

БАЗИЧНА СТУДИЈА

Анализа на усогласеноста на законодавството на Република Македонија со Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и домашно насилство

(Истанбулска конвенција)

Европска унија

Издавач:

Сојуз - Национален совет за родова рамноправност

Автори:

Стојанка Мирчева, Богданчо Гогов

Лектор:

Даниела Антоуска

Тираж:

150 примероци

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

340.137(497.7):341.54/.55-055.2(4)

МИРЧЕВА, Стојанка

Анализа на усогласеноста на законодавството на Република
Македонија со Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и
борба против насилството врз жените и домашното насилство:
(Истанбулска конвенција) : базична студија / Стојанка Мирчева,
Богданчо Гогов. - Скопје : Сојуз на организации на жените на
Република Македонија (СОЖМ), 2014. - 142 стр. ; 20 см

Библиографија: стр. 141-142

ISBN 978-9989-2028-8-9

1. Гогов, Богданчо [автор]

а) Истанбулска конвенција б) Усогласување на законодавството -
Насилство врз жени - Македонија - Европска унија

COBISS.MK-ID 97011978

Анализата е изработена во рамките на проектот „Со здружени напори – кон нови европски стандарди за заштита на жените од родово базирано насилство“ (*Coordinated efforts – Toward new European standards in protection of women from gender based violence*) финансиран од Европската унија.

Содржината на овој документ е одговорност на авторите и на ниту еден начин не ги одразува ставовите на Европската унија.

Проектот е финансиран од Европската унија

Базична студија

**Анализа на усогласеноста на законодавството на Република
Македонија со Конвенцијата на Советот на Европа за
спречување и борба против насилство врз жените и
домашно насилство (Истанбулска конвенција)**

доц. д-р Стојанка Мирчева, доц. д-р Богданчо Гогов

СОДРЖИНА

Базична студија

Листа на скратеници.....	5
Листа на закони и стратешки документи.....	6

Поглавје 1 8

1.1 Вовед.....	9
1.2 Цел.....	9
1.3 Применет пристап.....	9
1.4 Структура.....	10

Поглавје 2 – Анализа на националните закони и политики во поглед на усогласеноста со одредбите на Истанбулската конвенција..... 12

2.1 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје I – Цели, дефиниции, еднаквост и недискриминација, општи обврски (чл.3-6)	13
2.2 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје II – Интегрирани политики и собирање податоци (чл.7-11).....	27
2.3 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје III – Превенција (чл.15-17).....	42
2.4 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје IV – Заштита и поддршка (чл. 18-28).....	46
2.5 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје V – Материјално право (чл. 29-48).....	59
2.6 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје VI – Истрага, гонење, процесно право и заштитни мерки (чл. 49-58)	89
2.7 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје VII – Миграција и азил (чл. 59-61).....	116

Поглавје 3 – Генерални препораки 122

ЛИСТА НА СКРАТЕНИЦИ

КЗ	Кривичен законик
ЗКП	Закон за кривична постапка
нов ЗКП	нов Закон за кривична постапка
ЗС	Закон за семејство
ЗПП	Законот за парнична постапка
ЗСЗ	Закон за социјалната заштита
ЗР	Закон за работните односи
ЗСЗД	Закон за спречување и заштита од дискриминација
ЗЕМЖМ	Закон за еднакви можности на жените и мажите
ЗМП	Закон за малолетничка правда
ЗПД	Закон за правда за децата
ЗБПП	Закон за бесплатна правна помош
ЗЗФ	Закон за здруженија и фондации
ЗСС	Закон за заштита на сведоци
ЗМ	Закон за медијација
ЗАПЗ	Закон за азил и привремена заштита
ЗСт	Закон за странци
ЗП	Закон за полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 114/2006; 6/2009 и 145/2012)
ЗЗЗ	Закон за здравствена заштита
ЗА	Закон за адвокатура
ЗОО	Закон за облигациски односи
ЗОУП	Закон за општа управна постапка
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МВР	Министерство за внатрешни работи
НВО	Невладина организација

ЛИСТА НА ЗАКОНИ И СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ

Анализата се темели на следните извори:

Кривичен законик (КЗ) („Службен весник на Република Македонија“ бр.37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008, 114/2009, 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012 и 166/2012);

Закон за кривична постапка (ЗКП) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 15/1997; 44/2002; 74/2004; 83/2008; 67/2009 и 51/2011);

Закон за кривична постапка (нов ЗКП) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/10, 100/12);

Закон за семејство (ЗС) („Службен весник на Република Македонија“ бр.80/92, 9/96, 38/04,33/06, 84/2008, 117/2009, 67/2010; 156/2010; 39/2012 и 44/2012);

Закон за парнична постапка (ЗПП) („Службен весник на РМ“ бр. 79/2005; 110/2008; 83/2009 и 116/2010);

Закон за социјална заштита (ЗСЗ) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/2009; 36/2011; 51/2011; 166/2012; 15/2013 и 79/2013);

Закон за работни односи (ЗР) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/2005; 106/2008; 161/2008; 114/2009; 130/2009; 149/2009; 50/2010; 52/2010; 124/2010; 47/2011; 11/2012; 39/2012; 13/2013 и 25/2013);

Закон за спречување и заштита од дискриминација (ЗСЗД) („Службен весник на Република Македонија“ бр.50/2010“);

Закон за еднакви можности на жените и мажите (ЗЕМЖМ) („Службен весник на Република Македонија“ бр.6/2012“);

Закон за малолетничка правда (ЗМП-стар) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/2007, 103/2008; 161/2008 и 145/2010);

Закон за правда за децата (ЗПД) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 148/13);

Закон за бесплатна правна помош (ЗБПП) („Службен весник“ бр. 161/2009, и 185/2011);

Закон за здруженија и фондации (ЗЗФ) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 52/2010 и 135/2011);

Закон за заштита на сведоци (ЗСС) („Службен весник на РМ“ бр. 38/2005, 58/2005);

Закон за медијација (ЗМ) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 60/2006; 22/2007 и 114/2009);

Закон за азил и привремена заштита (ЗАПЗ) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 49/2003; 66/ 2007; 142/2008; 146/2009 и 166/2012);

Закон за странци (ЗС) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 35/2006; 66/2007; 117/2008; 92/2009; 156/2010; 158/2011; 84/2012; 13/2013 и 147/2013);

Закон за полиција (ЗП) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 114/2006; 6/2009 и 145/2012);

Закон за здравствена заштита (ЗЗЗ) („Службен весник на РМ“ бр. 43/2012; 145/2012 и 87/2013);

Закон за адвокатура (ЗА) („Службен весник на РМ“ бр. 59/2002; 60/2006; 29/2007; 106/2008; 135/2011 и 113/2012);

Закон за облигациони односи (ЗОО) („Службен весник на РМ“ бр. 18/2001);

Закон за општата управна постапка (ЗОУП) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/2005 и 110/2008).

Подзаконски акти

Правилник за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство преземени од Центарот за социјална работа и за начинот на следење на привремените мерки изречени од Судот („Службен весник на РМ“ бр. 103/07);

Правилник за нормативи и стандарди за основање и започнување со работа на установи за социјална заштита Центар за жртви на семејно насилство („Службен весник на РМ бр. 33/2007“);

Правилник за вршење полициски работи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 149/2007);

Правилник за нормативите и стандардите за простор, опрема, стручни кадри и средства потребни за основање и започнување со работа на установата за социјална заштита-Советувалиште за извршители на семејно насилство („Службен весник на Република Македонија“ бр.69/2012).

Стратешки документи

Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015;

Националната стратегија за родова еднаквост 2013-2020;

Стратегија за интеграција на бегалци и странци во Република Македонија 2008-2015;

Стратегијата за родово одговорно буџетирање;

Заеднички протокол за постапување во случаи на семејно насилство (Влада на Република Македонија, Скопје, 2011);

Протокол за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија, 2010;

Мултидисциплинарен протокол за постапување (идентификување и упатување) со деца на улица/улични деца во Република Македонија;

Акциски план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012 год.;

Национален акциски план на Република Македонија за имплементација на Резолуција на ОН 1325 (декември 2012 год.);

Национален акциски план за родова еднаквост, 2013.

Поглавје 1

1.1 Вовед

Анализата е изработена во рамките на проектот „Со здружени напори – кон нови европски стандарди за заштита на жените од родово базирано насилство“ (*Coordinated efforts – Toward new European standards in protection of women from gender based violence*) финансиран од Европската унија. Носител на проектот е невладината организација Автономен женски центар од Србија во партнерство со следните невладини организации: Национален совет за родова рамноправност од Македонија, Центар за жени-жртви на војната од Хрватска, Здружени жени од Босна и Херцеговина, Здружение СОС-телефон за жени и деца-жртви на насилство од Словенија и Женската мрежа против насилство од Европа-WAVE од Австрија. Соработник во проектот е Европското женско лоби.

Проектот има за цел воспоставување на сеопфатни законски решенија и политики за заштита од родово базирано насилство во Западен Балкан, како услов за постигнување на демократија, исполнување на човековите права, социјално вклучување и усогласување со европските вредности. Покрај тоа, проектот е насочен и кон јакнење на капацитетите на женските организации и мрежи во четири земји од Западен Балкан, за анализа, следење и застапување во областа на заштита на жените од родово базираното насилство преку долгорочна регионална соработка и учење од искуствата на Европската унија.

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулска конвенција) претставува рамка за проектните активности. Конвенцијата до денес¹ е потпишана од 26 држави-членки на Советот на Европа, а е ратификувана од седум држави. Република Македонија ја потпиша Конвенцијата на 8.07.2011 година.

1.2 Цел

Цел на претставената анализа е базична процена на усогласеноста на националните законодавни решенија и политики за заштита од родово базирано насилство со Истанбулската конвенција. Имајќи ги предвид идентификуваните клучни предизвици, анализата има за цел да придонесе кон забрзување на процесот на усогласување на националната легислатива со стандардите на Конвенцијата на Советот на Европа.

Исто така, анализата се стреми кон воспоставување систем за следење на имплементацијата на Конвенцијата.

1.3 Применет пристап

Анализата е фокусирана на идентификување на актуелните национални законски решенија и политики и нивната усогласеност со одредбите од Истанбулската конвенција. Со анализата се опфатени законските решенија во пет држави од Западен Балкан (Србија, Босна и Херцеговина, Македонија, Хрватска и Словенија), спроведена од проектните партнери, додека Женската мрежа против насилство од Европа-WAVE од Австрија е задолжена за анализата на законските решенија и политики во другите земји од Европската унија. Методологијата за изготвување на анализата е заеднички развиена од партнерските организации и се усвоени единствени индикатори врз основа на кои се изработени анализите на националното законодавство со цел поголема споредливост на добиените податоци. Клучните наоди од секоја анализа се споделуваат меѓу партнерските организации и експертската

¹ 15.12.2013 година

група на Советот на Европа (GREVIO) за следење на имплементацијата на Конвенцијата. За таа цел, спроведено е следното:

- Преглед на актуелните национални закони и подзаконски акти кои уредуваат прашања поврзани со заштита од родово заснованото насилство,
- Преглед на стратешки документи и извештаи за имплементација на стратегиите,
- Преглед на спроведени истражувања и достапни статистички податоци,
- Извештаи од релевантни меѓународни тела,
- Информации од женски невладини организации кои даваат директна помош и поддршка на жртвите/жени кои искусиле РЗН и корисници на ваквите услуги, и
- Анализа на добиените податоци со цел развивање препораки и предлози за усогласување на националното законодавство со одредбите на Истанбулската конвенција.

1.4 Структура

Извештајот е структуриран во три поглавја. По листата на закони и стратешки документи кои се предмет на анализата, во првото поглавје се даваат воведни забелешки за проектната рамка при изготвувањето на анализата на законските решенија и политиките за заштита од родово заснованото насилство во Република Македонија заедно со целите, применетиот пристап и структурата на извештајот.

Второто поглавје содржи анализа на усогласеноста на актуелното национално законодавство со одредбите од следните поглавја на Истанбулската конвенција: Поголавје I – Цели, дефиниции, еднаквост и недискриминација, општи обврски (чл.3-6); Поголавје II – Интегрирани политики и собирање податоци (чл. 7-11); Поголавје III – Превенција (чл.15-17); Поголавје IV – Заштита и поддршка (чл. 18-28); Поголавје V – Материјално право (чл. 29-48); Поголавје VI – Истрага, гонење, процесно право и заштитни мерки (чл. 49-58); и Поголавје VII – Миграција и азил (чл. 59-61).

Посебно внимание е посветено на различните видови родово засновано насилство (РЗН) јасно предвидени со Конвенцијата (психичко насилство, демнење, присилен брак, женско генитално осакатување, присилен абортус и присилна стерилизација, сексуално вознемирување), имајќи предвид дека националните закони и политики главно се однесуваат на семејното насилство и одредени видови сексуално насилство. Генералните препораки се содржани во третото поглавје. Сите дополнителни информации се содржани во прилозите на Извештајот.

Поглавје 2

***Анализа на националните закони и политики
во поглед на усогласеноста со одредбите на
Истанбулската конвенција***

2.1 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје I – Цели, дефиниции, еднаквост и недискриминација, општи обврски (чл. 3-6)

Член 3 - Дефиниции

За целта на Конвенцијата:

а. „насилство врз жените“ се разбира како кршење на човековите права и форма на дискриминација врз жените и ги означува сите акти на родово засновано насилство коишто доведуваат или веројатно ќе доведат до физичка, сексуална, психичка или економска повреда или страдање на жените, вклучувајќи и закани за такви акти, изнуда или произволно лишување од слобода, без оглед дали се случуваат во јавниот или приватниот живот;

б. „домашно насилство“ ги означува сите акти на физичко, сексуално, психичко, односно економско насилство што се случуваат во рамките на семејството или домаќинството, односно помеѓу поранешни или сегашни сопружници или партнери, без оглед дали сторителот го дели, или го делел истото живеалиште со жртвата или не;

в. „род“ ги означува општествено конструирани улоги, однесувања, активности и атрибути што дадено општество ги смета за соодветни за жените и за мажите;

г. „родово засновано насилство врз жените“ означува насилство насочено против жената затоа што е жена или коешто несразмерно ја погаѓа;

д. „жртва“ е секое физичко лице кое е изложено на однесувањето наведено во а) и б) од овој член.

ѓ. поимот „жени“ ги вклучува и девојчињата на возраст под осумнаесет години.

А. Дали постои дефиниција на **насилство врз жените** во државната, регионалната или локалната правна рамка, и/или во рамка на политиките (закони, статuti, правила и регулативи или други подзаконски акти, државни стратешки документи и/или државни акциски планови)? Ако постои, ве молиме обезбедете ја точната дефиниција, наведете го изворот и споредете ја со дефиницијата дадена во Конвенцијата. Коментирајте ја која било постоечка неусогласеност со дефиницијата од Конвенцијата, особено дали дефиницијата вклучува специфично препознавање на кршење на човековите права и дискриминација на жените и видовите насилство кои ги содржи. Ако има повеќе од еден документ кој содржи дефиниција на насилство врз жените, дали тие се конзистентни (исти, слични или различни) помеѓу себе? Ве молиме коментирајте каква било неусогласеност и доколку е соодветно, режимот на правната хиерархија на овие документи.

Б. Дали постои **дефиниција на домашно насилство** во државната, регионалната или локалната правна рамка, и/или во рамка на политиките (закони, статuti, правила и регулативи или други подзаконски акти, државни стратешки документи и/или државни акциски планови)? Ве молиме коментирајте ја која било постоечка неусогласеност со дефиницијата од Конвенцијата, особено дали дефиницијата вклучува специфично препознавање на кршење на човековите права и дискриминација на жените и децата и видовите насилство кои ги содржи. Ако има повеќе од еден документ кој содржи дефиниција на домашно насилство, дали тие се конзистентни (исти, слични или различни) помеѓу себе? Ве молиме коментирајте каква било неусогласеност и доколку е соодветно, режимот на правната хиерархија на овие документи.

В. Дали постои **дефиниција на род** во државната, регионалната или локалната правна рамка, и/или во рамка на политиките (закони, статuti, правила и регулативи или други подзаконски акти, државни стратешки документи и/или државни акциски планови)? Ако постои, ве молиме обезбедете ја точната дефиниција, наведете го изворот и споредете ја со дефиницијата дадена во Конвенцијата. Ве молиме коментирајте ја која било постоечка неусогласеност со дефиницијата од Конвенцијата. Ако има повеќе од еден документ кој содржи дефиниција на род, дали тие се конзистентни (исти, слични или различни) помеѓу себе? Ве молиме коментирајте каква било неусогласеност и доколку е соодветно, режимот на правната хиерархија на овие документи.

Г. Дали постои дефиниција на **родово засновано насилство** во државната, регионалната или локалната правна рамка, и/или во рамка на политиките (закони, статuti, правила и регулативи или други подзаконски акти, државни стратешки документи и/или државни акциски планови)? Ако постои, ве молиме обезбедете ја точната дефиниција, наведете го изворот и споредете ја со дефиницијата дадена во Конвенцијата. Ве молиме коментирајте ја која било постоечка неусогласеност со дефиницијата од Конвенцијата, особено дали дефиницијата вклучува специфично препознавање на кршење на човековите права и дискриминација на жените. Ако има повеќе од еден документ кој содржи дефиниција на родово засновано насилство, дали тие се конзистентни (исти, слични или различни) помеѓу себе? Ве молиме коментирајте каква било неусогласеност и доколку е соодветно, режимот на правната хиерархија на овие документи.

Д. Дали постои општа дефиниција на **жртва и/или дефиниција на жртва на насилство врз жената и/или домашно насилство** во државната, регионалната или локалната правна рамка, и/или во рамка на политиките (закони, статuti, правила и регулативи или други подзаконски акти, државни стратешки документи и/или државни акциски планови)? Ако постои, ве молиме обезбедете ја точната дефиниција, наведете го изворот и споредете ја со дефиницијата дадена во Конвенцијата. Дали постои друг термин за жртвата на насилство врз жената и/или домашно насилство кој се употребува во законските и другите документи (оштетен или сведок)? Ако постои, објаснете го опфатот на дефиницијата на терминот кој се употребува.

Нема дефиниција на насилство врз жени во националните закони и соодветните подзаконски акти. Единствена дефиниција за насилство врз жени е содржана во Националниот акциски план на Република Македонија за имплементација на Резолуција на ОН 1325 од декември 2012 година. Во прилог 2 каде се содржани основните поими и терминологијата, насилството врз жените е дефинирано на следниот начин:

Насилство врз жените (Violence against women), е дефинирано со Резолуцијата на Генералното собрание во 1993 година и Декларацијата за елиминација на насилството врз жените, како “секој акт на родово насилство кој резултира или има голема веројатност дека ќе резултира во физичко, сексуално или психолошко страдање или повреда на жената, вклучувајќи и закани со ваков вид насилство, присила или повреда на слободата, како во јавниот, така и во приватниот живот”. Насилството врз жените, треба да се сфати како: а) физичко, сексуално и психолошко насилство во рамките на семејството, вклучувајќи насилство и сексуална злоупотреба на девојчињата во семејството, силување во брак, обичаи на осакатување на гениталии, небрачно насилство и насилство при експлоатација; б) психичко, сексуално и психолошко насилство во заедница, вклучувајќи силување, сексуална злоупотреба, сексуално малтретирање и застрашување на работа, во образовни и други институции, трговија со жени и присилна проституција; в) физичко, сексуално и психолошко насилство, спроведено или поддржано од државата, кога и да се случи.

Националниот акциски план се повикува на дефинициите на насилство врз жените содржани во Резолуција на Генералното собрание на ООН и Декларацијата за елиминација на насилството врз жените. Употребената дефиниција посебно не упатува на разбирање на насилството врз жените како на кршење на човековите права и форма на дискриминација на жените, но ги опфаќа и сите акти на родово заснованото насилство. Опфатено е насилството во приватната и во јавната сфера, но кај видовите насилство отсуствува јасно вклучување на нанесување на економски повреди или страдање на жените.

Националните закони го употребуваат терминот „семејно насилство“, а не „домашно насилство“ што е терминологија усвоена со меѓународните документи и со Конвенцијата. Дефиниција на **семејно насилство** е содржана во два закона, **Кривичен законик** и **Закон за семејство**.

Според **Кривичниот законик (КЗ)** („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008, 114/2009, 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012 и 166/2012), „Под семејно насилство се подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи (чл. 122, т. 21)“.

Дефиницијата во КЗ ги утврдува видовите семејно насилство, дејствијата на извршување, предизвиканите последици, својството на сторителот и објектот на заштита. Меѓутоа, дефиницијата не го определува семејното насилство како специфичен вид родово засновано насилство и оттука како специфична форма на дискриминација на жената. Дефиницијата во КЗ употребува родово неутрален јазик. Во поглед на дејствијата на извршување, очигледно отсутствуваат видовите на економското насилство и заштитата од економското насилство. Во оваа смисла, особено внимание предизвикува отсутството на инкриминирање на однесување кое не може јасно да се подведе под насилничко однесување. Тука, пред сè, се мисли на контролирање на однесувањето на жената, економската и трудовата експлоатација. Во поглед на семејното насилство меѓу интимни партнери од ист пол, КЗ не ги исклучува. Исто така, со терминот *блиски лични односи* се опфатени и односи меѓу интимни партнери без оглед дали постоело или постои заедничко живеалиште на жртвата и сторителот.

Според **Законот за семејство (ЗС)** („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/92, 9/96, 38/04, 33/06, 84/2008, 117/2009, 67/2010; 156/2010; 39/2012 и 44/2012), „Под семејно насилство се подразбира малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв спрема:

- брачниот другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство,
- поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, вклучувајќи ги односите кои настануваат со посвојувањето и старателството,
- браќа и сестри, полубраќа и полусестри,
- постарите членови во семејството или заедничкото домаќинство и
- лица-членови на семејството или заедничкото домаќинство чија деловна способност е делумно или целосно одземена.

Под блиски лични односи, во смисла на овој закон, се подразбираат лични односи меѓу лица од различен пол кои се или биле во партнерски односи, а не живеат во вонбрачна заедница“. (чл. 94-б)

Дефиницијата од Законот за семејство е идентична со дефиницијата од КЗ во поглед на дејствијата на извршување и предизвиканата последица. Воедно, и дефиницијата во Законот за семејство употребува родово неутрален јазик и не го определува семејното насилство како родово засновано насилство и оттука како дискриминација врз жените, а отсутствува и јасно вбројување на економското насилство. Но, воочливи разлики постојат во својството на сторителот и на објектот на заштита. Имено, Законот за семејство за својство на сторител и на жртва на семејно насилство таксативно ги предвидува и односите кои настануваат со посвојувањето и старателството, браќа и сестри, полубраќа и полусестри, но не бара да живеат во заедничко домаќинство. Од друга страна, одредбата засебно таксативно ги набројува *постарите членови во семејството или заедничкото домаќинство, како и лица членови на семејството чија деловна способност е делумно или целосно одземена*, кои се опфатени со терминот *други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство*. Причината за ваквото разграничување, особено кај лицата чија деловна способност е делумно или целосно одземена, како и за деца-жртви на семејно насилство, е во активирањето на надлежноста на центрите за социјална работа за задолжително преземање на мерки на заштита без оглед на постоење на согласност на родителот/старателот. Втората значајна разлика меѓу двете дефиниции произлегува од дефинирањето на блиски лични односи во Законот за семејство, односно условот дека како блиски лични односи се третираат партнерските односи меѓу лица од различен пол. Со тоа, оваа дефиниција не препознава семејно насилство меѓу интимни партнери од ист пол, ниту нивна заедница (Ибид, 2014).

Имајќи предвид дека националните закони го користат терминот семејно насилство, воочливи се различните дефиниции на семејство во различните закони, што може да се објасни како една од причините за разликите во дефинициите на семејното насилство во двата закона.

Според КЗ, „под семејство се подразбира брачниот другар, вонбрачниот другар, децата, родителите, браќата и сестрите и други роднини со кои лицето живее во семејна заедница. (чл. 122, т. 25)“.

Според ЗС, „семејство е животна заедница на родители и деца и други роднини, ако живеат во заедничко домаќинство. (чл. 2)“.

Воочливи се различните дефиниции на семејство содржани во двата закона. Имено, во КЗ се употребува терминот *семејна заедница*, додека во ЗС се употребува терминот *заедничко домаќинство*. Воедно КЗ детално ги набројува својствата на лицата кои може да ја сочинуваат семејната заедница, но листата не е затворена и се вбројуваат и *други роднини со кои лицето живее во семејна заедница*. Од друга страна, ЗС под семејство покрај родители и деца предвидува и други роднини доколку живеат во заедничко домаќинство. Внимание заслужува и дефиницијата на вонбрачна заедница која е содржана во ЗС, и поставува временски услов за една заедница да може да има статус на вонбрачна заедница во поглед на остварување на правото на меѓусебно издржување и стекнатиот имот.

„Заедница на живот на маж и жена која не е заснована во согласност со одредбите на овој закон (вонбрачна заедница) и која траела најмалку една година, е изедначена со брачната заедница во поглед на правото на меѓусебно издржување и имотот стекнат за време на траењето на таа заедница. (чл.13)“.

КЗ се применува во кривична постапка за кривични дела при вршење на семејно насилство, додека ЗС се применува во граѓанска постапка за изрекување на привремени мерки за заштита на жртви од семејно насилство.

Во поглед на усогласеноста со дефиницијата на домашно насилство содржана во Конвенцијата, произлегуваат следните заклучоци:

Националните закони го употребуваат терминот „семејно насилство“, а не „домашно насилство“ што е терминологија усвоена со меѓународните документи и со Конвенцијата.

Дефинициите на семејно насилство во двата национални закона не се меѓусебно усогласени во поглед на тоа кој може да биде жртва на семејно насилство.

Законот за семејство не препознава семејно насилство меѓу интимни партнери од ист пол, ниту ја препознава нивната заедница.

Во дефиницијата на семејно насилство отсутува јасно препознавање дека семејното насилство е кршење на човековите права и форма на дискриминација на жените и девојчињата.

Дефинициите на семејно насилство во националните закони јасно не го предвидуваат економското насилство и штетите кое тоа може да ги предизвика врз жените како форма на семејно насилство.

Во националните закони и подзаконски акти не е содржана дефиницијата на род. Родот се споменува само како основа за дискриминација и насилство во Законот за спречување и заштита од дискриминација („Службен весник на Република Македонија“ бр.50/2010“) без да дефинира што се подразбира под род.

„Дискриминација, според Законот за спречување и заштита од дискриминација, е секое неоправдано правно или фактичко, непосредно или посредно правење на разлика или нееднакво постапување, односно пропуштање (исклучување, ограничување или давање првенство) во однос на лица или групи кое се заснова на пол, раса, боја на кожа, **род**, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална и телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или која било друга основа (чл.5, т.3).“

Родот како основа за дискриминација по основ на пол е предвиден и во Законот за еднакви можности на жените и мажите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/2012)

„Дискриминација по основ на пол е секоја разлика, исклучување или ограничување врз основа на пол, што има за последица или за цел да го загрози или оневозможи признавањето, остварувањето или практикувањето на човековите права и основните слободи врз основа на еднаквост на жените и мажите на политичко, економско, општествено, културно и граѓанско или друго поле, без оглед на нивната раса, боја на кожа, **род**, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално

потекло, религија или верско уверување, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална и телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или која било друга основа. (чл.4,т.3)“

Истата дефиниција за дискриминација по основ на пол каде е вклучен родот како еден од основите за дискриминација е содржана и во Националната стратегија за родова еднаквост (2013-2020).

Нема дефиниција на родово засновано насилство во законите и подзаконските акти. Единствена дефиниција на родово засновано насилство се среќава во Националната стратегија за родова еднаквост 2013-2020, јануари, 2013 година. Во поглавјето Општи поими и терминологија во т.13 содржана е дефиниција на родово базирано насилство. Стратегијата упатува дека дефиницијата во целост е преземена од Декларацијата на ОН за елиминација на насилството врз жените (1993).

„Родово базирано насилство - насилството врз жените, значи секој акт на родово базирано насилство кое резултира со, или е веројатно дека ќе резултира со физичка, сексуална или психолошка штета или страдање на жените, вклучувајќи и закани за такви акти, принуда или своеволно лишувања од слобода, без разлика дали се случуваат во јавниот или приватниот живот.“

Од дефиницијата произлегува дека насилството врз жените претставува родово засновано насилство, но не нуди дефинирање што претставува родово заснованото насилство врз жени.

Терминот **жртва** е предвиден во КЗ и во Законот за кривична постапка (ЗКП-стар). Поимот дете-жртва на насилство е дефиниран во Законот за малолетничка правда (стар) и новиот Закон за правда за децата, додека ЗС го употребува терминот жртва на семејно насилство. Исто така, терминот жртва се употребува во неколку стратешки документи, како што се: Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство, 2012-2015; Национална стратегија за борба против трговија со луѓе, 2013-2016 и акциските планови.

Дефиниција на жртва е содржана во КЗ: *„Под жртва на кривично дело се подразбира секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите основни слободи и права како последица на сторено кривично дело. Под дете како жртва на кривично дело се подразбира малолетно лице до 18 години (чл.122, т. 22)“.*

Терминот жртва за прв пат се воведува во Законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик (*„Службен весник на Република Македонија“ бр.7/2008*). Истата дефиниција на жртва за прв пат е прифатена и во одредбите во Законот за измени и дополнувања на Законот за кривичната постапка (*„Службен весник на Република Македонија“ бр. 83/2008*).

Според ЗКП (стар) (*„Службен весник на Република Македонија“ бр. 15/1997; 44/2002; 74/2004; 83/2008; 67/2009 и 51/2011*), *„Оштетениот е секое лице -жртва на кривично дело кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите основни слободи и права како последица на сторено кривично дело (чл. 139, т. 4)“*

Македонското казнено право до декември 2013 година оперираше со поим „оштетен“ од кривично дело, и со поим „жртва“, но без да прави разлика меѓу нив (Бачановиќ, Стојановски, Крстевска, Мирчева, 2009). Оштетениот, односно жртвата во кривичната постапка немаше статус на процесна страна туку својство на спореден процесен субјект (Матовски, Бужаровска, Калаџиџев, 2009). Оштетениот беше носител на определени процесни права кога не се јавуваше како приватен или супсидијарен тужител, а доминантно овие права се сведуваа на активно учество во пријавување на имотно-правното барање во кривичната постапка. Казненото законодавство не препознаваше засебна категорија на жртви на насилство, ниту ги уредуваше правата на жртвите на кривично дело и нивната заштита. За сите жртви на кривични дела кога се јавуваат во својство на сведок важат општите одредби за сведоци.

Реформата на македонското казнено законодавство прави сериозен исчекор во поглед на правата на жртвите. Новиот ЗКП кој е применлив од декември 2013 година, ги усвојува и ги дефинира поимите на жртва и оштетен, при што јасно се дефинирани и двата поима.

Според новиот ЗКП (*„Службен весник на Република Македонија“ бр.150/10; 100/12*), *„Жртва на кривично дело е секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите права и интереси како последица на сторено кривично дело (чл.21,т.4);*

„Оштетен, покрај жртвата е и друго лице чие лично или имотно право е повредено или загрозено со кривично дело и кое учествува во кривичната постапка со приклучување кон кривичното гонење или заради остварување на имотно-правно барање (чл.21, т.5)“.

Акцентот се става на правата на жртвите на учество во постапката и правата на информирање, заштита, помош, грижа и поддршка, обесштетување и медијација. Значењето што жртвите го добиваат во кривичната постапка според одредбите на новиот ЗКП се гледа и од воведувањето на жртвите во главата во која се уредуваат правата и положбата на оштетениот и приватниот тужител (Глава V - Жртва, оштетен и приватен тужител).

Од особено значење е одредбата за основните права на жртвите содржана во членот 53 од новиот ЗКП. Предвидените основни права на жртвата се состојат од правото да учествува во постапката како оштетен со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотно-правното барање за штета, право на посебно внимание и грижа од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка, право на делотворна психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на жртви за кривични дела. Специфично значење има ставот 2 кој таксативно набројува дека полицијата, обвинителството и судот имаат законска должност да ја поучат жртвата за нејзините права, како и грижа за нивниот интерес при носењето на одлуки за кривично гонење против обвинетиот, односно преземање дејствија на кои жртвата мора лично да присуствува. Обврската започнува од првиот контакт на жртвата со казнено-правниот систем, а тоа најчесто е со полициските служби. Понатаму, се предвидува и гаранција за остварување на правото на жртвата, односно за извршување на законската обрска на наведените институции. Имено, при информирањето на жртвата за нејзините права, наведените институции мора за тоа да направат записник, односно службена белешка. Ставот 3 од истиот член, како услов за остварување на правото на советник на товар на буџетските средства прифаќа формален критериум, односно пропишаната казна за кривичното дело. Имено, жртвата има право на советник при давањето исказ, изјава или при поднесување на имотно-правно барање само за кривични дела за кои е пропишана казна од најмалку четири години. Притоа, мора да постои кумулативност со субјективниот услов, страдањата на жртвата од кривичното дело изразени како тешки психофизички оштетувања или потешки последици од делото. Постапувањето на формалниот услов на најмалку четири години пропишана казна затвор упатува на заклучок дека ова право е достапно, во најголем број случаи, за жртвите на кривичните дела од областа на организираниот криминал. Кога станува збор за семејно насилство, правото на советник на товар на буџетските средства жртвата би го имала за кривичното дело Убиство и за Посредување во вршење проституција. Исто е условено и правото на надомест на материјална и нематеријална штета од државен фонд за жртви.

Член 53 - Права на жртвата

(1) Жртвата на кривично дело ги има следниве права:

- 1) да учествува во кривичната постапка како оштетен со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотно-правното барање за штета;*
- 2) на посебна грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка и*
- 3) на делотворна психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на жртви за кривични дела.*

(2) Полицијата, јавниот обвинител и судот постапуваат со посебна грижа спрема жртвите на кривични дела, давајќи им поуки од ставот (1) на овој член и членовите 54 и 55 од овој закон и се грижат за нивните интереси при донесувањето на одлуки за кривично гонење против обвинетиот, односно при преземањето на дејствија во кривичната постапка во која жртвата мора лично да присуствува, за што се составува службена белешка или записник.

(3) Во согласност со посебните прописи, жртвата на кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години има право на:

- 1) советник на товар на буџетските средства пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотно-правно барање, ако има тешки психофизички оштетувања или потешки последици од кривичното дело и*
- 2) надоместок на материјална и нематеријална штета од државен фонд под услови и на начин пропишан со посебен закон, доколку надоместокот на штета не може да се обезбеди од осудениот.*

Обврската за информирање на жртвата е тесно поврзана со остварувањето на правото жртвата во постапката да учествува како оштетена. Доследно на тоа, во членот 56 се обработува остварувањето на правото на жртвата да учествува во постапката како оштетена доколку не е известена за тоа.

Член 56 - Жртва која не е известена за своето право во постапката да учествува како оштетена

(1) Жртвата која не е известена за своето право во постапката да учествува како оштетена има право да се пријави пред полицијата или јавното обвинителство како оштетена до поднесување на обвинението, а пред судот до завршување на главната расправа.

(2) Пријавата на жртвата како оштетена ќе се отфрли ако е очигледно дека е неоправдана или е дадена со задоцнување.

Покрај дефинирањето на основните права на жртвите, особена придобивка на новиот ЗКП е воведувањето на посебни права за жртвите. За прв пат се препознаваат ранливи категории на жртви. Членот 54 предвидува посебни мерки на процесна заштита при давањето исказ и испитувањето на жртвите во сите фази на постапката. Се разликуваат загрозувани жртви и посебно чувствителни жртви.

Покрај дефинирањето на ранливи категории жртви и нивните посебни права, новиот ЗКП дополнително обезбедува посебни права на жртвите на две групи кривични дела, односно делата против половата слобода и половиот морал и делата против човечноста и меѓународното право. Посебните права на жртвите на овие групи на кривични дела говорат за родово сензибилизирање за потребите на жртвите. Особено, потребите на жените-жртви се однесуваат на правото жртвата да биде испитувана од лице од ист пол уште при давањето на првата изјава во полицијата и во обвинителството, правото да не одговори на прашања што се однесуваат на личниот живот на жртвата а не се поврзани со кривичното дело, да бара испитување со помош на визуелно-тонски средства и да бара исклучување на јавноста на главната расправа. За сите овие права, жртвата мора да биде поучена пред нејзиното прво испитување и истото да се констатира во писмена форма. Овие права на жртвата не се само декларативно дадени, туку постои обврска кај полицијата, обвинителството и судот да осигураат дека жртвата ги знае своите права.

Кога станува збор за кривични дела сторени во контекст на семејното насилство, задирањето во личниот живот на жртвата на семејно насилство е нужно поврзано со делото и оттука е неопходно, но виктимизацијата се намалува преку примената на другите права, а особено правото на бесплатен советник или полномошник, исклучување на јавноста, како и користење на визуелно-тонски средства при испитувањето, односно избегнување на личен контакт со обвинетиот. Очигледно е дека жртвите на психичко и физичко насилство опфатени во Глава XV - Кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот, како и во Глава XIV - Кривични дела против животот и телото (освен убиство), не ги уживаат овие посебни права. Особено, правото на бесплатен советник или полномошник и давањето исказ преку визуелно-тонски средства има специфично значење за жената-жртва на семејно насилство во кривичната постапка. Жените-жртви на насилство и на семејно насилство, како специфичен вид родово засновано насилство не се идентификувани ниту во новиот ЗКП како категорија на жртви кои имаат посебни потреби и интереси и кои треба да уживаат посебни права.

Со **Законот за малолетничка правда (ЗМП)** („Службен весник на Република Македонија“ бр.87/2007, 103/2008; 161/2008 и 145/2010) се воспоставува категорија на деца-жртви на насилство. Со стапувањето на сила на **Законот за правда за децата** („Службен весник на Република Македонија“, бр.148/13) во ноември 2013 година престанува да важи Законот за малолетничка правда.

„Дете-жртва е секое дете на возраст до 18 години кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на правата и интересите како последица на сторено дејство предвидено со закон како кривично дело“(чл.19, т.7)

Дете-жртва на насилство се дефинира како состојба на ризик на дете до 18 годишна возраст.

„Дете во ризик е секое дете кое наполнило седум, а не наполнило 18 години со телесна попреченост или пречки во менталниот развој, жртва на насилство, воспитно и социјално запуштено, кое се наоѓа во таква состојба во која е отежнато или е оневозможено остварувањето на воспитната функција на родителите/или/от, односно старателите/или/от, кое не е вклучено во системот на образованието и воспитувањето, вовлечено во питање, скитање или проституција, кое употребува дроги и други психотропни супстанции и прекурзори или алкохол, а кое поради ваквите состојби е или може да дојде во допир со закон како жртва или како сведок на дејствие кое со закон е предвидено како прекршок или дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело“ (чл.19, т.2).

Единствено ЗПД во определена мера ги препознава правата и специфичните потреби на децата-жртви на насилство и воспоставува заштита на децата-жртви на кривични дела. Постои општа обврска

за сите чинители кои постапуваат со деца-жртви на насилство за посебни знаења за правата на детето и за кривично-правната заштита на децата. Воедно, законските одредби предвидуваат должност на сите чинители и институции за преземање на *мерки за помош и заштита и постапување на начин на кој ќе се избегнат можните штетни последици за личност и развојот на дете кое се јавува како жртва на кривично дело во постапката*. Со Глава 16 - *Заштита на деца-жртви на кривични дела и сведоци во кривичната постапка* е уредено постапувањето со децата кои се јавуваат како оштетени или сведоци во кривичната постапка.

Со одредбите на ЗС се дефинира својството на едно лице за да се третира како **жртва на семејно насилство**,

„Жртва на семејно насилство може да биде кое било лице од членот 94-б на овој закон, без оглед на пол и возраст (чл. 94-в)“.

Законот не ги уредува правата на жртвите на семејно насилство, ниту ги препознава нивните специфични потреби.

Член 5 – Обврски на државата и принципот на должно внимание

1. Страните се воздржуваат од учествување во каков било акт на насилство врз жените и обезбедуваат дека државните органи, функционерите, службениците, институциите и другите актери коишто дејствуваат во име на државата, постапуваат во согласност со ваквата обврска.

2. Страните преземаат потребни законодавни и други мерки за, со должно внимание, да се спречат, да се истражат, да се казнат и да се обезбеди репарација за актите на насилство опфатени со Конвенцијата коишто се извршени од недржавни актери.

А. Ако постојат дефиниции на насилство против жените и домашно насилство (понатаму НПЖ и ДН), какви обврски предвидуваат на државата? Дали се **позитивни обврски** - да се спречи, истражува, казнува и обезбеди обештетување на жртвите по принципот на должно внимание (да ги заштити жртвите од извршување на овие дејствија од страна на недржавни актери) или **негативни обврски** - да ги одбегнува овие дејствија кога дејствува за сметка на државата?

Б. Дали постои постапка која обезбедува почитување на **стандардите за должно внимание** од страна на властите надлежни за: а) превенција, б) заштита, в) истрага, г) казнување и/или д) обештетување од актите на НВЖ и ДН? Ако постои, наведете го видот на постапката и основите, за кој вид постапка се работи - административна или судска, дали постои судска заштита за жртвите на негрижа и/или злоставување.

В. Дали во последните две години имало поведени постапки против поединци - државни службеници за повреда на стандардите за должно внимание во случаи на НВЖ и ДН? Ако има, опишете ги таквите случаи на НВЖ и ДН и водените постапки (видот на постапката, телото надлежно за водење на случајот за должно внимание, исходот на постапката и годината во која е водена). Ве молиме наведете го бројот на започнати постапки за должно внимание и бројот на завршени постапки со нивниот исход.

Г. Дали постои релевантен документ (како што е протокол, професионален водич и слично) наменет да се обезбеди **почитување на стандардите за должно внимание** во случаите на НВЖ/ДН? Кој ги подготвува документите: а) релевантните власти директно надлежни за заштита, превенција и гонење на НВЖ и ДН, б) власти во улога на супервизија и надзор, релевантни министерства - народен правобранител, комесар за еднаквост и слично. Дали се тоа а) интерни стандарди, б) општи или поединечни протоколи, в) упатства, д) препораки итн.? Ве молиме објаснете ја правната хиерархија и дали се тие правно обврзувачки. Ве молиме дајте коментар.

Д. Дали постои случај на НВЖ или ДН воден пред **државен суд за повреда на стандардите за должно внимание**? Дали имало случаи водени пред **меѓудржавно тело** (Судот за човекови права на Советот на Европа и ЦЕДАВ Комитетот) за повреда на човековите права на жртвата? Ве молиме обезбедете информации за фактите на случајот/ите, основите за повреда, статусот на случајот/ите, вклучувајќи го исходот, кој ја застапувал жртвата (НВО, независна институција како што е комесар и слично) и други податоци кои сметате дека се важни.

Г. Дали има спроведено истражување за **ставовите на професионалците**, вклучувајќи стереотипи за насилство врз жените, за родово засновано насилство и/или за домашно насилство? Ако има, обезбедете информации за примерокот во истражувањето и методологијата, резултатите и препораките, ако е соодветно. Дали има повторено истражување?

Во националните закони постои дефиниција само за семејно насилство и оттука обврските на државата се анализирани само во врска со семејното насилство. Во поглед на **позитивната обврска** на државата да обезбеди заштита на човековите права кога се прекршени од недржавен актер, вклучително на спречување, истраги, санкционирање и обештетување на жртвите во националните закони се содржани одредби кои ја уредуваат во определена мера позитивната обврска. Имено, карактеристика на македонското казнено-правно решение е дека не се пропишува засебно кривично дело на семејно насилство, туку во рамките на основните кривични дела посебно се санкционира фактот кога делото е сторено при вршење семејно насилство, односно својството на сторителот и жртвата е квалификаторен елемент за одмерувањето на казната, како и за преземање на гонењето. Македонскиот КЗ разликува 9 кривичните дела кај кои квалификаторен односно привилегирачки елемент е нивното извршување при семејно насилство и тоа: Убиство, член 123, став 2, т.2; Убиство на миг, чл.125; Телесна повреда, член 130, став 2; Тешка телесна повреда, член 131, став 2 и б; Присилба, член 139, став 2; Противправно лишување од слобода, член 140, став 2; Загрозување на сигурноста, член 144, став 2; Полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години, член 188, став 2; Посредување во вршење проституција, член 191, став 4. Но, мора да се има предвид дека својството на блискост и интимност меѓу сторителот и жртвата не ја исклучува одговорноста за кое било казнено дејствие. Воедно изолираното толкување на инкриминациите во КЗ може да произведе неконзистентен заклучок дека македонското кривично законодавство отсекогаш ги инкриминира сите облици на семејно насилство. Прашањето што произлегува во оваа смисла е поврзано со објектот на заштита, обликот на прогон, казната, а пред сè, интерпретацијата на семејното насилство и неговата недозволеност од оние кои го применуваат Кривичниот законик.

Покрај начелото на официјалност при преземањето на гонењето, јавниот обвинител како овластен тужител за кривични дела на семејно насилство е обврзан и со начелото на законитост. Имено, според член 18 од Законот за кривична постапка, јавниот обвинител е должен да преземе кривично гонење ако постојат докази дека е сторено кривично дело кое се гони по службена должност. Кога станува збор за кривичните дела на семејно насилство, постои обврската на јавниот обвинител да покрене гонење секогаш кога постојат докази, бидејќи освен кај кривичното дело Телесна повреда каде за гонење е потребен предлог од оштетената, за сите останати кривични дела на семејно насилство, гонењето се презема по службена должност. Но, легалитетот во македонското казнено процесно право е ограничен со принципот на опортунитет и на целесообразност. Во овој контекст е и разбирањето на одредбата за **„дело од мало значење“** (чл.8 од КЗ). За да може да не се покрене гонење, потребно е претходно да се исполнети два услова, кумулативно; имено, отсуство или незначителност на штетни последици и низок степен на кривична одговорност на сторителот.

Второто ограничување на легалитетот е институтот **условно одлагање на кривичната постапка** (чл. 43, нов ЗКП). За да се примени овој институт, мора да се исполнети следните услови: 1) согласност на оштетениот, 2) за кривичното дело да е пропишана казна затвор до три години, 3) осомничениот да е подготвен да исполни определени обврски со кои се намалуваат или отстрануваат штетните последици на кривичното дело, се става крај на вознемирувањето односно се влијае со цел да се реинтегрира осомничениот. Меѓу обврските кои можат да му се определат на осомничениот од особено значење за жртвата на семејно насилство се: *„подложување на психосоцијална терапија заради отстранување на насилничко однесување“* и *„забрана за посетување или контактирање со жртвите на казненото дело, како и со трети лица определени од страна на јавниот обвинител во период не подолг од шест месеци.“* Неисполнувањето на поставената обврска би го активирало гонењето, што овозможува проширена заштита преку застрашување со кривично гонење на осомничениот да не изврши ново насилство врз жената-жртва на семејно насилство. Но, отсуствува механизам кој ќе гарантира дека жртвата на семејно насилство ќе ја даде согласноста откако е информирана за своите права, односно жртвата да може вистински да ја изрази својата слободна волја. Воспоставувањето на механизам кој ќе

ја гарантира вистински изразена слободна волја на жената-жртва е битен предуслов за да се избегне нејзина нова виктимизација.

Следното ограничување на легалитетот е содржано во член **44 - Непреземање на кривично гонење**, со кое на јавниот обвинител му се овозможува да одлучи да не преземе кривично гонење кога во КЗ е утврдено дека судот може сторителот да го ослободи од казна и ако јавниот обвинител со оглед на конкретните околности на случајот ќе оцени дека самата пресуда без кривична санкција не е потребна: 1. за кривични дела за кои е пропишана парична казна или казна до три години затвор, а осомничениот поради вистинско каење го спречил настанувањето на штетните последици или ја надоместил сета штета и ако јавниот обвинител со оглед на конкретните околности на случајот ќе оцени дека кривичната санкција не е основана, или 2. за осомничен кој е член на организирана група кој доброволно соработува што е од суштествено значење за кривичната постапка. Од аспект на гонењето на кривични дела при вршење на семејно насилство, посебно интересен е првиот случај. Законодавецот поставува два услови кои треба да се исполнат кумулативно за да може јавниот обвинител да не покрене или да се откаже од кривичното гонење. Првиот услов е од објективна природа, односно е определен според пропишаната казна. Исполнувањето на вториот услов е поврзан со оцена на јавниот обвинител дека во конкретниот случај кривичната санкција не би била основана, а врз основа на однесувањето на сторителот откако е соочен со кривично гонење. Одредбата бара кај осомничениот да постои вистинско каење со што спречил настанување на штетни последици или да ја надомести сета предизвикана штета. Кај вториот услов има место за многу субјективност, што е многу тешко мерливо и зависи од ставовите на обвинителите кон семејното насилство и нивната родовата сензитивност, и потребно е да постои причинско-последична врска меѓу вистинското каење на осомничениот и конкретните околности на случајот кои би го убедиле јавниот обвинител во неоснованоста на кривичната санкција.

Обврската за откривање на кривични дела и сторители е содржана во **член 276-Овластувања на полицијата (ЗКП)** и е уредена обврската на полицијата во врска со активноста за откривање кривични дела кои се гонат по службена должност:

(1) По приемот на кривичната пријава или добиеното сознание за сторено кривично дело за кое се гони по службена должност, полицијата е должна да ги преземе потребните мерки за пронаоѓање на сторителот на кривичното дело, сторителот или соучесникот да не се скрие или побегне, да се откријат и обезбедат трагите на кривичното дело и предметите што можат да послужат како доказ, како и да ги собере сите известувања што би можеле да бидат од корист за успешно водење на кривичната постапка.

Понатаму, со Правилникот за начинот на вршење на полициските работи, во член 102 се разработува обврската на полицијата во врска со активноста за откривање кривични дела кои се гонат по службена должност:

При постоење на основа за сомневање дека е извршено кривично дело за кое се гони по службена должност полициските службеници преземаат потребни мерки за:

- да се пронајде сторителот на кривичното дело, односно да се оневозможи сторителот или соучесникот да се скрие или побегне;*
- да се откријат и обезбедат трагите на кривичното дело и предметите што може да послужат како доказ во кривичната постапка и*
- да се соберат известувања што би можеле да бидат од корист за успешно водење на кривичната постапка.*

Во двете одредби отсутствува обврската за заштита на жртвата на кривичното дело, и не се предвидени посебни мерки насочени кон заштита од дополнително насилство на жртвата на семејно насилство.

Само кај кривичното дело – Телесна повреда кога дејството е сторено при вршење на семејно насилство гонењето зависи од волјата на жртвата изразена преку поднесен предлог. Но, целата активност на казнено-правниот систем запира и обвинителот се откажува од гонење или судската постапка се запира ако оштетениот го повлече предлогот, без воспоставена обврска да се истражи зошто оштетената го повлекува предлогот. Генерално, не постојат специфични мерки за спречување и заштита на жртвата на семејно насилство со кои институциите на казнено-правниот систем имаат обврска да ја заштитат жртвата од повторување на насилството и да го спречат насилникот да изврши ново насилство. Непосредната заштита отсутствува што е видливо преку отсутството на законска обврска за проценка за ризикот, итни мерки на заштита и превентивни мерки кога постои непосредна опасност по животот, а кои би биле во надлежност на полицијата или на обвинителството, како и доследно

следење на извршувањето на привремените мерки од судот. Единствено, определена заштита на жртвата се нуди со мерките на заштита кои може да ги преземе Центарот за социјални работи или привремените мерки на заштита кои ги изрекува судот, кои не зависат од тоа дали е покрената кривична постапка или не. Но, мерките за заштита на жртвите на семејно насилство предвидени со Законот за семејство не нудат итна и непосредна заштита на жртвата на семејно насилство

Според 3С, член 94-г:

Центарот за социјална работа секогаш кога има сознание дека над лице е сторено семејно насилство, сам или на барање на лицето или член на неговото семејство презема мерки на заштита на жртвата на семејно насилство.

Центарот за социјална работа секогаш кога има сознанија дека постои семејно насилство врз малолетно дете или лице со ограничена или одземена деловна способност презема мерки за заштита.

Сознанијата од ставовите 1 и 2 на овој член, Центарот за социјална работа ги добива од граѓани, службени и правни лица, кои се должни без одлагање да го известат Центарот за таквите сознанија.

Службеното и правното лице од ставот 3 на овој член кои во текот на своето работење преземале одредени дејствија при семејното насилство се должни веднаш, а најдоцна во рок од 72 часа од преземањето на дејствијата, службената документација и известувањето за преземените дејствија и друга документација (записник, изјава од сведок, наоди од лекар и друго), да ги достават до надлежниот центар за социјална работа.

Центарот за социјална работа секогаш кога има сознанија дека постои семејно насилство ги презема следниве мерки на заштита:

- 1) обезбедува нужно сместување за лицето-жртва на насилството, кое може да трае најмногу шест месеци, со можност за продолжување за уште шест месеци;
- 2) обезбедува соодветна здравствена заштита;
- 3) обезбедува соодветна психо-социјална интервенција и третман;
- 4) ги упатува во соодветно советувашиште;
- 5) доколку во семејството има дете кое е на редовно школување, помага за продолжување на редовното образование;
- 6) го известува органот за прогон;
- 7) дава секаков вид правна помош и застапување;
- 8) покренува постапки пред надлежниот суд и презема мерки кои произлегуваат од односите меѓу родители и деца;
- 9) по потреба поднесува барање до судот за изрекување на привремена мерка за заштита и
- 10) презема други мерки за кои ќе оцени дека се неопходни за решавање на проблемот.

Член 94-д:

Жртвата на семејно насилство може да поднесе предлог за изрекување на привремена мерка на заштита до надлежниот суд непосредно или преку Центарот за социјална работа.

Центарот за социјална работа ќе поднесе предлог за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство до Судот за малолетни и деловно неспособни лица секогаш кога родителот, старателот или законскиот застапник тоа нема да го сторат.

Центарот за социјална работа, предлогот од ставот 2 на овој член, за полнолетни и деловно способни лица, ќе го достави до судот, само со согласност на жртвата на семејното насилство.

Член 94-е

Надлежниот суд на сторителот на семејното насилство може да му ги изрече следниве привремени мерки на заштита:

- 1) забрани да се заканува дека ќе стори семејно насилство;
- 2) забрани да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин комуницира со член на семејството, директно или индиректно;
- 3) забрани да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место кое редовно го посетува друг член на семејството;
- 4) одреди отстранување од домот без оглед на сопственоста, до донесување на конечна одлука од надлежниот суд;
- 5) забрани да поседува огнено или друго оружје или истото да му биде одземено;
- 6) го задолжи да ги врати предметите кои се потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството;
- 7) изрече задолжително издржување на семејството;
- 8) нареди тужениот да посетува соодветно советувашиште;

9) нареди задолжително лекување, доколку е корисник на алкохол и други психотропни супстанции или има некое заболување;

10) го задолжи да ги надомести медицинските и другите трошоци настанати од семејното насилство и

11) изрече која било друга мерка која судот ќе ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови на семејството.

Член 94-ж

Предлог за изрекување на привремена мерка може да се поднесе без оглед дали се води кривична постапка.

Обврската за службените лица за известување до Центарот за социјални работи за сознанијата за семејно насилство е поставена во сите сектори кои имаат мандат за постапување во случај на семејно насилство (полициски службеници, наставници, здравствени работници). Неизвестувањето се санкционира како прекршок со глоба. Ваква обврска е предвидена и за граѓаните кои имаат сознание дека во нивната средина се случува семејно насилство, како и за невладините институции.

Покрај официјалноста на гонењето, посебна специфика на пристапот на законодавецот е санкционирањето на сторителите на кривични дела при вршење на семејно насилство. Во македонското казниено право кога кривичното дело е сторено при вршење на семејно насилство предвидена е построга казна. За кривичните дела кај кои квалификуван облик претставува сторувањето при вршење на семејно насилство предвидени се затворски казни кои се движат од три месеци до десет години или доживотен затвор. Од друга страна, кај две кривични дела, убиство на миг и тешка телесна повреда извршувањето на делото како последица на семејно насилство има третман на привилегиран облик и предвидува казна затвор од една до пет години.

Во поглед на репарациите за жртвите на семејно насилство, се применуваат истите одредби за обесштетување кои важат за оштетените од кое било кривично дело. Сè уште не е воспоставен Државен фонд за жртви. Жртвите на семејно насилство уживаат право на бесплатна правна помош.

Жртвите на семејно насилство уживаат **право на бесплатна правна помош** согласно Закон за бесплатна правна помош (ЗБПП) („Службен весник“ бр. 161/2009, и 185/2011). Воспоставувањето на системот на бесплатна правна помош претставува голем чекор кон заштитата на фундаменталните човекови права поврзани со еднаков пристап до правдата, правото на правично судење и владеење на правото и е од релативно нов датум во државата.

Во согласност со член 8 од ЗБПП, правна помош ќе се одобри во сите судски и управни постапки, доколку со неа се решава прашање од интерес за барателот на правната помош. За прашања од интерес за барателот на правна помош се сметаат следните: 1) права од областа на социјалното, пензиското или инвалидското осигурување, 2) работните односи, 3) заштитата на деца и малолетници, 4) **жртвите на семејното насилство**, 5) заштитата на жртвите од казниви дела, 6) заштитата на жртвите од трговија со луѓе и 7) имотно-правните прашања. Во врска со член 7 од ЗБПП, правната помош дефинирана со ЗБПП не се однесува на случаите на задолжителна одбрана предвидена во Законот за кривична постапка и Законот за малолетничка правда, ниту ослободување од плаќање на трошоците на постапката предвидени во Законот за парничната постапка и Законот за општата управна постапка.

Бесплатната правна помош се остварува во форми на Претходна правна помош и Правна помош во сите судски и управни постапки (член 6).

Претходната правна помош опфаќа: иницијален правен совет за право на користење; општа правна информација и правна помош во комплетирање на барањето.

Правната помош пред надлежен орган и организација опфаќа: застапување во сите степени во судски и управни постапки и составување на писмена во судски и управни постапки.

Бесплатната правна помош се реализира од страна на Министерството за правда, адвокати и овластени здруженија на граѓани запишани во Регистарот на здруженија на граѓани за претходна правна помош, кој го води Министерството за правда. Претходната правна помош ја даваат 34-те подрачни одделенија на Министерството за правда и овластените здруженија на граѓани. Правната помош во управните и судските постапки ја даваат овластените адвокати.

Законот воспоставува услови за одобрување на бесплатната правна помош (член 12, став 1 (општо правило) и 4; член 14 и член 9), а кои се однесуваат на:

- материјалната положба на лицето е таква што тоа лице не би можело да ги оствари со Устав и закон загарантираните права, без да го загрози сопственото издржување и издржувањето на членовите на своето семејство со кои живеат во заедничко домаќинство (член 12, став 1)

- приход—приходите на барателот и членовите на неговото домаќинство не смеат да го преминуваат износот од 50% од просечната месечна плата за претходниот месец во времето на поднесувањето на барањето за бесплатна правна помош (член 12, став 4).

Од аспект на жените жртви на семејно насилство, особено релевантна е одредбата од став 5 на овој член со кој се овозможува исклучок од условот поставен во став 4 за заедничко проценување на приходите на барателот и членовите на заедничкото домаќинство кога постојат спротивставени семејни интереси, „приходите на лицето кое бара бесплатна правна помош можат да бидат проценети индивидуално, ако постојат спротивставени семејни интереси во спор за кој се бара бесплатна правна помош“.

- имот (член 14) – целокупниот имот на барателот и членовите на неговото домаќинство не смее да надминува пет просечни месечни бруто плати исплатени во претходниот месец

- кога барањето поднесено од страна на барателот е очигледно неразумно или не постојат правни факти врз основа на кои можат да бидат преземени правни дејствија (член 9)

Членови на семејство се брачен или вонбрачен другар, деца и роднини во прва линија до четврти степен или во странична линија до втор степен, а кои живеат во исто домаќинство со подносителот на барањето за бесплатна правна помош и заеднички ги сносат трошоците за живот (член 3, ст.1, т.1)

Имот на подносителот на барањето за бесплатна правна помош подразбира целокупен подвижен и недвижен имот, имотни права, износ на готовина во домашна или странска валута, парични средства на сопствена сметка или штедна книшка, подарок, хартии од вредност, акции, удели во капитал и друг имот на подносителот на барањето за бесплатна правна помош или на полнолетни членови на неговото домаќинство во земјата или странство. (член 3 ст.1, т.2)

Министерството за правда е административно тело од прв степен, кое постапува по барања за бесплатна правна помош најдоцна во рок од 8 дена од денот на добивањето на предметот (со приложување на сите релевантни документи од надлежните органи поврзани со состојбата/статусот на барателот). Министерството за правда (МП) одлучува по барањето за одобрување на бесплатна правна помош најдоцна во рок од 8 дена од денот на приемот на барањето, со управно решение. Таквото решение се темели на документите приложени кон барањето доставено од подрачните одделенија на МП.

Поставените услови во поглед на материјалната состојба на барателот на бесплатна правна помош во голем дел се ограничувачки во однос на остварувањето на бесплатната правна помош и во пракса го ограничуваат правото за пристап до овој институт за секоја жртва на семејно насилство.

Оттука произлегува дека не е воспоставена доволна и соодветна законска рамка која ќе овозможи ефикасна заштита на жртвите од насилство.

На полето на социјалната заштита, процедурите за спроведување на надлежностите на ЦСР во доменот на семејното насилство подетално се уредени со **Правилникот за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство преземени од Центарот за социјална работа и за начинот на следење на привремените мерки изречени од Судот („Службен весник на РМ“ бр. 103/07)**. Правилникот е задолжителен за постапувањето на стручните лица кои работат со жртви на семејно насилство и содржи одредби кои делумно го уредуваат прашањето на процедура за почитување на **стандардот за должно внимание**. Практично овој подзаконски акт поблизу ги разработува законските обврски за спроведување на мерките за заштита, предлагање и следење на привремените мерки за заштита, кои центрите за социјална работа ги преземаат во случаите на семејно насилство. Правилникот ја разработува и постапката за воспоставување на соработка со другите надлежни институции (МВР; здравствени организации, училишта, суд, шелтер-центри, советувајќи и невладини организации).

Во спроведувањето на законските должности и одговорности за постапување во случаи на семејно насилство, стручните **лица во ЦСР подлежат на инспекциски надзор за спроведување на законските и позаконските акти од делокругот на своето работење и стручен надзор над работењето во спроведувањето на стручниот третман**. Стручниот надзор го спроведува Заводот за социјални дејности, како планирана активност и по пријава од секоја странка која не е задоволна од услугата и

третманот во ЦСР. Инспекцискиот надзор се спроведува од МТСП. Меѓутоа, **не постојат специфични процедури за принципот на должно внимание кај случаите на семејно насилство.**

Покрај стручниот и инспекцискиот надзор, по жалба на странката (жртвата на семејно насилство) на донесено решение за видот на социјална заштита од страна на првостепениот орган (ЦСР), како и во случај на непостапување, односно отсуство на активности и мерки следено со соодветно решение, во втор степен одлучува МТСП. По одлуките на МТСП во втор степен странката може да побара судска заштита со поведување управен спор пред Управен суд.

Нема јавно достапен податок за поведени постапки против поединци-државни службеници за повреда на стандардите за должно внимание во случаи на НВЖ и ДН.

Не постои засебен документ кој го уредува почитувањето на стандардот на должно внимание во случаи на насилство врз жени и семејно насилство. Само во поглед на семејно насилство постои **Заедничкиот протокол за постапување во случај на семејно насилство**, кој само го допира стандардот на должно внимание. Овој протокол нема правно-обврзувачки карактер и е подготвен од Националното координативно тело за заштита од семејно насилство, а е усвоен од Владата во 2011 година. Заедничкиот протокол, за секоја надлежна институција, вклучително и граѓанските организации, дава насоки за спроведување на процедурите и спречување од дополнителна виктимизација на жртвата на семејно насилство.

Нема податок за случај на НВЖ или ДН воден пред државен суд за повреда на стандардите за должно внимание, ниту за вакви случаи водени пред меѓународно тело.

Нема спроведено истражување за ставовите на професионалците за родово засновано насилство, за семејно насилство ниту за стереотипи за насилство врз жени.

2.2 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје II – Интегрирани политики и собирање податоци (чл. 7-11)

Член 7 – Сеопфатни и координирани политики

1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за усвојување и спроведување на ефективни, сеопфатни и координирани државни политики кои ги опфаќаат сите релевантни мерки за спречување и борба против сите форми на насилство кои се опфатени со Конвенцијата и кои нудат холистички одговор на насилството врз жените.

2. Страните обезбедуваат дека политиките наведени во ставот 1 ги поставуваат правата на жртвата во центар на сите мерки и се спроведуваат по пат на ефективна соработка меѓу сите релевантни агенции, институции и организации.

3. Мерките преземени во согласност со овој член ги вклучуваат, кога тоа е соодветно, сите релевантни актери, како што се државните органи, националниот, локалните и регионалните парламенти и власти, националните институции за заштита на човекови права и организациите на цивилното општество.

А. Дали постојат закони, подзаконски акти и регулативи, посебни протоколи или други правни документи или политики (државни стратегии, државни акциски планови, регионални/локални стратешки документи и сл.) кои ја дефинираат **улогата и одговорностите на поединечните институции/актери** во а. заштитата, б. превенцијата и/или в. гонењето на случаите на НВЖ и ДН? Ако постојат, наведете ги и дајте преглед на улогите и одговорностите. Дали овие документи се правно обврзувачки или повеќе се од инструктивна природа? Кој е надлежен за имплементација на овие стандарди? Кој и на каков начин ја контролира имплементацијата на овие стандарди?

Б. Дали постојат закони, подзаконски правила и регулативи, посебни протоколи или други правни документи или политики (државни стратегии, државни акциски планови, регионални/локални стратешки документи и сл.) кои ја дефинираат **меѓусекторската, и/или меѓувладината соработка и координација** во а. заштитата, б. превенцијата и/или в. гонењето на случаите на НВЖ и ДН? Кои се целите на воспоставување на овие мерки/усвојување на овие процедури? Ве молиме дајте дефиниција на нивната цел, ако е возможно. Објаснете кој учествува во овој интегриран пристап, како што е дефинирано во релевантните документи. Ве молиме дајте преглед на нивните улоги и одговорности во однос на аспектите на соработка и комуникации. Дали се тоа правно обврзувачки документи или повеќе се од инструктивна природа? Кој е одговорен да обезбеди дека се направени заеднички напори и комуникацијата и соработката е реализирана? Ве молиме дајте дефиниција, доколку е возможно. Дали тие политики бараат заедничка работа на **поединечни случаи и/или стратешки политики и/или законодавно ниво**? Дали постои обврска да се известува за направениот заеднички прогрес и, ако постои, кој сè известува? Дали е воспоставено координативно тело за надгледување на одговорот кон НВЖ и ДН? Каков вид мандат има координативното тело? Каков вид мерки може да преземе координативното тело во случај на неспроведување на комуникацијата и соработката?

В. Дали потребите и правата на жртвата се третираат како приоритет во активностите на институциите, групите и телата определени во усвоените закони и политики? Дали овие усвоени акти и политики на **координативното тело се ориентирани кон централна позиција на жртвата** поставувајќи ги нејзините потреби и права како приоритет? Идентификувајте ги специфичните намери и задачи што се дефинирани во релевантните документи или преземените мерки, за да ги објасните вашите анализи/коментари.

Г. Дали постои обврска воспоставена со законски акти или политики или обврската е од инструктивна природа, **за вклучување на сите релевантни државни и недржавни актери**? Дали може да ги наведете институциите, државните и недржавните актери (судство, полиција, Собрание, државни институции за човекови права, невладини организации итн.) идентификувани во документите кои го воспоставуваат интегрираниот пристап во превенцијата и гонењето на НВЖ и ДН? Ве молиме наведете кој бил активен во создавањето, надзорот и/или имплементацијата на овие документи? Дали невладините

организации и другите релевантни недржавни актери биле активни во создавањето, надзорот и/или имплементацијата на овие документи?

На национално ниво се препознава само семејното насилство и прегледот на улогите и одговорностите на релевантните институции е само во поглед на семејното насилство.

Во делот на социјална заштита, обврските на ЦСР за мерки на заштита на жртвите на семејно насилство генерално се уредени со Законот за семејство (погоре цитирани одредби, чл.94-а до ж). Не постои специфична законска одредба за постапување на органите во случаи на насилство врз жени. Спроведување на надлежностите на центрите за социјална работа во доменот на семејното насилство, подетално е уредено со **Правилник за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство преземени од центарот за социјална работа и за начинот на следење на привремените мерки изречени од судот**. Правилникот предвидува дека овие мерки се преземаат со цел да се спречи натамошно насилство, да ѝ се помогне на жртвата да ги надмине последиците од доживеаното насилство и да се создадат услови за нејзина интеграција во социјалната средина по завршениот третман. Центарот за социјална работа по добивање на сознанија за сторено семејно насилство, спроведува стручен третман со лицето-жртва на семејно насилство, по потреба остварува контакт и со неговите сродници и други лица, со цел да се определи најдобар облик на заштита и да се преземат соодветни мерки на заштита. Мерките за заштита се определуваат по извршената проценка на идентификуваните потреби за заштита на семејството и лицето-жртва на семејно насилство и тоа според видот, интензитетот, контекстот на случување на насилството, здравствениот и семејниот статус на лицето-жртва на семејно насилство, возраста, како и други околности, врз основа на кои се изготвува наод и мислење на стручен работник и стручен тим. Стручниот работник во Центарот за социјална работа, по извршената проценка изготвува индивидуален план за работа со лицето-жртва на семејно насилство, согласно со добиените сознанија и неговите потреби за третман и заштита од семејно насилство, како и за преземање на други потребни мерки согласно Законот за семејство. Индивидуалниот план содржи редослед на преземање на мерките за заштита, нивното времетраење, начин на следење и оцена на мерките на заштита од страна на одговорниот стручен работник од Центарот за социјална работа, без оглед дали мерките за заштита се спроведуваат од Центарот за социјална работа или друга соодветна установа, советувалиците и здружение на граѓани или се преземаат други мерки согласно Законот за семејството. Овој Правилник го разработува начинот на постапување на стручните лица во Центарот за социјална работа и претставува задолжителен акт за стручните лица.

Заводот за социјални работи, со цел обезбедување на интердисциплинарна работа во ЦСР во насока на обезбедување на брза, ефикасна и ефективна помош, поддршка и заштита на жртвите на семејното насилство, изготви стандардни процедури кои содржат чекори за постапување на стручните лица за работа по предмети од семејно насилство. Овој материјал има за цел ефикасно спроведување на фазите на откривање, проценка, планирање, третман и заштита, како и евалуација на преземените мерки.

Во областа на откривање, гонење, истрага и санкционирање на сторители на семејно насилство важат општите одредби за постапување на релевантните органи: за полицијата општите правила за постапување содржани во Законот за полиција, Правилникот за начинот на вршење на полициските работи и другите соодветни подзаконски акти; за обвинителствата општите одредби од Законот за јавно обвинителство, ЗКП и КЗ, за судовите општите одредби од Законот за судовите, КЗ и ЗКП.

Во 2011 година донесен е **Заедничкиот протокол за постапување во случај на семејно насилство** кој нема правно-обврзувачки карактер, каде детално се разработува постапувањето по пријава на случај на семејно насилство за секоја од задолжените институции. Со Протоколот се разработува постапувањето на Министерството за труд и социјална политика (МТСП), Министерството за внатрешни работи (МВР), Министерството за здравство (МЗ), Министерството за образование и наука (МОН), и граѓанските организации (НВО), во рамките на нивните законски надлежности. Протоколот го уредува и начинот на координација и интерсекторското поврзување за поефикасно постапување во случаите на семејно насилство. По својата природа овој документ преставува инструмент за постапување на професионалните структури. Но, не е воспоставен механизам за следење на неговата примена при практичното имплементирање во поединечни случаи на интервенција и постапување.

За надлежност на центрите за социјална работа се специфицира поведување на постапка, постапување во итни случаи, правење на проценката за потребите на жртвата и интервенција во конкретен случај, целосно информирање за правата на жртвата и сервисите кои се во функција на нејзина заштита. Дадени се насоки за обезбедување на информации од МВР, здравствените институции, НВО, образовни институции, единици на локална самоуправа и други лица и институции со цел преземање на потребни мерки на заштита од страна на ЦСР.

Постапките се водат врз основа на начелото на доверливост, слободно изразена согласност на жртвата за преземање на мерки на заштита, при што се бара разговорот да се изврши во посебна просторија.

Во делот на постапувањето на полициските службеници, дадени се насоки за постапување по добиена пријава за семејно насилство, евидентирање на пријавата, интервенција преку излегувањето на местото на настанот. За овие активности се изготвени упатства за постапување при интервенцијата со жртвата и со насилникот за да се спречи натамошното насилство. Полициските службеници посебно постапуваат во случај кога во домот се присутни деца, а кога е потребна итна заштита особено на децата, се активираат социјалните служби (ЦСР).

Целта на здравствените установи според овој Протокол е да им укажат целосна здравствена заштита на жртвите со цел зачувување на телесното и психичкото здравје, како и заздравување од настанатите повреди и психотрауми. Во случај на сомнеж дали повредата или здравствената состојба е последица на семејно насилство, здравствениот работник е должен да направи интервју со лицето, да го охрабри и убеди да му се довери за можното постоење на семејно насилство, и да дознае што е можно повеќе за околностите во кои настанала повредата.

Во случај на сознание за семејно насилство, согласно Протоколот, здравствените работници се должни да постапат на следниов начин:

1. Согласно правната регулатива, семејното насилство да го пријават во полиција;
2. Да ги утврдат причините и начинот на настанување на повредата и да извршат комплетен здравствен преглед;
3. Да разговараат со жртвата за можностите за решавање на проблемот, да ја посветуваат, да ѝ ги посочат нејзините права;
4. На барање на надлежните органи да ја достават целокупната документација која е од значење за разрешување на случајот и казнување на сторителот.

Со Законот за евиденции во здравството е предвидено да се пополни Пријавата-образец за повреди од насилство во три копии и да се следи жртвата во натамошниот третман, каде што се дополнуваат податоци од соодветните служби: Полиција и Центар за социјална работа, со цел да се спречи секундарната виктимизација на жртвите на насилство.

Здравствениот работник документацијата со која што располага во однос на состојбата во која што се наоѓа жртвата на семејното насилство, во согласност со жртвата, ја проследува до релевантните институции кои што се вклучени во интегрираниот и координираниот систем на интервенции за помош на жртвите на семејно насилство, согласно важечките законски прописи, а тие се должни добиените податоци да ги третираат како доверливи, во согласност со Законот за заштита на пациентите и Законот за заштита на личните податоци.

Здравствените работници се должни да го почитуваат правото на избор на жртвата во сите случаи, освен во случаите во кои здравствениот работник ќе оцени дека животот на жртвата се доведува во опасност поради ризик од можно насилство и/или сторено насилство или во случаи на опасност за траен тежок инвалидитет.

На барање на судските органи здравствените работници/вештите лица обезбедуваат, во рамките на судските постапки, проценка на насилството/повредата, начинот на настанување, условите во кои што настанала повредата, итн.

Во образовниот систем, Протоколот за постапување со деца во случаи на семејно насилство упатува на решенијата што Законот за основно образование, Законот за средно образование и Законот за просветна инспекција, како и подзаконските акти ги даваат за заштита на правата на детето. Во оваа насока се преземаат Мерки на превенција за оформување на безбедна средина за живот и образование на учениците и Мерки на интервенција во ситуации кога се јавува насилство, злоставување и занемарување во институции од воспитно-образовен карактер.

Граѓанскиот сектор се смета како рамноправен член, заедно со Министерството за труд и социјална политика, Министерството за здравство, Министерството за образование и Министерството за внатрешни работи, во тимот кој работи на идентификација, превенција, ресоцијализација и реинтеграција на жртвите на семејно насилство. Со таа цел се креира и Протоколот за постапување на граѓанските организации чија главна задача е превенција (примарна, секундарна и терцијална) на жртвите на семејно насилство, давање психо-социјална помош и заштита на жртвите и координирана соработка со надлежните институции, локалната самоуправа и другите заинтересирани страни во заштитата на жртвите на семејно насилство.

Граѓанските организации кои работат на ова поле имаат и законска можност за градење на неопходен координативен пристап во заштитата на жртвите на семејно насилство. Со последните измени и дополнувања во легислативата (Закон за семејство) граѓанските организации имаат можност да обезбедат мерки за заштита на жртвите на семејно насилство, имаат и должност за известување на сите кои преземаат дејствија за заштита од семејно насилство. Со реформите во легислативата исто така се дава дополнителна можност на жртвата, освен посредно преку Центарот за социјална работа, жртвата сама непосредно да поднесе предлог до Судот за изрекување на привремени мерки за заштита. Граѓанските организации согласно Законот за бесплатна правна помош исто така имаат можност да ѝ овозможат и бесплатно правно застапување на жртвата.

Граѓанските организации како значаен фактор во превенцијата и справувањето со семејното насилство во Р. Македонија, работат на подигање на јавната свест и сензибилизација за проблемот на семејно насилство. Исто така работат на откривање и пријавување на случаите, соработуваат со сите надлежни институции кои работат со заштитата на жртви на семејно насилство.

Меѓусекторската соработка и координација на надлежните институции и организации за постапување само за случаи на семејно насилство, за случаи на сексуална злоупотреба на деца и за случаи на запоставување и злоставување на деца се уредени со неколку документи: 1. Заеднички протокол за постапување во случаи на семејно насилство, 2. Протокол за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија, 2010, 3. Мултидисциплинарен протокол за постапување (идентификување и упатување) со деца на улица/улични деца во Република Македонија, 4. Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, 5. Стратегија за интеграција на бегалци и странци во Република Македонија 2008-2015. Овие документи немаат правно-обврзувачка сила и имаат инструктивен карактер.

Целта на **Заедничкиот протокол** е воспоставување на поефикасно постапување на институциите, преку:

- Активности на сите надлежни институции кои учествуваат во откривање и намалување на насилството и укажување помош и заштита на лицата изложени на семејно насилство
- **Облиците и начините на соработка** помеѓу надлежните институции кои учествуваат во откривање и намалување на насилството и укажување помош и заштита на лицата изложени на семејно насилство
- Останатите активности и обврски кои се однесуваат на постапување на надлежните институции кои учествуваат во откривање и намалување на насилството и укажување помош и заштита на лицата изложени на семејно насилство
- Завршни одредби со кои се пропишуваат постапките во согласност со активностите од овој Протокол.

Во Заедничкиот протокол соработката меѓу надлежните тела и институции е дефинирана како една од главните цели на Протоколот и предвидено е засебно поглавје *Облици, начин и содржина на соработката*. Иако со амбициозен наслов, поглавјето не ја дефинира соработката, ниту начините на соработка и обврските за соработка за секоја надлежна институција. Заслужуваат внимание механизмите за постапување со жртвите на семејно насилство и упатување кои се прикажани во прилозите на Протоколот. Овие механизми се однесуваат на четири подрачја и тоа: 1) идентификација и упатување; 2) првична грижа и среднорочна помош; 3) реинтеграција и ресоцијализација; и 4) кривична постапка. Сепак, иако се препознава потребата за механизми за упатување меѓу надлежните институции и тела, овој документ не нуди разработка на овие механизми.

Протоколот за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија има за цел да воспостави правилно и ефикасно преземање на мерки за превенција и справување со сексуалната злоупотреба на деца и педофилија во Р. Македонија, врз основа на

ефикасна и успешна соработка на надлежните органи во подигање на нивото на заштита и помош на децата-жртви на сексуална злоупотреба и педофилија, како и помош на сторителите на овие кривични дела во насока на промена на однесувањето и нивно интегрирање во општеството.

Со овој Протокол се уредува соработката на надлежните органи во делот на надлежностите утврдени со законите, подзаконските акти и Акцискиот план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012 год. донесен од Владата на Р. Македонија.

Во Протоколот се содржани видовите, начинот и содржината на соработката помеѓу надлежните органи и другите учесници во откривањето и спречувањето на сексуалната злоупотреба на деца и педофилија и тоа во давање заштита на децата-жртви на сексуална злоупотреба и педофилија како и промената на однесувањето и интеграцијата на сторителите во општеството.

Со Националната стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015 година се предвидени мерки за дејствување во неколкуте стратешки области: спречување, заштита, помош и поддршка на жртвите, гонење на сторителите, мултисекторска соработка и зајакнување на институционалните капацитети и специјализираните служби, воспоставување на механизам за имплементација, следење и евалуација.

Националната стратегија за спречување на семејното насилство 2012-2015 има за цел понатамошно развивање на сеопфатен и ефективен систем за спречување на семејното насилство во Р. Македонија. Предмет на Стратегијата за спречување на семејното насилство е спречување на сите облици на семејно насилство врз секоја жртва, но мерките кои ги предвидува нудат специфичен пристап кој ги адресира индивидуалните потреби на жртвите. Имајќи предвид дека најзастапени жртви на семејно насилство се жените, Стратегијата нуди рамка за родово специфични мерки насочени кон спречување и заштита на специфичните потреби на жените, но истовремено нуди широка лепеза од мерки и активности со кои се опфатени и сите други жртви.

Воспоставен е нов национален механизам за следење и евалуација на овој документ кој го сочинуваат: национален известувач, национален координатор и Национално координативно тело за превенција и заштита од семејно насилство.

Потребите и правата на жртвите на семејно насилство се дел од Националната стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015. Визијата на стратегијата, меѓу другото, предвидува *„зголемена сигурност на жртвите“* и *„зголемен квалитет на услугите за жртвите и нивно стандардизирање“* до крајот на 2015 година. Клучните иновативни карактеристики на Стратегијата опфаќаат и 1. *развивање на стандардизирани индивидуални пакети на мерки за превенција и помош на жртвите кои ги адресираат нивните индивидуални потреби*; 2. *унапредување на реинтеграцијата на жртвите во сите сфери на општеството*; 3. *унапредување на истрагите и кривичното гонење со доследно препознавање на правата на жртвите и нивен третман во казнено-правниот систем*; 4. *стандардизација и проширување на достапноста на мерките за помош и поддршка на жртвите, како и 5. мерки за третман на сторители*. Меѓу водечките принципи на Стратегијата се вбројуваат два клучни принципа при спроведување на стратешките цели, и тоа: 1. *принцип на постапување со жртвите заснован на човековите права и слободи*, и 2. *принцип на недискриминација*. Особено е препознаена меѓусебната поврзаност меѓу дискриминацијата и семејното насилство и Стратегијата зацртува дека *„активностите посебно се насочени кон зголемена заштита на жртвите кои се соочуваат со мултиплицирана дискриминација“*.

Стратегијата предвидува засебна стратешка област- Заштита, помош и поддршка на жртвите со 4 стратешки цели, 1. Унапредување на институционалниот одговор непосредно по насилството преку воспоставување на холистички пристап; 2. Унапредување на препознавањето на сите облици на семејно насилство и идентификација на жртвите; 3. Достапност на директна помош и заштита на жртвите; 4. Интеграција на жртвите во општественото живеење. Не помалку значајно е дека во стратешката област - Гонење на сторители како засебна стратешка цел се поставува *Ефикасна имплементација заснована на почитување на правата на жртвите*.

Заедничкиот протокол за постапување во случаите на семејно насилство е донесен со цел да се утврдат процедурите за постапување на надлежните институции и организации за унапредување на заштитата и помошта на жртвите на семејно насилство. Заштитата на жртвите на семејно насилство преку овој документ се настојува да се обезбеди преку утврдување на целокупните процедури по кои постапуваат надлежните институции и организации. Протоколот потенцира дека процедурите треба да

се спроведуваат за да се спречи дополнителната виктимизација на жртвата на семејно насилство. Овој протокол во одредена мера ги надополнува стандардните процедури за институциите и невладините организации и претставува корисен документ кој може да придонесе за унифицирање на постапувањето на службените лица за преземање на заштита на жртвите на семејното насилство.

Со Акцискиот план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012 година, се предвидуваат мерки со кои се очекува во голема мера да се обезбеди и подигне нивото на заштита на децата-жртви на овие дејствија. Овој документ преставува рамка на конкретни мерки кои се насочени кон превенција; мерки за помош и заштита на жртви на сексуална злоупотреба на деца и педофилија; мерки и програма за третман на лицата осудени за дела за сексуална злоупотреба на деца и педофилија, за време и по издржување на казната; координација на надлежните служби со невладини организации и меѓународна соработка; континуирана едукација на кадри; воспоставување на систем за евиденција и известување за случаите за сексуална злоупотреба на деца и педофилија; мониторинг и евалуација.

Позначајна активност реализирана со Акцискиот план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012 година е донесувањето на Протокол за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија. Овој Протокол ги прецизира процедурите за постапување на полициските службени лица, службените лица во центрите за социјална работа, воспитно-образовните установи, здравствените организации, правосудните органи и невладините организации.

Во недостиг на јасна легислатива за постапување со децата на улица/улични деца, а со цел да се подигне нивото на нивна помош и заштита, донесен е Мултидисциплинарниот протокол за постапување (идентификување и упатување) со деца на улица/улични деца во Република Македонија. Во фокусот на интересот на овој протокол е особено заштитата на децата на улица/улични деца на територијата на РМ од сите негативни влијанија и појави кои им се закануваат (физичка злоупотреба, сексуална злоупотреба, експлоатација итн.).

Процесот на изготвување на законите и подзаконските акти, **во областа на заштитата и превенцијата од семејно насилство** се спроведува со вклучување на сите релевантни институции, а особено со претставници на НВО секторот, признати во работата на ова поле. Принципот на партиципативност и транспарентност на сите засегнати страни е особено почитуван при изготвување на националните стратешки документи за превенција и заштита од семејното насилство. Овие документи се изготвени од работни групи, составени од претставници на сите релевантни институции кои имаат мандат за постапување и невладини организации. Во текот на изготвување на документите се организираат работилници и по потреба трибини. Во овој процес се вклучува и парламентарната група за еднакви можности во Собранието, преку организирање на јавни расправи.

Член 8 – Финансиски средства

Страните распределуваат соодветни финансиски и човечки ресурси заради адекватно спроведување на интегрираните политики, мерки и програми за спречување и борба против сите форми на насилство врз жените опфатени со Конвенцијата, вклучувајќи ги и оние што ги реализираат невладините организации и цивилното општество.

А. Дали усвоените закони и политики за интегриран пристап се проследени со **соодветна проценка на трошоците за нивна имплементација**? Наведете колку било потребно и ефективно алоцирано за имплементација на овие закони/политики. Кои беа крајните корисници на овие финансирани активности? Кому му припаѓаа фондовите (државни институции, регионални и/или локални, невладини организации, независни институции и сл.) -Ве молиме појаснете. Дали фондовите беа обезбедени од јавно финансирани извори? Ако е да, дали е тоа од државен, локален или регионален буџет? Дали е кофинансирано од меѓудржавна донаторска заедница, пари од корпоративниот бизнис, јавна кампања за донирање или друго? Објаснете.

Б. Доколку во последните две години имало промени на **изворите на финансирање на интегрираните политики**, ве молиме наведете ги и објаснете ги.

В. Дали усвоените закони и политики за интегрирани политики се проследени со **соодветни човечки ресурси**? Дали овие мерки се проследени со отворање на нови позиции, редизајнирање на одговорностите, ангажирање нови луѓе за имплементација на нови задачи, или/и тоа е проследено со нови задачи и одговорности во рамките на постоечката инфраструктура? Ве молиме специфицирајте.

Националната стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015 година која се обврзува да обезбеди развивање на холистички пристап во реализацијата на предвидените задачите **не содржи проценка на трошоците за имплементација на активностите**. Имплементацијата ќе зависи од годишните акциски планови за спроведување на стратегијата на Министерството за труд и социјална политика, Министерството за внатрешни работи, Министерството за образование и наука, Министерството за правда и Министерството за здравство, во кои ќе ги предвидат фискалните импликации за реализирање на активностите за тековната година. Национално координативно тело за спречување и заштита од семејно насилство ќе ги утврди вкупните фискални трошоци за секоја фискална година во периодот на важење на стратегијата. Годишните акциски планови на релевантните министерства не се јавно достапни и оттука не може да се анализираат изворите на финасиски средства и нивната алокација.

За спроведување на **Акцискиот план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012** година проектирани се потребните финансиски средства и тоа одделно за секој релевантен ресор и тоа:

Министерство за труд и социјална политика – 11.354.874 денари,

Министерство за внатрешни работи - 90.109.800 денари,

Министерство за правда - 2.717.870 денари,

Министерство за здравство- не е доставен износот на средствата,

Министерство за образование- не е доставен износот на средствата.

При донесувањето на Акцискиот план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012 година, со напомена дека потребните средства не се предвидени во буџетите на министерствата. Поставена е заложба дека истите ќе се предвидат во буџетот за наредниот период, а за дел од средствата ќе се побараат дополнителни средства од странски донатори.

Стратегијата за родово одговорно буџетирање ги утврдува следниве стратешки области:

1. Воведување на родова перспектива во програмите и буџетите во ресорните министерства, ЕЛС и Град Скопје

2. Унапредување на законската рамка за вклучување на РОБ

3. Зајакнување на институционалните механизми и градење на капацитетите на заинтересираните страни за интеграција на родовите прашања во буџетските политики и процеси

4. Сензибилизирање и градење на капацитети на релевантните институции или субјекти актери за вклучување на родово одговорното буџетирање при креирањето на политиките

Спроведувањето на СРОБ, предвидено е да се детализира во оперативните планови на Националната стратегија за родово рамноправност (НСРР) на годишно ниво, со исклучок на 2012 година, зашто е предвидено да се донесе посебен Оперативен план, поддржан од тековниот проект.

Буџетот за реализирање на стратешките цели и активности, е предвидено да се подготвува на годишно ниво во рамките на НСРР, во согласност и координација со тековниот процес на стратешко планирање и со буџетското планирање на сите субјекти одговорни за имплементација на Стратегијата.

Од големо значење за исполнување на стратешките цели и планираните активности е и поддршката од билатералните и мултиралтералните донатори.

МТСП врши надзор над спроведување на одредбите на Стратегијата. Врз основа на одредбите на Законот за еднакви можности (ЗЕМ), Владата формира интер-ресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите, составена од функционери/раководни државни службеници, претставници на граѓанските организации, здруженија на работодавачи, експерти, претставници на локалната самоуправа, синдикатите и други субјекти. Како подгрупа на оваа интер-ресорска група, ќе се формира подгрупа за следење на имплементацијата на Стратегијата за родово одговорно буџетирање, која ќе биде одговорна за нејзино навремено и целосно имплементирање.

До 2011 година, остварувањето на стратешките цели и активности предвидени со Стратегијата за заштита од семејно насилство 2008-2011 беше **финансиски поддржано од странски донации и**

меѓународни фондови. Поддршката на националните капацитети е спроведена преку Заедничката програма за семејно насилство на организациите на ОН, „Зајакнување на националните капацитети за спречување на семејното насилство“. Во рамките на оваа програма обезбедени се вкупно 3.528,951 \$, со најголемо учество на Амбасадата на Кралството Холандија од 2.457.956 \$, а UNTF со 957,713 \$ (*Consolidated Report on Activities Implemented under the Joint Programme “Strengthening National Capacities to Prevent Domestic Violence” in the FYR of Macedonia, 2013*, достапно на <http://mptf.undp.org/factsheet/fund/JMK00>, страница посетена на 31.10.2013).

Од 2012 година остварувањето на стратешките цели и активности на новата Стратегија не се финансираат со оваа програма.

Воспоставената обврска во Националната стратегија за интегриран пристап во спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015 година **не е проследена со соодветни човечки ресурси.** Во основните јавни обвинителства нема специјализирани обвинители за семејно насилство, во граѓанските и кривичните судови нема специјализирани судии за семејно насилство, додека систематизацијата на МВР не е јавен документ.

Единствено во Службите за социјална заштита е направено **прилагодување на организациската поставеност и прераспореѓување на кадарот** согласно обврските во поглед на заштитата од семејно насилство. Овој процес е започнат во 2005 година. Мерките на заштита, предвидени со Законот за семејството се спроведуваат од постојниот кадар во ЦСР. Извршена е нова внатрешна организација на ЦСР со формирање на посебни одделенија за работа со жртви на семејно насилство или назначени се стручни лица кои работат на оваа проблематика.

Стручните лица кои работат на семејното насилство, континуирано се вклучени во едукации и соодветни обуки за работа со жртвите, почнувајќи од вградување на семејното насилство во Законот за семејството. Овие обуки во најголем дел се спроведуваат интерсекторски, опфаќајќи ги стручните лица од релевантните институции, вклучително и невладините организации. Според анализата на резултатите од Националната стратегија 2008-2011, *значителни активности се спроведени за зајакнување на професионалните структури, при што особено е запазен принципот на мултисекторска соработка и вмрежување на локалните капацитети* (Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, стр. 19-20).

Капацитетите на стручните лица во центрите за социјална работа се зајакнати и преку воведениот процес на лиценцирање. Со Законот за социјалната заштита услов за работа на стручно лице во центар за социјална работа е да има лиценца за работа. Процесот на лиценцирање го спроведува посебна комисија. За стекнување и обновување на лиценцата за работа стручното лице треба да помине почетна обука (од најмалку 40 часа), а за обновување на лиценцата треба да се вклучи во програма за континуирана обука (најмалку 20 часа). Оваа обука е во рамките на општата програма за обука, но не специфично за семејно насилство.

Во процесот на развој на сервисите за жртвите на семејно насилство, се вклучува и невладиниот сектор со свои ресурси. Вклучувањето на општините е бавно и се сведува на поединечни иницијативи.

Но, нема соодветно распоредување на човечки ресурси во релевантните институции во врска со интегрираниот пристап кој го воспоставува Националната стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015 година.

Член 9 – Невладини организации и цивилно општество

Страните, на сите нивоа, ја признаваат, ја поттикнуваат и ја поддржуваат работата на невладините организации и организациите на цивилното општество вклучени во борбата против насилството врз жените и воспоставуваат активна соработка со овие организации.

А. Дали постои закон кој ја регулира работата на невладините организации и/или граѓанското општество? Кој е статусот на невладините организации? Дали постојат законски или подзаконски акти кои ја регулираат **работата на невладините организации во борбата и превенцијата на НВЖ и ДН?** Дали во рамките на државната, регионалната или локалната правна рамка, невладините организации се препознаваат како активни даватели на услуги, носители на државните кампањи финансирани од

јавни фондови, или друг вид активни играчи на ова поле (на пр. во набљудувачка или известувачка улога и сл.)? Ве молиме наведете ја легислативата и улогата дадена на невладините организации. Б. Генерално, дали НВО заедницата е активна на ова поле? Дали може да дадете информација за бројот на организации кои работат во областа на НВЖ и ДН, видот на работите кои ги преземаат (даватели на услуги, „кучиња-чуvari“, истражувања или/и ориентација кон политиките итн.), број на опслужени клиенти итн.? Дали постојат државни, регионални и локални мрежи на овие невладини организации? Која е нивната улога? Дали невладините организации соработуваат со државните/други актери за заштита, превенција, гонење, казнување и/или обештетување на жртвите? Ако соработуваат, објаснете ги аспектите на нивната работа. Ако постои координација и соработка помеѓу НВО и државните власти, дали тоа е институционализирано со правните документи или политики или е повеќе од неформална природа. Ве молиме објаснете.

Невладините организации во РМ се основаат како здруженија, фондации, сојузи согласно Законот за здруженија и фондации („Службен весник на Република Македонија“ бр.52/2010 и 135/2011). Со закон е уредено основањето, регистрацијата и престанокот на здруженијата.

Според чл. 1 „Со овој закон се уредуваат начинот, условите и постапката за основање, регистрација и престанок на здруженијата, фондациите, сојузите, организациските облици на странските организации во Република Македонија, имотот со кој располагаат, надзорот, статусните промени и статусот на организациите од јавен интерес“.

Граѓаните го остваруваат правото на слободно здружување што е регулирано со членот 4 (1) Правото на слободно здружување се остварува преку здружување во здруженија, фондации, сојузи и организациски облици на странски организации (во натамошниот текст: организации) за остварување на нивните цели, дејности и заштита на права, интереси и уверувања во согласност со Уставот и закон.

Во системот на социјалната заштита се создаде основа различни субјекти да се јават како даватели на одредени услуги од социјална заштита. Законот за социјалната заштита во посебна глава го уредува работењето на невладините организации во оваа дејност. Во поглед на работењето на НВО на полето на заштита од семејно насилство, потребно е здружението на граѓани да е регистрирано за остварување на цели и задачи од областа на социјалната заштита. Законот за социјалната заштита ја уредува и работата на здруженијата (НВО) кои работат во областа на социјалната заштита. МТСП води регистар на здруженија кои обезбедуваат социјални услуги. Со член 94-г од Законот за семејство се препознава надлежноста на НВО кои се регистрирани за активности на полето на социјалната заштита и тоа за следните активности: обезбедување нужно сместување на жртвата, обезбедување здравствена заштита, психо-социјална интервенција и третман, правна помош и застапување, известување на органи на гонење.

Центарот за социјална работа секогаш кога има сознанија дека постои семејно насилство ги презема следниве мерки на заштита:

- 1) обезбедува нужно сместување за лицето-жртва на насилството, кое може да трае најмногу шест месеци, со можност за продолжување за уште шест месеци;
- 2) обезбедува соодветна здравствена заштита;
- 3) обезбедува соодветна психо-социјална интервенција и третман;
- 4) ги упатува во соодветно советувашиште;
- 5) доколку во семејството има дете кое е на редовно школување, помага за продолжување на редовното образование;
- 6) го известува органот за прогон;
- 7) дава секаков вид правна помош и застапување;
- 8) покренува постапки пред надлежниот суд и презема мерки кои произлегуваат од односите меѓу родители и деца;
- 9) по потреба поднесува барање до судот за изрекување на привремена мерка за заштита и
- 10) презема други мерки за кои ќе оцени дека се неопходни за решавање на проблемот.

Здружение на граѓани, регистрирано за остварување на цели и задачи од областа на социјалната заштита, само или во соработка со Центарот за социјална работа, може да ги преземе мерките на заштита утврдени во ставот 5 на овој член, освен мерките на заштита утврдени во точките 8 и 9.

Здружението на граѓани е должно за преземените мерки во рок од 24 часа да го известат Центарот за социјална работа, надлежен според местото на живеење на лицето жртва на семејно насилство.

Центарот за социјална работа по добивањето на известувањето од ставот 6 на овој член во рок од 24 часа изготвува соодветно решение. Здружението на граѓани е должно, во рок од 72 часа откако се преземени мерките за заштита, целокупната документација да ја достави до Центарот за социјална работа заради негово натамошно постапување.

За прв пат е дадена можност здруженија на граѓани од областа на социјалната заштита да се регистрираат во регистар кој го води Министерството за труд и социјална политика, со цел да им се делегираат одредени социјални услуги со делумно финансирање од страна на Министерството (член 152 од Законот за социјална заштита, *Службен весник на РМ*, бр. 79/2009, 36/11, 51/11, 166/12, 15/13, 79/13).

За да може да се впише во Регистарот, НВО треба да ги исполнува следниве услови:

- да има активно работење во областа на социјалната заштита или социјалната политика најмалку три години од денот на основањето,
- да има реализирано најмалку три проекти од областа на социјалната заштита или социјалната политика,
- да има соодветен простор за работа и кадровски услови
- да има доказ за економско и финансиско работење врз основа на скратен сметководствен исказ од годишна сметка (член 154).

Постапката за упис во Регистарот на здруженија ја води Комисија за соработка со здруженија, формирана од Министерот за труд и социјална политика, составена од три члена. Членовите на Комисијата се афирмирани стручни лица со најмалку три години работно искуство од областа на социјалната заштита. Комисијата го разгледува барањето на здружението за упис во регистарот, врши увид заради утврдување на исполнување на пропишаните услови и изготвува мислење, врз основа на кое министерот донесува решение за впишување на здружението во Регистарот.

Министерството учествува во обезбедувањето на дел од средствата за вршење на одредени работи од социјална заштита на здружението, преку доделување на средства врз основа на објавен јавен конкурс за видот на одредените работи од социјална заштита за кои се доделуваат средствата, висината на средствата кои се доделуваат, потребните документи кои се поднесуваат, роковите за спроведување на постапката по јавниот конкурс и временскиот период во кој ќе се извршуваат работите од социјалната заштита.

Постапката за доделување на одредени услуги од социјална заштита се спроведува преку објавување на јавен конкурс и потпишување на договор помеѓу избраното здружение на граѓани и Министерството за труд и социјална политика. Од делокругот на работите од социјална заштита, а кои се однесуваат на семејното насилство, на здружението на граѓани може да му се довери извршување на социјална услуга во дневен центар и привремено прифаќање и згрижување на корисници на социјална заштита во дневен центар за жртви на семејно насилство. Законот дава можност одредени работи да се реализираат со делумно финансирање од страна на МТСП на здруженијата на граѓани, преку јавно огласување. Постапката ја спроведува Комисија за соработка со здруженија на граѓани, формирана во МТСП, согласно донесениот Правилник за начинот и постапката за доделување на средства на здружение на граѓани за вршење на одредени работи од областа на социјалната заштита (*„Службен весник на РМ“ бр. 24/2005 и 38/2007*).

Но, сепак оваа форма на соработка со невладиниот сектор за развој на сервисите за жртвите на семејно насилство **е во почетна фаза, недоволна е и не обезбедува континуирана поддршка за развој на сервисите од страна на невладиниот сектор**. МТСП врши контрола над здружението во реализацијата на одредена работа од областа на социјалната заштита за која доделило средства.

Исто така, Законот за социјална заштита предвидува и дека МТСП има надзорна функција на НВО кои даваат услуги од социјална заштита без оглед дали се регистрирани во Регистарот и дали добиваат средства од државен буџет. Со цел обезбедување на соодветни услуги од социјална заштита за граѓаните, воспоставен е механизам на следење на хуманитарни здруженија, здруженија на граѓани, верски заедници и нивни здруженија, религиозни групи и други непрофитни организации. Истите можат да се јават како обезбедувачи на социјални услуги само доколку имаат согласност од Министерот за труд и социјална политика, врз основа на мислење од Комисијата за соработка со здруженија на граѓани. На овој начин се стекнува увид во дополнителното обезбедување на социјалните услуги, вклучително и обезбедувањето на дел од мерките на заштита на жртвите на семејно насилство, начинот и квалитетот во нивното обезбедување. **Но, сè уште вака предвидениот систем не е функционален.**

Во Националната стратегија за спречување и заштита од семејно насилство посебно внимание е посветено на улогата на цивилното општество. Имено, во водечките принципи на Стратегијата, цивилното општество е препознаено како одговорен чинител и партнер во спроведување на активностите, а особено во обезбедувањето и распределбата на финансиските средства за имплементација. Понатаму, јасно се предвидени областите на делување на граѓанското општество, имено, *обезбедување помош на жртвите, спроведување на истражувања и анализи и промоција на нетолеранцијата кон семејното насилство.*

Улогата на НВО се препознава во првиот и вториот водечки принцип на Стратегијата;

1. Одговорност

Владата на Република Македонија, локалните власти и цивилното општество се заемно одговорни и надлежни во дефинирање на целите и задачите, имплементирање на активностите за ефикасно справување со семејното насилство.

Истовремено, Владата на РМ и локалните власти заемно се одговорни за обезбедување и распределба на финансиски средства за имплементација на активностите и одржливост на резултатите.

Владата на РМ, локалните власти и цивилното општество се обврзуваат на ефективно користење на поддршката обезбедена од меѓународната заедница и националните капацитети.

2. Партнерство

Успешната соработка на институциите од централната власт, од локалната власт и цивилното општество претпоставува партнерски однос и поделба на активностите. Институциите на Владата на РМ не се исклучиво надлежни за спречување и заштита од семејно насилство. Имплементацијата на стратешките цели ги вклучува сите засегнати страни, а особено е акцентирана улогата на локалната власт во обезбедување достапност на услугите за жртвите и нивна ефективна реинтеграција. Граѓанското општество од своја страна има одлучувачка улога во градење партнерства со институциите на системот за обезбедување помош на жртвите, спроведување на истражувања, анализи и промоција на нетолеранцијата кон семејното насилство.

Националната СОС-линија за жртви на семејно насилство ја одржува НВО со финансиска поддршка од државата од 2012 година. На јавен оглас транспарентно е избрана невладината организација.

Формирана е првата Национална мрежа на НВО кои работат на полето на спречување на насилството врз жените и семејното насилство, која претставува прво формално здружување на поголем број организации на полето на превенција и спречување на семејното насилство. Првично формирана како неформална мрежа од 20 организации- членки, постепено прерасна во правен субјект со свој статут, стратешки цели и утврдени приоритети на дејствување.

За квалитетот на услугите за правна помош изработени се стандарди за НВО кои обезбедуваат бесплатна правна помош и истите се пилотираа од страна на 7 организации кои географски покриваат 20 општини на територијата на Р. Македонија. Во периодот од јуни 2010 до декември 2011 година, обезбедена е бесплатна правна помош (примарна правна помош и/или застапување во судски постапки) на повеќе од 600 жртви на семејно насилство, од кои 96% се жени. Подготвен е Водич за НВО кои обезбедуваат правна помош на жртви на семејно насилство. Спроведена е и посебна обука на адвокати кои даваат правна помош на жртвите на семејно насилство, а во соработка со Адвокатската комора подготвен е Водич за членовите на адвокатската комора кој има за цел да послужи како референтна литература и корисен пакет на алатки на адвокатите кои работат со жртви на семејно насилство.

Член 10 – Координативно тело

1. Страните назначуваат односно воспоставуваат едно или повеќе официјални тела одговорни за координација, имплементација, следење и процена на политиките и мерките за спречување и борба против насилството врз жените опфатени со Конвенцијата. Овие тела ги координираат собирањето податоци во усогласност со членот 11, анализирањето и распространувањето на резултатите.

2. Страните обезбедуваат дека телата назначени или воспоставени во согласност со овој член добиваат информации од општа природа за мерките преземени во согласност со поглавјето VIII.

3. Страните обезбедуваат дека телата назначени или воспоставени во согласност со овој член имаат капацитет директно да комуницираат и да негуваат односи со соодветни тела во други страни.

А. Дали има едно или повеќе **координативни тела** како што е определено во член 10 став 1? Дали се на државно, регионално или локално ниво? Ве молиме наведете ја нивната улога и надлежностите (координација, имплементација итн.) вклучувајќи ја надлежноста за известување. Ако имаат надлежност за известување, наведете кого го известуваат.

Б. Дали имаат надлежност да собираат податоци за сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата од релевантни извори, да ги анализираат податоците и да информираат за резултатите? Дали ова тело или тела ја спроведуваат својата надлежност и ги собираат, анализираат и објавуваат јавно резултатите? Дали може да ги наведете клучните резултати и дадените препораки? Дали препораките биле јавно дискутирани и имплементирани и понатаму следени? Какви активности за следење биле спроведени, ако имало такви?

В. Дали ова тело/тела има пристап до генералните информации (не ги вклучува посебните информации од причина за заштита на личните податоци без референца кон индивидуален случај) за активностите на меѓудржавна соработка, вклучително заемната правна помош во граѓански и кривични случаи?

Г. Дали ова тело има мандат да комуницира директно или го дели искуството и знаењето со други страни во други држави, особено членките на Конвенцијата? Ако има, дајте примери на воспоставена соработка, природата на исходот од неа.

Со Националната стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015 воспоставено е Национално координативно тело на постојана основа (НКТ), национален известувач и национален координатор на НКТ. Овие механизми за следење и евалуација се однесуваат само на семејно насилство и не ги опфаќаат другите форми на насилство врз жени. Националното координативно тело овозможува интерсекторска координација и соработка, при што како постојани членови вклучени се претставници на сите релевантни министерства, Секретаријатот за европски прашања при Владата на РМ, пратеници од Собранието на РМ и невладини организации. Како повремени членови се вклучуваат претставници на сите релевантни институции, органи, агенции, Академија за обука на судии и јавни обвинители, основни судови, Основно јавно обвинителство, ЦСР, СВР, академски институции, претставници од единиците на локалната самоуправа, граѓанските организации и меѓународните организации. Со НКТ претседава национален координатор од Министерството за труд и социјална политика.

Националното координативно тело е одговорно за:

- Следење и анализирање на состојбата со семејното насилство
- Координирање на активностите на надлежните институции
- Утврдување квантитативни и квалитативни индикатори врз кои ќе се следи влијанието од имплементација на Националната стратегија 2012-2015
- Унапредување на националните политики, нивната имплементација и подготвување акциски план за акција.

За поцелосно и поодговорно спроведување на стратешките активности и мерки, предвидени со оваа стратегија, во рамките на секој сектор треба да се формираат интерни тела во кои ќе партиципираат соодветни претставници и кои ќе служат како поддршка на претставникот во Националното координативно тело.

НКТ на шест месеци го информира националниот известувач за остварување на предвидената динамика и прогрес на активностите предвидени во Националната стратегија за спречување и заштита од семејно насилство, преку Одделението за социјално вклучување при Министерството за труд и социјална политика.

Улогата на националниот известувач е лоцирана како одговорност за спроведување на следниве активности:

- Надгледување на севкупните активности за спречување и заштита од семејно насилство,
- Собирање и анализа на податоци од релевантните партнери,
- Мониторинг и евалуација на имплементираниите активности по НАП,
- Донесување на заклучоци и давање препораки за подобрување на активностите за имплементација на политиките за подобар институционален одговор,

- Давање препораки за ревизија на стратешките цели,
- Изготвување на годишен извештај,
- Остварување на комуникација со релевантните национални институции, како и комуникација со меѓународни институции од земјата и странство.

НКТ нема мандат да собира податоци за сите форми на насилство врз жените кои се опфатени со Конвенцијата. НКТ има надлежност да ја следи и анализира состојбата со семејното насилство, но досега нема публикуван извештај во оваа смисла.

НКТ пристапот го добива преку членството на претставници од Министерство за правда. Начинот на комуникација не е уреден. Исто така, НКТ нема мандат да комуницира директно и да споделува искуства со слични тела во други држави, а особено страни на Конвенцијата.

Член 11 – Собирање податоци и истражување

1. Заради спроведување на оваа Конвенција, Страните се обврзуваат:

а. во редовни интервали да собираат расчленети статистички податоци за случаите на сите форми на насилство врз жените кои се опфатени со Конвенцијата;

б. да поддржуваат истражувања на полето на сите форми на насилство врз жените кои се опфатени со Конвенцијата за да се проучат основните причини и последиците од насилството, зачестеноста и стапката на осуда, како и ефикасноста на мерките кои се преземаат за спроведување на Конвенцијата.

2. Страните настојуваат во редовни интервали да спроведуваат анкети меѓу населението за да ги проценат преваленцата и трендовите на сите форми на насилство врз жените кои се опфатени со Конвенцијата.

3. На групата експерти, кои се наведени во членот 68 на Конвенцијата, Страните им обезбедуваат информации собрани во согласност со овој член, со цел да се стимулира меѓународна соработка и да се овозможи меѓународно споредување.

4. Страните обезбедуваат дека информациите собрани во согласност со овој член се достапни на јавноста.

А. Дали во земјата се собираат податоци за сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата? Ве молиме појаснете. Дали тие се собираат редовно, и ако е така, специфицирајте ги интервалите. Кои се изворите на податоците? Специфицирајте ги институциите кои ги собираат податоците (статистички, здравствени, социјални институции, полиција, судство вклучително обвинителството, невладини организации).

Б. Кој вид податоци се собираат? Ве молиме имајте на ум дека бројот на случаите, податоците за жртвите и сторителите - пол, возраст, вид насилство, однос со сторителот, географска локација, стапка на осудуваност и број на наредби за заштита и други фактори како што се посебни потреби, претставуваат минимум барања за јавните власти како што се судството, полицијата и социјалните служби. Ако има други видови податоци кои се собираат, ве молиме наведете ги (бруталност, инциденти, влијанието на насилството, брачниот статус на жртвите итн.).

В. Дали во последните пет години има истражување за НВЖ и ДМ во вашата земја базирано на целата популација? Ако има, наведете кои видови насилство ги покрива, географска покриеност, кој го сторил и кога. Кој го финансира истражувањето? Кои се целите на истражувањето - да го процени обемот, природата, детерминираноста и последиците итн.? Дали тоа е на државно, регионално или локално ниво?

Г. Дали овие податоци им се достапни на експертските групи за да се стимулира соработката и овозможи меѓудржавно маркирање? Дали експертите учествуваат во меѓудржавните форуми/тела и придонесуваат за меѓудржавно маркирање на НВЖ/ДН?

Д. Дали информациите базирани на истражувања и/или собрани податоци за НВЖ и ДН се достапни до јавноста? Ако се, специфицирајте како (преку кампањи, веб-страници, тркалезни маси, покриеност во медиуми, публикации итн.)? Дали имало јавни расправи за резултатите, заклучоците и препораките за идните активности?

Во земјата **не се собираат податоци за сите форми на насилство** опфатени со Конвенцијата. **Делумно се собираат податоци за семејно насилство.** Постапката за воспоставување на национален унифициран систем за собирање на податоци за семејно насилство сè уште не е завршена, а активностите во оваа насока треба да продолжат.

Во Заводот за социјални дејности е воспоставена софтверска програма за евидентирање на случаите на семејно насилство (ЛИРИКУС). Во оваа база се евидентираат податоци за жртвите на семејно насилство, по полова структура, национална припадност, преземени мерки, обезбедени услуги за помош и заштита, како и поведените постапки за привремени мерки на заштита и изречените мерки од страна на судовите. Оваа установа подготвува годишни извештаи за состојбата со семејното насилство. Евиденцијата дава преглед и на видовите насилство, по однос на кои се преземени мерки на заштита и започнати постапки за изрекување на привремени мерки на заштита до судот.

Оваа електронска програма е сè уште во фаза на собирање на сите податоци. Извор на податоците се ЦСР. Извештаите кои ги подготвува Заводот за социјални дејности се јавно достапни на веб-страницата на оваа установа.

Воспоставување на систем за евиденција и известување за случаите на семејно насилство од страна на судовите и јавните обвинителства делумно се реализирани. Имено, воведен е АКМИС-автоматизиран компјутерски систем за управување со судските предмети. Исто така, во надлежност на судската управа е: „обезбедување на податоци за статистички извештаи и статистички прашалници и по потреба пополнување на статистички извештаи и статистички прашалници“.

Едновременно, воспоставено е Работно тело за стандардизација на употребата и унапредувањето на АКМИС во судовите, кое ќе даде информации дали и во која мерка овој систем функционира и дали истиот дава солидна основа за квалитетна евиденција на случаите на семејно насилство во судовите и јавните обвинителства.

Во однос на активностите насочени кон прибирање на податоци од судовите и обвинителствата за казнената политика кон сторителите на семејно насилство истите не се реализирани бидејќи тоа претставува научно-истражувачка активност и бара човечки капацитети со кои Министерството за правда не располага. Во контекст на оваа активност, Министерството за правда не располага со релевантни статистички податоци за број на обвинети и осудени сторители на семејно насилство, од причина што вакви податоци по одделни ставови на кривични дела не се евидентираат од Државниот завод за статистика. Државниот завод за статистика води статистика на пријавени, обвинети и осудени лица. Но, имајќи предвид дека не постои засебно кривично дело на семејно насилство, туку извршувањето на основното дело при вршење на семејно насилство претставува квалификуван облик кај неколку кривични дела, односно привилегиран облик, целосно отсуствува статистика за кривични дела и сторители на кривични дела при вршење семејно насилство. Државниот завод за статистика не води статистика за жртви на кривични дела. Отсуството на вакви податоци оневозможува да се следи примената на овие одредби во пракса, да се креира идна казнена политика во оваа сфера и да се известува пред релевантните меѓународни тела.

Единствено Министерството за внатрешни работи води расчленети статистики за сторители и за жртви на кривични дела при вршење на семејно насилство. Овие статистики се расчленети според пол, возраст, својство на сторителот со жртвата, број на сторители, број на жртви, вид насилство, вид кривично дело, средства за извршување на делото и место на извршување на делото.

Во 2012 година е спроведено едно истражување за насилство врз жени во јавната сфера на подрачјето на мал дел од Скопје. Но, ова истражување не ги опфаќа сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата.

Во 2012 година во рамките на програмата на Обединетите нации „Зајакнување на националните капацитети за спречување на семејното насилство“ е спроведено национално истражување за семејно насилство. Оваа Програма е спроведена од страна на УНДП, УНФПА и UN Women, со финансиска поддршка на Владата на Кралството Холандија и Фондот на Обединетите нации за елиминација на насилството врз жените. Применета е анкета во рамките на студијата за семејно насилство. Анкетата е спроведена во текот на периодот од март до април 2012 година, а интервјуирани се вкупно 2100 лица. Дизајнот на примерокот е изведен од страна на Државниот завод за статистика на Република Македонија.

Главната цел на анкетата беше да собере податоци за инциденцата и преваленцата на семејното насилство на иста линија со тековното законодавство што го регулира ова прашање. Но, оваа анкета не е анкета за насилство врз жената или анкета за родово засновано насилство иако е спроведена родова анализа до најголем можен степен кој го дозволуваат тешкотиите при нејзината подготовка.

Крајната цел на анкетата е да им обезбеди на националните чинители сеопфатна анализа на семејното насилство вклучително и на причините, видовите, инциденцата, преваленцата, зачестеноста и тежината.

Објавен е извештај од спроведеното истражување кој е јавно достапен во печатена форма и електронска форма на веб-страницата на организациите на ОН. (Љ. Поповска, В. Рикаловски, Е.Виљагомец, (2012), „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, Магна скен-Скопје)

2.3 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје III – Превенција (чл.15-17);

Член 15 – Обука на професионалци

1. Страните обезбедуваат или ја зајакнуваат соопштната обука за релевантните професионалци кои постапуваат со жртви или со сторители на сите акти на насилство опфатени со Конвенцијата, за спречување и откривање на таквото насилство, еднаквоста меѓу жените и мажите, потребите и правата на жртвите, како и за спречување на секундарна виктимизација.

2. Страните поттикнуваат обуката спомената во ставот 1 да вклучи обука за координирана соработка на повеќе органи која ќе овозможи сеопфатно и соодветно упатување во случаи на насилство опфатени со Конвенцијата.

А. Каков вид професионална обука е спроведена за горенаведените или други групи (на пример за НВО)? Ве молиме наведете дали овие обуки вклучуваат аспекти на: а) превенција и откривање на одреден тип насилство, б) принципите на еднаквост помеѓу жените и мажите, в) потребите и правата на жртвите, и/или г) како да се спречи секундарната виктимизација. Дали е тоа почетна стручна обука или обука при работа? Кој ги спроведува обуките и кој ги финансира? Каде се акредитирани програмите за обука, и ако се, од кого се акредитирани? Ве молиме, објаснете ја постапката.

Б. Дали обуките за професионалците вклучуваат и теми кои се однесуваат на координирање на мултиагенциски пристап/соработка? Дали обуките нудат вештини за професионалци за мулти-агенциската соработка и/или се расположливи соодветни механизми? Дали овие програми се придружени или проследени со конкретни протоколи, упатства, код на пракса и слично во случаите на НВЖ/ДН?

Спроведени се обуки за професионалци само во поглед на семејното насилство. Како што е погоре цитирано за реализираните активности од Стратегијата 2008-2011, со обуки за постапување во случаи на семејно насилство, а доминантно за координирање и соработка опфатени се социјални работници, психолози и педагози од ЦСР, полициски службеници, јавни обвинители, судии, здравствени работници, наставници во основните училишта, претставници од НВО и адвокати. Но, нема јавно достапен податок за постоење на модули за обука, евентуалната содржина на модулите и самата обука за секој од погоре наведените професионалци.

Новата стратегија 2012-2015 предвидува развивање на: 1. структурирани програми за обуки на стручни работници во социјална заштита, наставници, воспитувачи, здравствени работници, полициски службеници, јавни обвинители и судии, за предрасуди и стереотипи, родова еднаквост, мултикултурна различност; 2. развивање на модул за превенција од СН на секторско ниво; 3. развивање на модули за обука за меѓусекторска соработка и координација за заштита од семејно насилство и развивање на соодветни прирачници и работни материјали; 4. развивање на модул за обука за професионалците за водење на интервју со жртвата и аудио-визуелен запис кој ќе се користи како доказ.

Според анализата содржана во Националната стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, обуките на професионалците вклучуваат координирано постапување, но курикулумот за обука не е јавно достапен и не може да се направи анализа на содржините за обука.

Член 16 – Превентивни интервенции и програми на третман

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за воспоставување или поддржување програми чија цел е да се научат сторителите на домашно насилство да усвојат ненасилно однесување во меѓучовечките односи во поглед на спречување натамошно насилство и менување на насилните шаблони на однесување.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за воспоставување или поддржување програми за третман на сторители кои имаат за цел спречување на сторителите, а особено на сторителите на сексуални деликти да го повторат делото.

3. При преземањето на мерките споменати во ставовите 1 и 2, страните обезбедуваат дека безбедноста, поддршката и човековите права на жртвите се од примарен интерес и дека ваквите програми се воспоставени и спроведувани, кога тоа е соодветно, во тесна координација со специјализирани служби за поддршка на жртвите.

А. Дали во земјата имало какви било програми за сторители на НВЖ/ДН? Кога започнале тие? Кој ги води овие програми? Дали програмата е акредитирана и ако е така, наведете кој ја акредитира? Објаснете ја процедурата за акредитација. Дали овие програми се следат и/или оценуваат и од кого? Кој ги финансира овие програми? Колку сторителите учествувале во програмите? Колку долго трае програмата? Кои се тренерите (по професија, потребно искуство, дали тренерите поминале низ одредени обуки како услов, дали тренерите се мажи или жени)?

Б. Дали програмата ги поттикнува сторителите да ја преземат одговорноста за своите постапки и бара да ги преиспитаат своите ставови и уверувања за жените? Ве молиме објаснете како. Која е теоретската/ концептуалната рамка за насилство врз жените и домашно насилство која се користи во програмите? Дали НВЖ/ДН се адресира од перспектива на нееднаквост меѓу половите и дали таа е јасно препознаена како повреда на човековите права и форма на дискриминација? Дали таа се однесува на широкиот спектар на последици врз жртвите, семејството, особено на децата и општеството во целина? Ве молиме наведете конкретни информации.

В. Дали професионалците/тренерите кои ја дизајнираат/спроведуваат програмата соработуваат со агенциите за поддршка на жени, со службите за спроведување на законот, судовите, службите за пробација и службите за детска заштита со цел да се осигура безбедноста на жртвите и безбедноста на децата? Ако одговорот е да, Ве молиме објаснете го начинот на соработка (редовни консултации, подготовка на состаноци, ад хок настани и сл.) Дали координацијата се случува пред, по или за време на програмата?

Г. Дали учеството во програмата е доброволно или тоа е по наредба на судот или некој друг орган? Пред сторителот да почне со програмата, дали некој од надлежните органи или организации прави безбедносна проценка за сигурноста и безбедноста на жртвите? Ако одговорот е да, кој прави проценки и врз основа на кои критериуми.

Д. Кој врши надзор врз сторителите откако тие ќе ја завршат програмата? Ве молиме објаснете како и кој е основата за надзор над сторителот (судска одлука, законска одредба итн.) Ве молиме објаснете. Дали сторителите се должни да поднесат извештај до професионалните служби, да учествуваат во друг тип програми, итн.? Ве молиме објаснете. Како се собираат информациите за однесувањето на сторителот по завршувањето на програмата? Дали жртвата се контактира во однос на претходното? Ако жртвата се контактира, Ве молиме објаснете од кого и како.

Ѓ. Дали програмата е дел од санкција за сторено дело на НВЖ/ДН? Дали е можно сторителот да учествува во програма пред изрекување на пресуда (на пр. за време на истрагата или судењето)? Може ли потенцијалните сторители да се приклучат на програмата пред да извршат кривично дело и/или кога пресудата е донесена?

Е. Дали постојат статистички податоци за стапката на повторништво за сторители кои посетувале програма? Дали повторник може да посетува програма за прв пат и/или повторно (кога по завршената програма извршил повторно кривично дело од областа на НВЖ/ДН)?

Ж. Дали има податоци за сторителите кои започнале со програма и податоци за оние кои ја завршиле програмата (возраст, професија, вид насилство, поранешна осудуваност, работен статус, социјално потекло итн.)?

Посетување на програма за ненасилно однесување на сторителите на семејно насилство е предвидена како привремена мерка на заштита од семејно насилство која ја изрекува судот во

граѓанска постапка и се однесува на задолжително упатување на насилникот во советувашиште. Од 2010 година во КЗ е предвидена одредба за изрекување заштитен надзор на сторител на семејно насилство. Имено, судот при изрекување на алтернативна санкција – условна осуда може на сторителот на семејно насилство да му изрече заштитен надзор кој се состои од посетување на програма за работа со осуденици за кривични дела сторени при вршење на семејно насилство (чл.56, ст. 1, т.3). Според чл 57, ст.1 од КЗ, *Помош и грижа, надзор и заштита во исполнувањето на обврската од страна на осудениот врши социјалниот орган и соодветното советувашиште*. На практично ниво, за реализација на привремената мерка на заштита од семејно насилство во 2011 година отворено е првото Советувашиште за работа со сторители на семејно насилство, во просториите на Универзитетската клиника за психијатрија во Скопје. Во ова советувашиште извршителите на семејно насилство се упатуваат со одлука на судот, но има и иницијални барања од страна на насилниците за вклучување во програмата. Изготвена е Програма за работа, психо-социјален третман на сторители на семејно насилство, како и Прирачник за психо-социјален третман на сторители, во рамките на Националната стратегија за заштита од семејно насилство 2008-2011 година. За спроведување на оваа програма обучени се 14 професионалци за работа со сторители на семејно насилство и нивен психо-социјален третман. Работата на советувашиштето е во рана фаза, така што постигнатите резултати сè уште се евалуираат. Програмата не е акредитирана.

Со оглед дека вакви советувашишта можат да се основаат од страна на државата, приватната иницијатива и од невладиниот сектор изготвени се нормативи и стандарди по однос на простор, опрема и потребен стручен кадар за отворање и работа на советувашиште.

Донесен е Правилник за нормативите и стандардите за простор, опрема, стручни кадри и средства потребни за основање и започнување со работа на установата за социјална заштита - советувашиште за извршители на семејно насилство (*„Службен весник на Република Македонија“ бр.69/2012*). За работа во советувашиште за извршители на семејно насилство, предвидено е да работи потребен стручен кадар и тоа најмалку две стручни лица од профилите: социјален работник, психолог или педагог, а по потреба може да вклучуваат и психијатар, работен терапевт и друг соодветен кадар, и волонтери, кои имаат потврда за завршена терапевтска програма за работа со извршители на семејно насилство.

Стручните лица во советувашиштето работат според програма за психо-социјални услуги и психо-социјален третман, изготвена од страна на Заводот за социјални дејности. Покрај тоа, советувашиштето во спроведувањето на програмата, остварува соработка со релевантни надворешни институции кои дејствуваат на подрачјето на превенција, лекување, ресоцијализација и третман на лица – сторители на семејно насилство, за што го известува надлежниот центар за социјална работа.

Програма за работа психо-социјален третман на сторители на семејно насилство, како и Прирачник за психо-социјален третман на сторители се изготвени од Заводот за социјални дејности, но не се јавно достапни.

Според анализата на податоците од 2012 година добиени преку обработка на кварталните табели од ЦСР и од обработка на внесените податоци во базата на ЛИРИКУС на Заводот за социјални дејности прикажана е состојбата за работата на Советувашиштето за сторители на семејно насилство, кое започна со работа во јуни 2011 година и во него добиваат услуги од советувашиштен третман сторителите со изречена судска мерка „задолжително посетување на советувашиште за сторители на семејно насилство“. При тоа се наведува дека ова советувашиште работи како пилот-проект за терапевтска советувашишна работа со сторители, до крајот на декември 2012 година, со финансиска поддршка на Светската здравствена организација.

Од моментот на отворањето до крајот на 2012 година, во третман биле вклучени вкупно 2 групи на сторители на насилство:

- Првата група на корисници започнала со 7 упатени лица, но третманот го завршиле само 4 лица. Од полов аспект сите биле мажи.
- Втората група брои вкупно 12 корисници, од кои 1 е жена и е вклучена во индивидуален третман. Во оваа група, 3 лица постојано ги избегнуваат третманите, додека 7 лица се постојано редовни и се очекува успешно да го завршат третманот (стр. 12, http://zsd.gov.mk/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=36&Itemid=133, страница посетена на 31.10.2013).

Програмата не е јавно достапна, а не е спроведена ниту евалуација.

Упатувањето за посетување на Програмата за сторители на семејно насилство го врши судот во рамки на изрекување на привремена мерка на заштита од семејно насилство, во кривична постапка при изрекување на алтернативна мерка – условна осуда со заштитен надзор - посетување на програма за работа со осуденици за кривични дела сторени при вршење на семејно насилство. Исто така, ЦСР може со решение да упати сторител на семејно насилство во Советувалиште при спроведување на мерки на заштита од семејно насилство, но и на лично барање на сторителот.

Спроведувањето на изречената привремена мерка за заштита од семејно насилство ја следи ЦСР. Тоа опфаќа доставување на извештаи од Советувалиштето до ЦСР за резултатите од исходот на третманот за секој поединечен корисник на програмата. Исто така, ЦСР е надлежен за спроведување на заштитниот надзор изречен во рамките на условната осуда во кривична постапка.

Не постои законска обврска за надзор на сторителот по завршување на програмата. Но, ЦСР има обврска да ја контактира жртвата на семејно насилство според активностите предвидени во индивидуалниот план за работа со жртвата на семејно насилство, но не е регулирано како задолжителна обврска да се контактира жртвата кога насилникот ќе заврши посетување на програма за сторители на семејно насилство.

Посетување на програмата може да биде дел од кривична санкција – условна осуда со заштитен надзор. Обврската кај заштитниот надзор за сторители на семејно насилство може да претставува посетување на програма за работа со осуденици за кривични дела сторени при вршење на семејно насилство.

Наводниот сторител може да побара од ЦСР да биде упатен во Советувалиште за сторители на семејно насилство без оглед дали е покрената или се води судска постапка (кривична или граѓанска).

Не се води статистика за повторништво на сторители на семејно насилство кои посетувале советувалиште. Законските одредби не содржат ограничување на можноста повратник кој посетувал Советувалиште повторно да биде упатен во советувалиштето.

2.4 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје IV – Заштита и поддршка (чл. 18-28)

Член 18 – Општи обврски

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за заштита на сите жртви од какви било натамошни акти на насилство.
2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки, во согласност со внатрешното право, за да обезбедат соодветни механизми за ефективна соработка меѓу сите релевантни државни органи, вклучувајќи ги судството, јавните обвинители, органите за спроведување на законот, локалните и регионалните власти, невладините организации и другите релевантни организации и субјекти, при заштита и поддршка на жртвите и сведоците на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата, вклучувајќи и преку упатување до општи и специјализирани служби за поддршка, како што е детално опишано во членовите 20 и 22 од оваа Конвенција.
3. Страните обезбедуваат дека мерките преземени во согласност со ова поглавје:
 - се засновани врз родово разбирање на насилството врз жените и домашното насилство и се фокусираат врз човековите права и безбедноста на жртвата;
 - се засновани врз интегриран пристап којшто го зема предвид односот меѓу жртвите, сторителите, децата и нивната поширока општествена средина;
 - се насочени кон избегнување секундарна виктимизација;
 - се насочени кон јакнење и економска независност на жените-жртви на насилство;
 - дозволуваат, кога тоа е соодветно, низа услуги за заштита и поддршка на жртвите да бидат сместени во исти објекти;
 - се третираат специфичните потреби на ранливите лица, вклучувајќи ги и децата-жртви, и да им се достапни.
4. Давањето услуги не зависи од волјата на жртвата да покрене обвинение или да сведочи против кој било сторител.
5. Страните ги преземаат потребните мерки за да обезбедат конзуларна и друга заштита и поддршка на своите државјани и на други жртви кои имаат право на таква заштита во согласност со постојните обврски според меѓународното право.

А. Каков вид процедури и услуги се достапни за жртвите на НВЖ и ДН во земјата, со цел да ги заштити жртвите од натамошни акти на насилство на нејзината територија? Ве молиме наведете го видот на постапката и видот на случаите.

Б. Дали се усвоени законски или други мерки за обезбедување на соодветна и ефикасна соработка помеѓу судството, јавните обвинители, службите за спроведување на законот, регионалните и локалните власти, и/или невладините организации, или други релевантни фактори со цел да се заштитат и поддржат жртвите? Дали овие механизми се институционализирани (формирани од страна на официјални протоколи или други документи), или се резултат на неформални договори (постигнати на состаноци, тркалезни маси и сл.)? Ве молиме, исто така, обезбедете информации за нивото на соработка (државно, регионално, локално, итн.), и природата (видот предмети, прашања за политиките и сл.). Добрата соработка може да се дефинира како соодветна, релевантна и ефикасна ако се преземе навремено и доколку координацијата е насочена кон резултатите.

В. Дали овие мерки се во согласност со стандардите поставени од страна на Конвенцијата, чл. 18 став 3? Важно: овој член се протега на сведоци, па посебно внимание треба да се посвети на децата, како сведоци при оценувањето на овие механизми. Исто така, терминот „ранливи жртви“, ги вклучува и следните лица: бремени жени и жени со мали деца, лица со посебни потреби, лица кои живеат во руралните или оддалечените области, лица кои злоупотребуваат супстанции, проститутки, лица од етнички малцинства, мигранти, вклучувајќи и лица кои немаат статус на мигранти и бегалци, геј

мажи, лезбејки жени, бисексуалци и травестити, ХИВ позитивни, бездомници, деца, постари лица (види став 87 од Извештајот со објаснувања). Дали овие мерки (процедури и услуги на располагање) се бесплатни? Ве молиме наведете го видот на трошоците, доколку е можно. Кој ги финансира овие мерки? Државниот буџет, меѓународната заедница и/или некој друг.

Г. Дали жртвата треба да соработува со властите, односно да сведочи против сторителот или да поднесе пријава со цел да се здобие со услуги, како што се сместување, помош, или информации за правната регулатива? Дали одлуката за правна помош е поврзана со подготвеноста за соработката на жртвите?

Д. Дали жртвите - државјани и државјани на другите земји имаат право на овие услуги? Ако одговорот е да, наведете земји опфатени со конкретни мерки. Каков е статусот на барателите на азил, лица без државјанство или легален престој и сл.?

Во националното законодавство предвидени се постапки и услуги за жртвите на семејно насилство. Законот за семејството има за цел да создаде механизам за брза и ефикасна интервенција на граѓанско-правните мерки, насочени кон обезбедување на заштита и помош на жртвите на семејното насилство. Законот посебно ги уредува мерките на заштита кои ги определува и спроведува ЦСР (чл. 94-г), и ги третира како итни, при што е потенцирано дека нивното преземање не зависи од кривичните постапки. Ваквата законска определба укажува на обврската на Центарот за социјална работа секогаш кога има сознание дека е сторено семејно насилство над одредено лице сам или на барање на лицето или член на неговото семејство да презема мерки на заштита на жртвата на семејно насилство. Обврската за следење наложува случајот континуирано да се следи и соодветно да се интервенира во поглед на проширување на мерките, нивна замена, продолжување или престанување. Покрај обврските и постапката за мерките на заштита, со одредбите на Законот за семејство се уредува и надлежноста и обврските на ЦСР за предлагање на привремени мерки на заштита и следењето на нивното извршување. Законот за семејство таксативно ги набројува и привремените мерки на заштита од семејно насилство кои ги изрекува судот во граѓанска постапка (чл. 94-е). Сепак Законот, обврската за следење на извршување на привремената мерка на заштита ја сместува само кај Центарот за социјална работа, кој за текот на спроведувањето на мерката го известува судот на негово барање.

Законот дава можност и самата жртва на семејно насилство да поднесе предлог за изрекување на привремена мерка на заштита, како и предлог на престанок, замена на една мерка со друга и продолжување на веќе изречената мерка на заштита. Во овој случај, Центарот за социјална работа се повикува од страна на Судот за стручно мислење, што во одредена мерка се подразбира како помош на жртвата во текот на постапката.

За целосно извршување на овие надлежности, Центарот за социјална работа е упатен на соработка со други надлежни институции, полициски станици, здравствени организации, училишта, суд и невладини организации. Во делот на соработката е утврдена обврска за задолжително известување за случај на семејно насилство од другите институции и организации до Центарот за социјална работа.

Во делот на судските постапки, утврдена е обврска на судот да постапи веднаш и во рок од седум дена од денот на приемот на барањето да донесе одлука. По исклучок, судот ќе донесе одлука во рок од три дена од денот на приемот на предлогот доколку постои основано сомнение за сериозна опасност по животот и здравјето на член од семејството. Заштитата на жртвата на семејно насилство е обезбедена и со тоа што одлуката на судот за изречена привремена мерка на заштита е извршна со денот на донесувањето, односно изјавената жалба не го одлага нејзиното извршување.

Но, законот не предвидува посебна заштита на жртвата на семејно насилство во текот на постапката пред судот. Имено, на рочиштето се присутни сторителот и жртвата на семејното насилство и претставник од Центарот за социјална работа.

Законот ги утврдува надлежните органи за извршување на изречените мерки на заштита и тоа: - полициски станици (забрана да се заканува дека ќе стори семејно насилство; забрана да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин комуницира со член на семејството, директно или индиректно; забрана да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место кое редовно го посетува друг член на семејството; отстранување од домот без оглед на сопственоста, до донесување на конечна одлука од надлежниот суд; забрана да поседува огнено или друго оружје или истото да му биде одземено;

- здравствени организации - задолжително лекување, доколку е корисник на алкохол и други психотропни супстанции или има некое заболување

- советувалиштата за сторители на семејно насилство – изречена наредба тужениот да посетува соодветно советувалиште.

- Судско извршување- задолжение да ги врати предметите кои се потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството; задолжително издржување на семејството; задолжение да ги надомести медицинските и другите трошоци настанати од семејното насилство и која било друга мерка која судот ќе ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови на семејството. Но, законот не дава насоки за начинот на извршување на мерките и не го уредува задолжителното известување за текот и ефектите од извршувањето на мерката, со што Центарот би можел ефикасно да го спроведе следењето и да преземе други мерки за заштита на жртвата.

Законот предвидува обврска за судот, примерок од одлуката да ја достави до странките и Центарот за социјална работа, Јавното обвинителство и Органот за гонење. Оваа обврска има за цел да се известат другите надлежни органи за изречените мерки на заштита заради потребите на истражните и кривичните постапки.

За заштита на жртвата на семејно насилство ЦСР може да преземе мерки на заштита кои се однесуваат на: нужно сместување, здравствена заштита, продолжување на образованието за децата, психо-социјална интервенција и третман, советување, правна помош и застапување, известување на органите за прогон, барања за изрекување привремени мерки на заштита и секоја друга мерка за која ќе оцени дека е неопходна. За преземање на овие интервентни мерки доволно е ЦСР да има сознание, а не е потребен повисок степен на сомнение. Во оваа насока, ЦСР е должен да ги преземе сите мерки за да обезбеди помош на жртвата. Оваа насока ѝ помага на жртвата да оствари право на парична помош, доколку е без средства за егзистенција, ѝ помага да оствари право на здравствено осигурување и медицински преглед или третман. Центарот е должен да ги преземе и мерките на надзор над вршењето на родителското право, а во таа насока да поведе и постапка за одземање на родителското право, доколку детето трпи насилство од родителот.

Посебна карактеристика на мерките на заштита кои ги презема ЦСР, како и привремените мерки на заштита кои ги определува судот е дека се спроведуваат без оглед дали е покрената кривична постапка.

Со Законот за семејство, се воспоставува обврска за известување на ЦСР за семејно насилство за сите граѓани, службени и правни лица. За службените и правните лица кои во текот на своето работење преземале дејства при семејно насилство постои обврска во рок од 72 часа да го информираат ЦСР и да ја достават документацијата изготвена во врска со семејно насилство.

Заради воведување на координирано преземање на мерките на заштита од страна на Центарот за социјална работа и поведување на постапка пред суд за изрекување на привремени мерки на заштита кон насилникот, воведена е обврска и за здруженијата на граѓани (НВО) за задолжително известување. Имено, Здружението на граѓани е должно за преземените мерки во рок од 24 часа да го известат Центарот за социјална работа, надлежен според местото на живеење на лицето жртва на семејно насилство. Центарот за социјална работа по добивањето на известувањето во рок од 24 часа донесува соодветно решение по предметот. Здружението на граѓани е должно во рок од 72 часа откако се преземени мерките за заштита, целокупната документација да ја достави до Центарот за социјална работа заради негово натамошно постапување.

Обврската за службените лица за известување за сознанијата за семејно насилство е поставена во сите сектори кои имаат мандат за постапување во случај на семејно насилство (полициски службеници, наставници, здравствени работници) се санкционира како прекршок со глоба. Ваква обврска е предвидена и за граѓаните кои имаат сознание дека во нивната средина се случува семејно насилство, како и за невладините институции. (член 94-г)

Обврската за соработка е дополнително разработена во Заедничкиот протокол за постапување во случаи на семејно насилство. Заедничкиот протокол за постапување во случаите на семејно насилство е донесен со цел да се утврдат процедурите за постапување на надлежните институции и организации за унапредување на заштитата и помошта на жртвите на семејно насилство. Заштитата на жртвите на семејно насилство преку овој документ се обезбедува преку утврдување на целокупните процедури според кои постапуваат надлежните институции и организации. Заедничкиот протокол содржи насоки

за меѓусебна соработка на надлежните институции во однос на размена на потребни информации, но и насоки за упатување на жртвата за обезбедување на здравствена заштита, сместување во шелтер-центар, упатување во советувалиште и преземање на мерки за нејзина заштита. Протоколот нагласува дека процедурите треба да се спроведуваат за да се спречи дополнителната виктимизација на жртвата на семејно насилство. Овој протокол во одредена мера ги надополнува стандардните процедури за институциите и невладините организации и претставува корисен документ кој може да придонесе за унифицирање на постапувањето на службените лица за преземање на заштита на жртвите на семејното насилство.

За жртвите на семејно насилство достапни се бесплатно сите мерки за заштита кои се предвидени во Законот за семејство. Исто така, доколку предлагачот на привремената мерка на заштита е ЦСР, сите трошоци за постапката се на товар на ЦСР. Во поглед на сместувањето во шелтер-центри, психо-социјалната поддршка, правната помош и другите мерки на заштита кои ги определува ЦСР се протегаат и на децата на жртвите на семејно насилство. Но, мерките за заштита од семејно насилство како и привремените мерки за заштита ги опфаќаат жртвите на семејно насилство од интимен партнер од различен пол, а не и од истополови заедници, што е јасно наведено во Законот за семејство.

Достапноста на услугите на заштита од семејно насилство не зависи од поднесување на кривична пријава или иницирање на кривично гонење, ниту од сведочењето на жртвата на семејно насилство во судска постапка. Имено, согласно одредбите на ЗКП, точно се утврдени условите кога едно лице не мора да сведочи или е ослободено од обврската за сведочење (чл.213 и чл.214 од ЗКП). Со одредбите од Закон за семејство јасно се уредува дека правото на услуги на заштита на жртвата на семејно насилство не зависи од покренување на кривичната постапка. Во поглед на бесплатната правна помош, основа за добивање бесплатна правна помош не е соработката на жртвата со институциите.

Согласно Законот за социјална заштита, како корисници на услуги на заштита од семејно насилство, покрај државјаните на РМ се утврдени и странските државјани со привремен престој во државата.

Член 19 – Информации

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека жртвите добиваат соодветни и благовремени информации за расположивите услуги на поддршка и правни мерки на јазик што го разбираат.

А. Дали жртвите на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата, имаат право да бидат информирани за услугите и постапките што им стојат на располагање со цел да добијат помош и поддршка? Ако одговорот е да, наведете дали тоа е гарантирано во правни и/или политички документи (закони, државен / регионален / локален стратешки документ, внатрешните правила и прописи, меморандум за разбирање). Кој обезбедува такви информации? Дали обезбедувачот на таквите информации е должен да достави соодветна и навремена информација. Ве молиме претставете го специфичното правило за доставување на информации и дајте коментар за тоа. На кои јазици може да се обезбеди информација? Ако странците имаат право на услуги, дали ќе се обезбеди превод на нивниот јазик или тоа ќе биде превод на јазик кој пошироко се користи?

Обврската за информирање на жртвите за услугите и постапките што им стојат на располагање со цел да добијат помош и поддршка е утврдена само за жртвите на семејно насилство. Оваа обврска е регулирана со Правилникот за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство. Според чл.12 стручните лица во ЦСР во рамките на давањето правна помош се должни да ја советуваат жртвата за правата и законските постапки кои може да се покренат.

Член 12 - Правна помош и застапување

Правна помош на лице-жртва на семејно насилство се обезбедува со советување за правата и законските

постапки кои можат да се покренат за надминување и спречување на семејното насилство, од страна на стручно лице во Центарот за социјална работа.

Правото на жртвата да биде информирана за достапните услуги и постапки на помош и поддршка во случаи на семејно насилство е предвидено во Заедничкиот протокол. Имено, стручните лица во ЦСР имаат обврска да ја информираат жртвата на семејно насилство за мерките на заштита и привремените мерки за заштита, како и за правата од социјална заштита.

За полициските службеници протоколот воспоставува обврска при интервенцијата да ја информираат жртвата на семејното насилство за нејзините права и достапни услуги (сервиси за нејзина заштита). **Ваквата обврска од протоколот не произлегува од подзаконските акти** кои го уредуваат постапувањето на стручните лица во ЦСР и на полициските службеници. **Не е уреден ниту начинот** на кој се дава информацијата, вклучително и јазикот.

Член 20 – Општи услуги на поддршка

1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека жртвите имаат пристап до услуги коишто го овозможуваат нивното закрепнување од насилството. Овие мерки треба да опфатат, кога тоа е потребно, услуги како што се правно и психолошко советување, финансиска помош, домување, образование, обука и помош при вработување.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека жртвите имаат пристап до здравствени и социјални услуги и дека овие служби се соодветно опремени и дека професионалците се обучени за помош на жртвите за да ги упатат до соодветни служби.

А. Дали жртвите на НВЖ/ДН ги добиваат следниве услуги: правно и психолошко советување, финансиска помош, домување, образование, обука и помош при вработување. Ве молиме наведете ја надлежната институција и видот на загарантираните услуги. Дали има дополнителни расположливи услуги, ако да, наведете. Дали се тие бесплатни? Дали жртвите на НВЖ/ДН се признати во рамките на законската регулатива, во внатрешните процедури, протоколи и упатства како група, која бара посебно внимание или приоритет, со цел да имаат ефективен пристап до таквите услуги? Дали има посебно правило или препорака дека жртвите на НВЖ/ДН треба да се третираат на сензитивен начин и нивните потреби треба да се адресираат правилно? Ако одговорот е да, наведете. Дали постои правило за максимални посети, или временско ограничување за обезбедување на таква помош, или друг пропис кој може да има негативен ефект врз поддршката и заштитата на жртвите? Ако одговорот е да, ве молиме објаснете.

Б. Дали постојат правни основи или други мерки (процедури) за да се обезбеди дека жртвите на НВЖ/ДН имаат пристап до здравствени и социјални услуги? Дали овие жртви се посебно препознаени во законодавството, во внатрешните или други постапки/ документи? Дали професионалците во здравствените и социјалните служби се обучени како да им помогнат на жртвите на НВЖ/ДН, особено за: а) потребите и правата на жртвата, и б) како да се користи соодветниот механизам, со цел да се обезбеди соодветна поддршка? Ако имало обука за ова, Ве молиме наведете кога се спровела (дали обуките се организирани на редовна основа), кој ги спровел, и кој ги финансирал? Дали од овие професионалци се бара да ги пријават жртвите на полицијата, јавниот обвинител, или други релевантни услуги? Дали професионалците од правниот сектор се обучени да ги упатуваат жртвите во здравствените и социјалните служби? Дали здравствените и социјалните служби се соодветно опремени (со соодветни финансиски и човечки ресурси) со цел да се обезбеди долгорочна помош, како што е безбедно сместување, здравствена заштита и финансиска поддршка? Дали постои правило за максимални посети, или временско ограничување за обезбедување на таква помош? Ако одговорот е да, Ве молиме објаснете.

Услугите за помош и поддршка се **достапни само за жртви на семејно насилство**, а не и за жртвите на насилство врз жени. Постапката и начинот на спроведување на мерки на помош и поддршка

се детално уредени со Правилник за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство преземени од Центарот за социјална работа и за начинот на следење на привремените мерки изречени од Судот. Со правилникот се уредува спроведувањето на следниве мерки на заштита:

- *Нужно сместување (член 6)*
- *Здравствена заштита (член 7)*
- *Соодветна психо-социјална интервенција и третман (член 8)*
- *Соодветно советувањето (член 9)*
- *Редовно школување (член 10)*
- *Известување на органот за прогон (член 11)*
- *Правна помош и застапување (член 12)*

Правната помош на жртвите се обезбедува од страна на стручни лица во ЦСР, но и од страна на НВО, активни на ова поле. За развивање на оваа услуга е формирана мрежа на НВО кои ги даваат услугите на психо-социјалната поддршка, правен совет и застапување на жртвите пред управните и судските органи. Сите овие услуги се бесплатни, но постои резерва во поглед на нивната достапност до секоја жртва поради недоволниот број на НВО, застапени во сите региони и недоволниот број на стручни лица во сите ЦСР.

Со овој правилник се утврдени и процедурите за сместување во Центар за лица-жртви на семејно насилство (шелтер-центар). Правилникот ги поставува условите кои стручното лице во ЦСР ги проценува за користење на правото на жртвата на сместување во Центар за лица-жртви на семејно насилство. Жртвите имаат право на оваа мерка за поддршка и заштита во случај кога за лицето-жртва на семејно насилство е утврдено дека постои сериозна опасност и закана по животот и здравјето, поради примена на физичка сила, закана или заплашување од сторителот, а при отсуство на ресурси во семејната средина за прифаќање на жртвата и нејзините деца. Жртвата го користи ова право откако стручниот тим ќе оцени дека се исполнети условите за сместување.

Оваа процедура е применлива само за сместување во шелтрите, основани и финансирани од државата. Шелтер-центрите формирани и финансирани од невладиниот сектор обезбедуваат сместување на жртви на семејно насилство упатени од центрите за социјална работа, но и по индивидуално барање.

Во поглед на правото на здравствена заштита, здравствениот систем воспоставува обврска за учество на осигуреникот за користење на специјалистички услуги. Кога жртвата не е здравствен осигуреник, но и кога жртвата користи здравствено осигурување, доколку се потребни специјалистички прегледи и болничко лекување, потребната здравствена заштита се обезбедува и преку остварување на еднократна парична помош од ЦСР. Услов за остварување на ова право е жртвата да нема сопствени материјални средства.

Исто така „економската еманципација на жените-жртви на семејно насилство“ е вклучена во активните мерки за вработување и избраните целните групи, последователно во периодичните Оперативни програми за вработување, почнувајќи од 2009 година, во кои се предвидени мерки за самовработување, обука за одделни дефицитарни занимања и вештини и субвенционирање на вработувања кај работодавачи.

Член 21 – Помош за индивидуални/колективни жалби

Страните обезбедуваат дека жртвите имаат информации и пристап до важечки регионални и меѓународни механизми за индивидуални/колективни жалби. Страните промовираат давање на сензитивна и стручна помош на жртвите при поднесување на такви жалби.

А. Дали земјата ги има потпишано или ратификувано релевантните меѓународни инструменти во однос на човековите права и правата на жените (Конвенцијата на Советот на Европа за човекови права и основни слободи, CEDAW, Европската социјална повелба, Конвенцијата за превенција и борба против насилството врз жените и домашно насилство, Европската конвенција за надомест на жртвите на

насилни кривични дела)? Ве молиме наведете каков е правниот статус на овие документи во земјата. Дали се поставени резерви за одредени членови од овие документи? Ве молиме наведете.

Б. Дали според националните закони е воспоставена обврска за доставување на информации за меѓународни тела на кои би можеле да се обратат жртвите, откако таа/тој ќе ги исцрпи правните можности во државата? Ако одговорот е да, дали овие информации ги опфаќаат и информациите за дозволените права и процедурални барања во врска со жалбената постапка? Кој е одговорен да обезбеди такви информации според националниот закон? Дали е бесплатно? Кој ја следи нивната работа и обезбедува дека дадените совети се соодветно сензибилни и поткрепени со потребното знаење?

В. Дали државните органи (на пр. полицијата, обвинителите и сл.), адвокатската комора, општинските канцеларии за правна помош, невладините организации, или другите актери кои нудат помош и/или правни совети во постоечкиот механизам за поплаки? Ве молиме наведете. Дали е бесплатно? Кој ја следи нивната работа и обезбедува дека дадените совети се соодветно сензибилни и поткрепени со потребното знаење?

Конвенцијата на Советот на Европа за човекови права и основни слободи (Council of Europe Convention on human rights and fundamental freedoms) по пат на сукцесија на 10.4.1997 год.;

Конвенција на ООН за елиминација на дискриминацијата врз жената (CEDAW), по пат на сукцесија на 18.01.1994;

Европската конвенција за надомест на жртвите на насилни кривични дела (European Convention on Compensation for Victims of Violent Crimes CETS No.: 116) не е потпишана и ратификувана од РМ;

Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и домашно насилство (Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence) е потпишана од РМ на 08.7.2011 год.;

Европската социјална повелба-ревидирана (European Social Charter - revised) е ратификувана од РМ на 06.1.2012.

Не постои јасна законска обврска за доставување на информации за меѓународни тела на кои би можеле да се обратат жртвите, откако ќе ги исцрпат правните можности во државата.

Член 22 – Специјализирани услуги на поддршка

1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат, со соодветна географска дистрибуција, непосредни, краткорочни и долгорочни специјализирани услуги на поддршка на секоја жртва подложена на кој било од актите на насилство опфатени со оваа Конвенција.

2. Страните обезбедуваат или овозможуваат специјализирани услуги за поддршка на жени, на сите жени-жртви на насилство и нивните деца.

Специјализирани услуги на поддршка вклучуваат шелтер-центри и адекватно сместување, непосредна медицинска помош, собирање форензички докази во случај на силување и сексуално насилство, краткорочно и долгорочно психолошко советување, правно советување, телефонски линии и услуги за деца како жртви и сведоци (точка 132 од Извештајот со објаснувања).

А. Ве молиме наведете ја секоја од горенаведените служби, кои постојат во вашата земја. Дајте кратка информација за географската дистрибуција на секоја услуга (на национално, регионално, локално ниво). Кој ги обезбедува овие услуги: државните органи (ве молиме наведете), локалните институции, невладините организации, други (наведете)? Дали тие се бесплатни? Кој ги следи и оценува овие услуги и како? Ве молиме, наведете дали тие се достапни на сите жртви на НВЖ/ДН и објаснете. Кој ги финансира овие услуги? Кој и како ги акредитира?

Државните **шелтер-центри за жртви на семејно насилство** се воспоставени во четири града и тоа во Скопје, Битола, Кочани и Свети Николе. Тие функционираат како засолништа на национално

ниво, така што во нив може да се сместуваат жртви на семејно насилство (мајки со деца) од сите градови на Македонија. Овие сервиси непосредно се управуваат од Центарот за социјална работа, во чиј состав се воспоставени (ЦСР Скопје, ЦСР Битола, ЦСР Кочани и ЦСР Свети Николе. Средствата за нивно тековно работење ги обезбедува МТСП во рамките на буџетските средства. Нивната распространетост не го задоволува критериумот на достапност до секоја жртва и рамномерната територијална распространетост.

Досега се воспоставени две советувајќишта и тоа Советувалиште за жртви на семејно насилство и Советувалиште за сторители на семејно насилство. Овие два ресурса се во состав на ЈУ МЦСР Скопје, како посебни организациски делови. Во тек е отворање на советувајќиште за третман на сторители на СН во рамките на ЈУ МЦСР Битола.

Организацијата на работењето и начинот на испорака на услугите е во надлежност на ЦСР Скопје. Надзор над стручната работа во посочените shelтер-центри и советувајќишта го врши Заводот за социјални дејности, кој обезбедува и стручна помош на стручните лица ангажирани во истите.

Пристапот до shelтер-центрите и советувајќиштата е бесплатен за корисниците на услугите. Трошоците за работа се обезбедуваат од буџетските средства на МТСП.

Евидентно е дека и невладините организации обезбедуваат специјализирани услуги за поддршка на жртвите на семејно насилство. Според достапните информации, само една од организациите (лоцирана во Струмица) обезбедува сместување во shelтер центар во траење до 6 месеци, со можност за продолжување на овој период. Покрај тоа, две организации нудат итно сместување до 48 часа за жени-жртви на насилство и нивните деца, лоцирани во Скопје. Капацитетите на постоечките прифатилишта за сместување се мали, односно многу мал број жени можат да бидат сместени истовремено, посебно ако го имаме предвид фактот дека многу често жените бараат засолниште заедно со своите деца.

Во поглед на **СОС-линии за помош**, три организации обезбедуваат бесплатна, национална СОС-линија која работи 24/7. Активни се уште четири други организации кои оперираат со локални СОС-линии, но кои го покриваат само регионот каде се лоцирани. Во ниедна од организациите не е обезбедена помош на сите јазици истовремено.

Од 2010 година, невладините организации го започнаа процесот на воспоставување на стандарди за обезбедување на бесплатна правна помош. Подготвените стандарди се однесуваат на: унифициран систем на собирање податоци; унифицирани процедури за прифаќање на случаи; интервјуирање – доверливост; родово сензитивна средина; процена на ризик; континуирана работа на подобрување на координацијата и упатувањето. Сепак, слично со другите услуги, во моментот обезбедување на бесплатна правна помош се однесува најчесто на случаи на семејно насилство. Во текот на 2013 година започна воспоставувањето на стандардите за обезбедување на директни сервиси за жртви на семејно насилство.

Член 23 – Засолништа

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за воспоставување лесно достапни и соодветни засолништа во доволен број заради обезбедување безбедно сместување и проактивна помош на жртвите, особено на жените и нивните деца.

А. Дали постојат засолништа за жртви на НВЖ/ДН во земјата? Ве молиме наведете кои жртви имаат право на ова сместување (според видот на насилството). Колку засолништа постојат? Кои се капацитетите – вкупен број лица кои може да бидат сместени? Дали можете да го наведете односот на капацитетите за сместување во однос на бројот на жителите – потребен стандард е простор за сместување на едно семејство на 10,000 жители.

Б. Дали овие специјализирани прифатилишта за жртви на НВЖ/ДН се засолништа со општа намена (обезбедување сместување за други жртви, бездомници и сл.)? Кој работи во прифатилиштето? Кој ги избира лицата кои работат во засолништето? Ве молиме објаснете ја процедурата за акредитација. Кој ја следи работата на засолништето, и како? Како се финансираат засолништата? Дали услугите што се обезбедуваат во засолништата се бесплатни?

В. Дали се отворени 24 часа 7 дена во неделата? Дали има стандардизирани постапки за влегување

на засолниште? Ве молиме објаснете. Кои услови треба да бидат исполнети за да се добие дозвола за престојување во засолниште? Колку долго време жртвите може да останат? Дали тие можат да ги донесат и своите деца? Дали засолништата имаат безбедносен план и техника, како што се безбедносни камери, постојано присутна полиција или друга професионална заштита, итн. за да се осигури безбедноста на жртвите и ангажираниот персонал? Дали може да доставите информации за соработката со полицијата – дали тоа е институционализирана или неформална соработка (резултат на одредени протоколи, или внатрешен формален/неформален договор)? Дали засолништа соработуваат со центри за социјална работа или невладини организации. Ве молиме, објаснете го типот на соработка (формална, неформална) итн.

Г. Колку години треба да има жртвата за да остане во засолниште? Дали на малолетници им е дозволено да останат? Дали има посебно засолниште за малолетни жртви на НВЖ/ДН? Дали вработените прават индивидуални планови за безбедност на жртвата, и ако е соодветно и за нивните деца? Дали вработените добиваат обука пред започнување на работата?

Д. Како информациите за засолништата се достапни за жртвите-преку полицијата, центрите за социјална работа, невладини организации итн.?

Ѓ. Колку жртви биле сместени во засолништата во текот на последните две години?

Шелтер-центрите **се воспоставени само за жртви на семејно насилство** и во нив се сместуваат жени, при што истите се достапни и за нивните деца. Со оглед дека се достапни само четири државни шелтер-центри и со ограничено учество на невладиниот сектор за сопствени капацитети, овој број **не е адекватен да обезбеди достапност за сите жртви.**

Во системот на социјална заштита, покрај центрите за згрижување на жртви на семејно насилство (шелтер-центри), постојат и центри за бездомници кои обезбедуваат времено згрижување на овие лица. Досега е формиран Центар за бездомници, кој е во состав на ЦСР Скопје. Постапката за упатување на корисници, обезбедување помош и следење на нивното сместување се врши од стручните лица од ЦСР Скопје. Покрај државниот центар за бездомници, воспоставен е уште еден центар за бездомници од невладината организација (Црвен крст на Град Скопје). Овие центри се лоцирани во главниот град, така што целосно отсуствува достапноста на услугите за другите корисници.

Како специјализирани сервиси за други ранливи групи основани се дневни центри за деца на улица, кои исто така се лоцирани во Скопје. Потребата за анализа за проширување на оваа услуга во други региони е неопходна.

Истите се раководени од страна на социјалните служби (ЦСР) кои одлучуваат за упатување и згрижување на корисниците, како и следењето на ефектот од сместувањето. Трошоците за работата на овие центри се обезбедуваат од буџетските средства. Услугите во овие центри се бесплатни за корисниците.

Шелтер-центрите за жртви на семејно насилство се организираат во посебни објекти, согласно усвоените нормативи и стандарди во поглед на простор, опрема и потребен стручен кадар (Правилник за нормативи и стандарди за основање и започнување со работа на установи за социјална заштита Центар за жртви на семејно насилство „Службен весник на РМ бр. 33/2007“).

Згрижувањето во шелтер-центар трае до шест месеци, а во исклучителни случаи и до една година. Во шелтер-центрите се сместуваат жени, заедно со нивните деца. Планот за безбедност го изготвува шелтер-центарот. Шелтер-центарот задолжително има телефонска линија, при што се воспоставува механизам за комуникација со стручните лица во ЦСР и полициските службеници. Обезбедувањето на објектот се врши со ангажирање на лица за оваа намена, но и преку воспоставена соработка со најблиската полициска станица.

На национално ниво не се формирани шелтер-центри за деца-жртви на насилство. Нивното згрижување се обезбедува преку други форми на заштита во згрижувачки семејства и расположливи институции, во отсуство на родителска грижа или грижа од блиски сродници. Со Законот за социјалната заштита се предвидуваат специјализирани згрижувачки семејства, кои треба да поминат посебна обука за работа со деца-жртви на насилство. Предвидено е оваа обука да ја организира Заводот за социјални дејности. Со оглед дека оваа новина е со понов датум (јуни 2013) досега не е воспоставена ваква пракса.

Информациите за достапноста на шелтер-центрите до жртвите на семејно насилство се врши од страна на стручните лица во ЦСР, полициските службеници и невладините организации при остварен непосреден контакт со жртвата. Информациите се достапни и преку мерки кои се спроведуваат во рамките на кампањите за семејно насилство, изготвени брошури и други материјали во насока на сензибилизирање и информирање на општата јавност.

Од анализа на податоците од 2012 година добиени преку обработка на кварталните табели од ЦСР и од обработка на внесените податоци во базата ЛИРИКУС на Заводот за социјални дејности, во текот на 2012 година, 28 жртви на семејно насилство се сместени во државните шелтер-центри.

Член 24 – Телефонски линии за помош

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за воспоставување нонстоп (24 часа на ден) бесплатни телефонски линии за помош ширум државата за сите жртви на насилство опфатени со Конвенцијата, кои на повикувачите ќе им даваат совети во доверливост или со должно почитување на нивната анонимност.

А. Дали во државата постои телефонска линија за помош на жртвите од НВЖ/ДН? Ве молиме наведете кон кои жртви се насочени? Дали има некоја регионална/локална линија за помош? Дали тие обезбедуваат само информации или имаат, исто така, улога на советување? Каков вид информации и/или совети даваат (психолошки, правни итн.)? Дали телефонската линија за помош е бесплатна? Дали е отворена 24 часа, 7 дена во неделата? Дали е доверлива или жртвите треба да ги дадат своите лични податоци? Дали има некои правила за доверливост? Ве молиме, објаснете ги. Дали има податоци за бројот на жртвите кои побарале помош на овој начин во последните две години?

Б. Кој ги обезбедува овие услуги? Дали персоналот е обучен за овие задачи? Дали има постапка за акредитација и/или тендерска постапка? Ве молиме објаснете. Како е финансирана телефонската линија за помош?

Бесплатната национална линија е воспоставена само за жртви на семејно насилство. Со националните СОС-линии за семејно насилство управуваат невладините организации. До 2012 година, МТСП делумно ја финансирале националната СОС-линија. Здружението на граѓани е избрано транспарентно на јавен оглас, според објавените критериуми. Невладината организација има обврска да доставува извештаи за својата работа и начинот на искористување на овие средства, но овие извештаи не се јавно достапни.

Член 25 – Поддршка за жртвите на сексуално насилство

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за воспоставување, во доволен број, на лесно достапни и соодветни кризни центри при силување или центри за упатување на жртви при сексуално насилство, заради обезбедување медицински и форензички преглед, поддршка при траума и советување за жртвите.

А. Дали во земјата постојат центри за жртви на силување? Ако постојат, наведете информации за бројот на таквите центри. Каков вид советување обезбедуваат? Дали тие се водени од државен орган или невладини организации (појаснете)? Дали се независни или се дел од други институции/НВО кои обезбедуваат друг вид услуги. Ве молиме објаснете.

Б. Дали обезбедуваат краткорочни, среднорочни или долгорочни психолошки „лице во лице“ советувања? Дали работат во форма на групи за поддршка? Дали обезбедуваат психолошка поддршка за време на судската постапка? Дали тие имаат функција на упатување? Кому му ги упатуваат жртвите?

В. Дали центрите за сексуално насилство обезбедуваат итна медицинска помош, и/или медицинско вештачење (за собирање докази) и/или имаат улога на кризна интервенција (како на пример сместување на жртвата во засолништето)? Објаснете ја нивната улога и одговорност и наведете го

бројот на ваквите центри во земјата. Дали се водени од државен орган или невладини организации (Ве молам појаснете)? Дали се независни или се дел од други институции/НВО кои обезбедуваат друг вид услуги. Објаснете. Дали имаат функција на упатување? Кому му ги упатуваат жртвите? Објаснете. Г. Ако жртвата е упатена на медицинско вештачење од страна на Центарот за заштита од сексуално насилство, дали од жртвата или од центарот се бара да го пријават случајот на полицијата? Д. Дали услугите во Центарот за заштита од сексуално насилство се бесплатни? Кој ги финансира? Примерите на добра практика покажуваат дека еден ваков центар треба да постои на секој 200.000 жители.

Не се воспоставени специјализирани сервиси за жртви на силување или други форми на сексуално насилство кои се во опфат на оваа Конвенција.

Член 26 – Заштита и поддршка на деца-сведоци

- 1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат при давањето услуги на заштита и поддршка на жртвите да се води сметка за правата и потребите на децата-сведоци на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата.*
- 2. Мерките преземени во согласност со овој член вклучуваат соодветно психо-социјално советување за возраста на децата-сведоци на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата и посветуваат должно внимание врз најдобрите интереси на детето.*

А. Дали давателите на различни видови услуги на заштита и превенција се обврзани со закони или други политички документи да се грижат за потребите и правата на децата како сведоци? Дали децата кои биле сведоци на насилство (виделе и/или слушнале) или биле изложени на насилство во подолг временски период, се третирани како жртви на овој вид насилство односно им се даваат посебни услуги и поддршка, како што е психолошкото советување? Дали им се даваат посебни права во и надвор од судот (социјални услуги, здравствена заштита, заштита на сведоците/жртви, независно застапување пред суд итн.)? Ве молиме презентирајте дефиниција, ако постои посебен третман или специјална грижа во однос на децата, како сведоци.

Б. Има ли истражување на институционалното толкување на стандардот „во најдобар интерес на детето“ во контекст на насилството врз жените? Ако постои, тогаш Ве молиме за објаснување за методологијата, опфатот на истражувањето, клучните наоди и препораки? Дали имало надоврзано истражување или оценување на ситуацијата?

Правата на децата-жртви и сведоци се уредени со Законот за правда за децата. Во засебна глава се предвидени посебни права на децата-жртви и сведоци во постапките пред сите органи. Поопширно во објаснување за индикатор на член 56.

Член 27 – Пријавување

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за охрабрување на секое лице-сведок на извршување акти на насилство опфатени со Конвенцијата или кое има разумна основа да се сомнева дека може да дојде до извршување на таков акт или дека може да се очекуваат натамошни акти на насилство, да го пријави тоа до надлежните организации или органи.

А. Дали постојат посебни мерки, правила или регулативи за да ги охрабри оние што биле: а) сведоци на извршување на кривични дела од НВЖ/ДН и/или б) имаат разумни основи да веруваат дека НВЖ/ДН се случило и истото да го пријават? Кому тие би можеле да му го пријават настанот. Дали има случаи кога поединци се должни да пријават НВЖ/ДН? Објаснете. Дали може известувањето да се направи анонимно? Дали мора да се биде сведок на случај, или случајот може да го пријави и кога ќе

добијат индиректни информации/докази? Дали може лице кое пријавило НВЖ/ДН да има негативни последици заради известувањето.

Општата одредба од чл. 273 - Пријавување кривични дела од Законот за кривична постапка која се однесува на пријавување на кривични дела кои се гонат по службена должност, се однесува на пријавување и на кривичните дела на семејно насилство. Со став 3 е уредено дека „секој може да пријави кривично дело за кое се гони по службена должност.“ Пријава за кривично дело кое се гони по службена должност се доставува до надлежниот јавен обвинител. Во случаи кога пријавата е поднесена до полиција, МВР заедно со собраните докази кривичната пријава ја доставува до ОЈО. Пријавата може да се поднесе писмено или усно.

Член 28 – Пријавување од професионалци

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека правилата за доверливост кои ги налага внатрешното право врз одредени професионалци не претставуваат пречка за можноста тие да пријават до надлежните организации или органи, според соодветни услови, доколку имаат разумна основа да се сомневаат дека бил извршен сериозен акт на насилство опфатен со Конвенцијата и дека може да се очекуваат натамошни акти на насилство.

А. Дали има случаи кога професионалците се должни да пријават НВЖ/ДН (на пр. медицински лица, полиција, центри за социјална работа и сл.) Ве молиме наведете ги релевантните правила/прописи, потребните услови што треба да бидат исполнети, кој треба да се извести. Дали можат да се повикаат на професионалниот кодекс за доверливост со цел да не известуваат за НВЖ/ДН? Ако не постои обврска за професионалци да пријават НВЖ/ДН, дали тие можат да пријават таков случај со изјава дека се откажуваат од правилото за доверливост? Ако одговорот е да, наведете ги потребните услови, доколку ги има, со цел да го пријави случајот (на пр. сериозноста на делото, веројатноста да се повтори делото, согласност на жртвата и сл.).

Б. Кои се професиите кои би можеле да се повикаат на професионална тајна, а подоцна да бидат ослободени од „правилото за доверливост“?

Според законите на Република Македонија нема посебна обврска за известување за насилство против жената и домашно насилство, освен кога тоа е сторено при вршење на семејно насилство.

Според член 94-г од Законот за семејство, граѓаните, службените и правните лица се должни без одлагање да го известат Центарот за социјални работи кога имаат сознанија дека над некое лице е сторено семејно насилство. Ова претставува премногу општа и непрецизна формулација од која произлегува дека секој граѓанин и секое правно лице има обврска за известување на Центарот за социјални работи што во пракса всушност не создава конкретна обврска за никого.

Малку поконкретен е став 4 на член 94-г кој определува дека службените и правните лица кои во текот на своето работење преземале одредени дејствија при семејно насилство се должни веднаш, а најдоцна во рок од 72 часа од преземањето на дејствијата, службената документација и известувањето за преземените дејствија и друга документација (записник, изјава од сведок, наоди од лекар и друго), да ги достават до надлежниот Центар за социјална работа.

Центарот за социјална работа секогаш кога има сознанија дека постои семејно насилство покрај другите мерки на заштита го известува и органот за прогон (член 94-г став 5 точка 6 од Законот за семејство).

Законот за семејство, исто така предвидува обврска за известување за семејно насилство за Здруженијата на граѓани регистрирани за остварување на цели и задачи од областа на социјалната заштита. Здружението на граѓани, според член 94-г став 7 од Законот за семејство, е должно во рок од 24 часа да го извести Центарот за социјална работа, надлежен според местото на живеење на лицето жртва на семејно насилство. Здружението на граѓани е должно во рок од 72 часа да ја достави целокупната документација до Центарот за социјална работа заради негово натамошно постапување.

Иако според македонското законодавство, освен во случај на семејно насилство, нема други посебни обврски за известување за насилството врз жената и домашното насилство, сепак, известувањето за кривични дела кои произлегуваат од насилството против жената и домашното насилство може да биде опфатено со општата одредба на член 273 од Законот за кривична постапка која се однесува на пријавување на кривични дела кои се гонат по службена должност. Бидејќи сите кривични дела од Конвенцијата (освен телесна повреда, за што е потребен предлог) се гонат по службена должност, според овој член, сите државни органи, јавни претпријатија и установи се должни да ги пријават ваквите кривични дела до надлежниот јавен обвинител, доколку за нив се известени или дознале на друг начин. Со пријавата, тие се должни да ги наведат и доказите што им се познати и да преземат мерки за да се зачуваат трагите од кривичното дело, предметите што се употребени во неговото извршување или настанале од извршувањето и други докази.

Од друга страна, член 213 став 1 од ЗКП ги определува лицата кои не можат да бидат сведоци што секако би требало да значи и дека се ослободени од обврската да пријават кривично дело и да ги зачуваат доказите за него. Такви се:

- лице кое со својот исказ би ја повредило должноста на чување државна или воена тајна, додека надлежниот орган не го ослободи од таа должност;
- бранител на обвинетиот за она што му го доверил обвинетиот како на свој бранител, освен ако самиот обвинет го бара тоа;
- лице кое со својот исказ би ја повредило должноста за чување деловна тајна во однос на тоа што го дознало во вршењето на своето занимање (верски исповедник, адвокат и лекар), освен ако е ослободено од таа должност со посебен пропис или со писмена согласност на лицето во чија корист е востановено чувањето тајна, односно со таква согласност на неговиот правен наследник;

Во самата формулација на член 213 е определено кога можат лицата кои имаат обврска да ги чуваат доверливите податоци да се ослободат од обврската за почитување на професионална тајна и да се вклучат во спречување и борба против НПЖ/ДН.

Професиите кои може да се повикаат на професионална тајна се верски исповедник, адвокат и здравствен работник.

Член 153 од Законот за здравствена заштита („Службен весник на РМ”, бр. 43/2012; 145/2012 и 87/2013) определува дека здравствените работници се должни да чуваат како професионална тајна сè што знаат за здравствената состојба на пациентот. Професионалниот кодекс на лекарите во член 55 подвлекува дека лекарот со закон е обврзан да ја чува професионалната тајна. Сепак, член 56 од Кодексот ја предвидува можноста пациентот да го ослободи лекарот од чување на професионалната тајна, за разлика од Законот за здравствена заштита кој не предвидува ваква можност.

Адвокатот има обврска како тајна да го чува она што му го доверила странката согласно член 17 од Законот за адвокатура („Службен весник на РМ”, бр. 59/2002; 60/2006; 29/2007; 106/2008; 135/2011 и 113/2012). Уште повеќе, член 30 став 2 од Законот ја утврдува повредата на должноста на чување тајна како потешка повреда на адвокатската должност и угледот на адвокатурата.

Кодексот за професионална етика на адвокатите во точка 20 пропишува дека сè што странката ќе му довери на адвокатот во врска со бараниот правен совет, застапување или одбрана и сè што адвокатот дознал за предметот на друг начин, а што е доверливо, претставува професионална адвокатска тајна. Адвокатот е должен професионалната адвокатска тајна да ја чува под страв од дисциплинска или од кривична одговорност. Истата се третира како тајна за време на застапувањето и одбраната, а и подоцна, сè додека нејзиното изнесување во јавноста може да ѝ штети на странката.

Адвокатот може да открие професионална тајна само во случај кога самата странка, на несомнен начин, го дозволува тоа, ако е во интерес на одбраната (нужно за одбраната). Адвокатот може да побара согласност од Адвокатската комора за ослободување од обврската за чување на професионалната тајна. Комората, при разгледувањето на ваквото барање на адвокатот, ќе ги процени сите постоечки околности (точка 21 од Кодексот).

Од сето ова може да се види дека единствена основа за ослободување од обврската за чување на професионалната тајна за сите професии е согласноста на лицето на кое се однесува додека други основи како сериозноста на дејството, веројатноста да се повтори и слично, не се предвидени.

2.5 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје V – Материјално право (чл. 29-48)

Член 29 – Граѓански парници и правни лекови

- 1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да им обезбедат на жртвите соодветни граѓански правни лекови против сторителот.*
- 2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да им обезбедат на жртвите, во согласност со општите принципи на меѓународното право, соодветни граѓански правни лекови против државните органи кои не ја исполниле својата должност за преземање неопходни превентивни или заштитни мерки во рамките на своите овластувања.*

А. Какви видови граѓански парници може жртвата да покрене против сторителот? Дали ваквите парници се поставени на начин да ја заштитат жртвата од натамошно насилство, или за обесштетување или имаат друга цел? Кои чекори треба да се преземат за да се иницира и да се заврши постапката? Кој ги собира и поднесува доказите, кој ги плаќа судските трошоци, вештаците, дали двете страни мора да бидат присутни на секое рочиште, кој може да дава помош во текот на постапката? Дали граѓанските парници може да се покренат од трета страна и/или ex officio? Доколку граѓанска парница се покренува по службена должност, дали согласноста на жртвата е услов за покренување на постапката? Кои судови одлучуваат во овие постапки (специјализирани семејни судови, судови за граѓанска материја)? Дали судската администрација е обучена да постапува во случаи на НВЖ? Во случај на смрт на жртвата, дали нејзините наследници имаат право да поднесат граѓанска тужба?

Б. Дали постои посебна постапка за дискриминација и дали е применлива за случаи на насилство врз жени? Каква е положбата на жртвата, кој ја иницира постапката, видот на постапката, кој е надлежен да одлучува (комисија, суд)?

В. Какви правни лекови се достапни за жртвата/трета страна, вклучително на органи кои по службена должност учествуваат во постапката против сторителот?

Г. Какви правни лекови лекови се достапни за жртвата/трета страна во случаи против државните органи кои не ја исполниле својата должност за преземање неопходни превентивни или заштитни мерки во рамките на своите овластувања? Кои услови треба да се исполнат за да се иницира постапката (голема небрежност, злоупотреба на положба)?

Жртвата на насилство може да покрене граѓанска тужба за обесштетување доколку во кривичната постапка не е одлучено или не е одлучено во целост по оштетеното побарување на жртвата/оштетениот. И овде важат општите одредби за обесштетување како и кај сите други кривични дела.

Во КЗ со член 137 е инкриминирана дискриминацијата по неколку основи, а особено значајно е што листата на основи за дискриминација е отворена и за „*друго лично својство или околност*“ кои се предвидени како основа за дискриминација и во себе го вклучува и насилството врз жените. Јавниот обвинител е овластен тужител за гонење на ова кривично дело. Сепак, тоа е предмет на разбирање на родово заснованото насилство од задолжени професионалци за примена на Законот.

Член 137 - Повреда на рамноправноста на граѓаните

(1) *Тој што врз основа на разлика на полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба, јазикот или друго лично својство или околност, ќе му ги одземе или ограничи правата на човекот и граѓанинот, утврдени со Уставот, закон или со ратификуван меѓународен договор или кој врз основа на овие разлики им дава на граѓаните повластици спротивни на Уставот, закон или ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.*

(2) *Ако делото од став 1 го стори службено лице во вршење на службата, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.*

(3) *Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.*

Според Законот за спречување и заштита од дискриминација формирана е Комисија за заштита од дискриминација. Имајќи го предвид членот 3 во кој се наброени основите за дискриминација, меѓу кои и родот, оваа Комисија има надлежност и за случаи на насилство врз жената како родово засновано насилство.

Член 3 - Основи за дискриминација

Сезабранува секоја директна или индиректна дискриминација, повикување и поттикнување на дискриминација и помагање во дискриминаторско постапување врз основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална и телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или која било друга основа која е предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор (во натамошниот текст: дискриминаторска основа).

Постапка пред Комисијата може со поднесување претставка да започне секое лице кое смета дека претрпело дискриминација. Претставката се поднесува во писмена форма или усно на записник. Претставките не подлежат на такса или друг надоместок. Претставката може да се поднесе најдоцна во рок од три месеци од денот кога била сторена повредата или најдоцна една година од дознавањето за актот на дискриминација (чл.25, ст.5). Но, Комисијата може да поведе постапка и по истекот на горенаведениот рок доколку оцени дека случајот има таква важност што водењето на постапката е неопходно и целисходно. Комисијата постапува по поднесена претставка доколку пред суд за истата работа не е поведена постапка или правосилно завршена. Доколку се исполнети условите за постапување, Комисијата ја утврдува фактичката состојба со увид во документите и земање изјави од подносителот на претставката, лицето против кое е поднесена претставката и други лица. По утврдување на фактичката состојба, Комисијата во рок од 90 дена од поднесувањето на претставката дава мислење за наводната дискриминација и препорачува начин на отстранување на повредите на правото кои ги доставува до лицето против кое е поднесена претставката. Законот воспоставува обврска за лицето против кое е поднесена претставката да ја отстрани повредата на правото во рок од 30 дена од добивањето на препораката (чл. 28). За неисполнување на оваа обврска, Комисијата може да покрене иницијатива за поведување на постапка пред надлежен орган заради утврдување на одговорност (чл.30).

Член 30 – Обесштетување

- 1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат жртвите да имаат право да бараат обесштетување од сторителите за секое кривично дело утврдено во согласност со оваа Конвенција.*
- 2. Адекватно државно обесштетување се одобрува на оние лица кои се здобиле со тешки телесни повреди или на кои им е нарушено здравјето, доколку штетата не е покриена од други извори како сторителот, осигурувањето или државно финансираните здравствени и социјални резерви. Тоа не ја спречува страната да бара враќање на обесштетувањето од сторителот, сè додека се посветува должно внимание за безбедноста на жртвата.*
- 3. Мерките преземени во согласност со став 2 обезбедуваат одобрување обесштетување во разумен рок.*

А. Дали сите жртви на РЗН имаат право да бараат обесштетување од сторителот? Дали е надлежен кривичниот или граѓанскиот суд? Ако е дел од кривична постапка, дали одлуката за обесштетување е дел од кривична санкција или е пресуда? Дали обесштетувањето вклучува материјална или нематеријална штета? Објаснете ја постапката за извршување во врска со одлуката за обесштетување (кој ја започнува, кој е надлежен и како се спроведува)?

Б. Дали државата ја ратификувала Европската конвенција за обесштетување на жртви од насилниот криминал? Дали жртвите можат да поднесат барање до осигурителна компанија? Дали жртвите може да бидат обесштетени од државно финансирани здравствени осигурителни програми? Дали постојат

правни основи за ваков вид обесштетување наведени во внатрешните прописи на овие компании или државни здравствени установи?

В. Дали постои посебен државен фонд за обесштетување на жртви на насилан криминал, вклучително и РЗН? Доколку постои, каква штета покрива (материјална, нематеријална)? Каква постапка треба да се води за да се добие обесштетување од државен фонд (управна, судска)? Дали се опфатени телесни повреди, тешки нарушувања на здравјето? Во случај на државно обесштетување дали државата ги наплаќа фактичките трошоци од сторителот?

Г. Дали постојат прописи со кои се обезбедува дека одлуката за обесштетување ќе се донесе во разумно време?

Д. Дали државата изјавила резерва на овој член (чл.30 од Конвенцијата)?

Согласно општите одредби на ЗКП, секој оштетен од кривично дело може да изнесе оштетно побарување во кривичната постапка пред судот. Според чл. 66 кога оштетениот е малолетник или лице лишено од деловна способност, неговиот законски застапник ги презема сите дејствија за кои е овластен оштетениот.

Член 66 - Малолетник како оштетен

(1) Ако оштетениот е малолетник или лице напълно лишено од деловна способност, неговиот законски застапник е овластен да ги дава сите изјави и да ги презема сите дејствија за кои според овој закон е овластен оштетениот.

(2) Оштетениот кој напълнил 18 години е овластен самиот да дава изјави и да презема дејствија во постапката.

Одредбите со кои се уредуваат имотно-правните барања се поместени во **Глава XI на ЗКП – Имотно-правно барање.**

Во чл.110 е содржана општа одредба за одлучување по имотно-правно барање што настанало како резултат на кривично дело. Но, на предлог на овластено лице за поднесување на имотно-правното барање ќе се расправа во кривична постапка само ако со тоа значително не се одложува постапката. Истиот член ги утврдува видовите имотно-правни барања, и тоа: надомест на штета, враќање на предмети или поништување на определена правна работа. Рокот за поднесување на имотно-правно барање е до завршување на главниот претрес. Носител на правото за поднесување на имотно-правно барање е лице кое е носител на тоа право во граѓанска постапка. Одлуката дали имотно-правното барање ќе се започне во рамките на кривичната постапка во која се одлучува за кривичното дело или во спор е на овластеното лице за поднесување имотно-правно барање.

Член 110 - Расправање на имотно-правно барање и негов предмет

(1) Имотно-правно барање што настанало поради извршување на кривично дело ќе се расправи по предлог од овластените лица во кривична постапка, ако со тоа значително не би се одолжувала оваа постапка.

(2) Имотно-правно барање може да се однесува на надоместок на штета, на враќање предмети или на поништување на определена правна работа.

(3) Имотно-правното барање од ставот (2) на овој член, во случај на осигурување, оштетениот може да го поднесе и спрема осигурително друштво.

Член 111 - Овластени лица за поднесување на имотно-правно барање

(1) Имотно-правно барање во кривична постапка може да поднесе лице кое е овластено да го остварува таквото барање во спор.

(2) Кога барањето од ставот (1) на овој член го поднесува жртвата на кривичното дело, во барањето ќе наведе дали остварила надоместок или поднела барање согласно со членот 53 став (1) од овој закон.

Член 112 - Поднесување на имотно-правно барање

(1) Имотно-правно барање во кривична постапка се поднесува до органот до кој се поднесува кривичната пријава или до судот пред кој се води постапката.

(2) Барањето може да се поднесе најдоцна до завршувањето на главната расправа пред првостепениот суд.

(3) Овластеното лице е должно да го наведе своето барање според видот и висината и да поднесе докази.

(4) Ако овластеното лице не поднесе имотно-правно барање во кривичната постапка до поднесување на обвинението, ќе се извести дека може тој предлог да го поднесе до завршувањето на главната расправа.

Член 113 - Откажување од предлогот за остварување имотно-правно барање

(1) Овластените лица од членот 111 став (1) на овој закон можат до завршувањето на главната расправа да се откажат од предлогот за остварување на имотно-правно барање во кривична постапка и да го остваруваат преку спор. Во случај на откажување од предлогот, таков предлог не може да се стави повторно.

(2) Ако имотно-правното барање по поднесениот предлог, а пред завршувањето на главната расправа преминало на друго лице според правилата на имотното право, тоа лице ќе се повика да се изјасни дали останува при предлогот. Ако уредно повиканиот не се јави, се смета дека се откажал од ставениот предлог.

Одлуката за имотно-правното барање ја носи судот со пресуда со која го огласува обвинетиот за виновен. Судот може целосно или делумно да одлучи за имотно-правното барање. Во случај на ослободителна пресуда или пресуда со која се одбива обвинението или се запира постапката односно се отфрла обвинението, подносителот на имотно-правното барање се упатува на спор.

Член 114 - Одлучување за имотно-правно барање

(1) За имотно-правното барање одлучува судот.

(2) Со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен, судот одлучува целосно за имотно-правното барање или делумно, а за преостанатиот износ на имотно-правното барање го упатува оштетениот да го остварува во спор. Доколку доказите во кривичната постапка не даваат доволна основа за целосно или делумно пресудување на имотно-правното барање, а за нивно дополнително обезбедување постои опасност од неоправдано одолжување на кривичната постапка, судот ќе го упати оштетениот имотно-правното барање да го оствари во спор.

(3) Кога судот ќе донесе пресуда со која обвинетиот се ослободува од обвинението или со која се одбива обвинението или кога со решение ќе ја запре кривичната постапка, ќе го упати оштетениот дека може имотно-правното барање да го оствари во спор. Кога судот ќе се огласи за ненадлежен за кривичната постапка, ќе го упати оштетениот дека може имотно-правното барање да го пријави во кривичната постапка што ќе ја започне или продолжи надлежниот суд.

Член 115 - Предавање на предмети

Ако имотно-правното барање се однесува на враќање на предмет, а судот ќе установи дека предметот му припаѓа на оштетениот и дека се наоѓа кај обвинетиот или кај некој од учесниците во кривичното дело или кај лице на кое му го дале тие на чување, во пресудата ќе определи предметот да му се предаде на оштетениот.

Член 116 - Поништување на правна работа

Ако имотно-правното барање се однесува на поништување на определена правна работа, а судот најде дека барањето е основано, ќе изрече во пресуда целосно или делумно поништување на таа правна работа, со последиците што произлегуваат од неа, не засегајќи ги правата на трети лица.

Член 117 - Измена на правосилна пресуда со која е одлучено за имотно-правно барање

(1) Правосилната пресуда со која е одлучено за имотно-правно барање судот може во кривичната постапка да ја измени само по повод вонреден правен лек.

(2) Надвор од овој случај осудениот, односно неговите наследници можат да бараат само во спор правосилната пресуда на кривичниот суд со која е одлучено за имотно-правно барање да се измени и тоа ако постојат услови за повторување според одредбите што важат за парничната постапка.

Член 118 - Привремени мерки за обезбедување на имотно-правно барање

(1) По предлог на јавниот обвинител и на овластените лица во кривичната постапка според одредбите со кои се регулира извршувањето, може да се определат привремени мерки за обезбедување на имотно-правното барање што настанало поради извршувањето на кривичното дело.

(2) Решението од ставот (1) на овој член го донесува во текот на истражната постапка судијата на претходната постапка. По подигнато обвинение, решението го донесува надвор од главната расправа претседателот на советот, а на главната расправа советот.

(3) Жалбата на решението за привремени мерки не го задржува извршувањето на решението.

Член 135 - Извршување на пресудата во делот на трошоците на кривичната постапка, одземањето на имотната корист и имотно-правните барања

- (1) Извршувањето на пресудата во делот на трошоците на кривичната постапка, на одземањето на имотната корист и на имотно-правните барања го врши надлежниот орган определен со закон.
- (2) Присилната наплата на трошоците на кривичната постапка, во корист на буџетот на Република Македонија се врши по службена должност. Трошоците на присилната наплата претходно се исплатуваат од буџетот на Република Македонија.
- (3) Ако со пресудата не е определен рок за доброволно исполнување на обврската, обврската мора да биде исполнета во рок од 15 дена од правосилноста на пресудата. По истекот на тој рок пресудата во тој дел станува извршна.
- (4) Лицето на кое со пресудата му е наредено плаќање на трошоците на кривичната постапка или од кое е одземена имотната корист, по настапување на извршност на пресудата, судот што ја донел пресудата ќе го повика да достави доказ за навремено исполнување на обврските.
- (5) Доколку лицето од ставот (4) на овој член не ја исполни обврската во предвидениот рок, судот што ја донел пресудата по службена должност ќе ја достави пресудата, со потврда за нејзина извршност, на надлежниот орган за извршување од ставот (1) на овој член.
- (6) Ако од лицето од ставот (4) на овој член биле привремено одземени пари или други вредности кои се наоѓаат кај судот, секретарот на судот ќе нареди наплата на побарувањата од ставот (1) на овој член, од овие средства. Од овој износ најнапред се наплатува имотно-правното побарување, потоа одземената имотна корист, па трошоците на постапката. Ако од одземените пари не можат целосно да се исплатат овие побарувања, за ненаплатениот дел ќе се постапи според одредбите од ставовите (1), (2), (3), (4) и (5) на овој член.
- (7) Ако во пресудата е изречена посебна мерка одземање на предмети, судот што ја изрекол пресудата во прв степен ќе одлучи дали таквите предмети ќе се продаваат според одредбите што важат за извршувањето или ќе се предадат на државни органи, криминалистички музеј или на други институции или ќе се уништат. Парите добиени со продажбата на предметите се внесуваат во буџетот на Република Македонија.
- (8) Одредбата од ставот (7) на овој член соодветно ќе се примени и кога ќе се донесе одлука за одземање на предметите врз основа на членот 529 од овој закон.
- (9) Правосилната одлука за одземање на предмети, освен во постапка по вонреден правен лек, може да се измени со одлука во парнична постапка ако се јави спор за сопственоста на одземените предмети.

Член 136 - Сомневање за дозволеност на извршувањето

- (1) Ако се јави сомневање за дозволеноста на извршувањето на судската одлука или засметувањето на казната, или ако во правосилната пресуда не е одлучено засметувањето на притворот или на порано издржаната казна, или засметувањето не е правилно извршено за тоа ќе одлучи со посебно решение претседателот на советот на судот што судел во прв степен, односно судијата поединец. Жалбата не го задржува извршувањето на решението, освен ако судот поинаку не определил.
- (2) Ако се јави сомневање за толкувањето на судската одлука за тоа одлучува судот што ја донел правосилната одлука.

Во поглед на репарациите за жртвите на насилство, се применуваат истите одредби за обесштетување кои важат за оштетените од кое било кривично дело. Само жртвите на кривични дела за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години имаат право на надоместок на материјална и нематеријална штета од државен фонд доколку штетата не може да се обезбеди од осудениот (чл. 53, ст.3, т.2). Начинот на остварување на надоместот на штетата од државниот фонд се уредува со посебен закон. Таков закон сè уште не е донесен. Не е воспоставен ниту Државен фонд за жртви. Република Македонија не ја ратификувала Европската конвенција за обесштетување на жртви од насилен криминал. Исто така не е ратификувана Истанбулската конвенција, и не е изјавена резерва на чл. 30 од Конвенцијата.

Член 31 – Старателство, посети и безбедност

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека, при определување на старателството и правата на посети на децата, случаите на насилство опфатени со Конвенцијата се земени предвид.
2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека спроведувањето на секое право на посета или на старателство не ги загрозува правата и безбедноста на жртвата или децата.

А. Дали судот при одлучување за привремено или трајно старателство и права на посетување ги зема предвид инцидентите на насилство коишто се случуваат пред децата или ги погодуваат децата? Доколку да, дали е тоа уредено со закон (посебен услов пропишан со закон или друг правен документ), или е предмет на дискрециско судско одлучување / мислење на повисок суд?

Б. Дали ова прашање е опфатено со стандардот „најдобар интерес на детето“? Во кои правно-обврзувачки документи е содржано ова прашање, кои се надлежните институции и какви се нивните обврски во случаи на насилство?

В. Дали постојат посебни мерки кои се земаат предвид и ако е неопходно се применуваат за да се обезбеди дека правата на посетување и старателство не ги загрозуваат правата и сигурноста на жртвата и правата и сигурноста на детето? Кој е надлежен орган за примена на овие мерки (полиција, социјални служби, суд или други институции)?

Г. Покрај во случаи на домашно насилство, дали овие посебни мерки се применливи и на другите случаи на насилство (сексуално, физичко, принудни бракови)?

Со Законот за семејството е уредено дека во постапката за развод на брак, судот одлучува кај кој од родителите децата ќе се доверат на натамошно чување и воспитување, а другиот родител ќе се задолжи за издржување на детето. Во овој случај судот го повикува Центарот за социјална работа да учествува на рочиштето заради заштита на интересите на децата и му ги доставува сите одлуки донесени во таа постапка. Воедно, Центарот за социјална работа ќе даде предлог за чување, за издржување и за воспитување на децата, а може во границите на овој предлог, да изнесе нови факти и докази кои што странките не ги навеле, да вложи правни средства и да преземе други процесни дејства во интерес на децата (член 249, 3С).

Законот за семејството во делот на уредување на односите помеѓу родителите и децата, го вградува принципот дека постапките се водат во најдобар интерес на детето. Но, законот не го дефинира и специфицира најдобриот интерес на детето. Во оваа насока не се спроведени национални истражувања за остварување на принципот на најдобар интерес на детето во рамките на семејната заедница.

ЦСР има надлежност како старателски орган да врши надзор над родителите во вршењето на родителското право и има овластување за преземање на мерки за заштита на личноста, правата и интересите на детето. Една од мерките кои ЦСР ги презема од извршениот надзор на вршењето на родителското право е покренување на постапка пред суд за одземање на родителското право за едниот родител, односно обата родитела.

Оваа постапка се иницира против родителот кој го злоупотребува вршењето на родителското право или грубо го занемарува вршењето на родителското право со поднесување на тужба до суд, во вонпроцесна постапка.

Како злоупотреба или грубо занемарување на родителските должности, Законот за семејство ги утврдува следните дејствија на родителот:

- спроведува физичко или емоционално насилство над детето;
- полово го искористува детето;
- го присилува детето на работа која не одговара на неговата возраст;
- му дозволува употреба на алкохол, на дрога или други психотропни супстанции;
- го наведува детето на општествено неприфатливи поведенија;
- го напуштил детето и подолго од три месеца не се грижи за детето и
- ако на кој било друг начин грубо ги крши правата на детето.

Во случај кога судот ќе го одземе родителското право, ЦСР ја презема грижата за детето и одлучува за неговата натамошна заштита.

Законот за семејството утврдува дека како жртва на семејно насилство може да биде кој било член на семејството кој трпи малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв. Во таа смисла, за дете-жртва на семејно насилство може да се започне постапка за одземање на родителското право на родителот кој го врши насилството.

Во согласност со Законот за семејството, ЦСР може да ги ограничи или привремено да ги забрани одржувањето на личните односи и непосредни контакти на децата со родителите само заради заштита на здравјето и на другите интереси на детето (член 79 став 4). Во оваа насока и вршењето насилство од родителот кон детето е основа за примена на оваа одредба.

Член 32 – Граѓански последици од присилни бракови

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека браковите склучени под присила може да се сметаат за ништовни, да се поништат или да се разведат без непотребно финансиско или административно оптоварување за жртвата.

А. Дали законската рамка овозможува основа за ништовност, поништување или разведување на брак склучен со примена на сила? Објаснете ја постапката? Дали жртвите се обврзани да платат какви било трошоци или покрај своето сведочење да обезбедат други докази? Дали жртвите во постапката имаат друга положба заради основата, прекинување на присилен брак?

Законот за семејството како полноважен брак го смета бракот кој е склучен со слободно изјавена волја пред надлежен орган (член 15). Со законските одредби јасно се потенцира дека бракот не е полноважен кога согласноста за склучување брак е дадена под присила или во заблуда (член 19). Во делот на одредбите за поништување на брак, Законот за семејството предвидува дека бракот ќе се поништи ако се утврди дека при неговото склучување постоела некоја од брачните пречки, помеѓу другите и од погоре цитираниот член 19 на Законот (член 35).

Член 35 - Поништување на брак

Бракот ќе се поништи ако се утврди дека при неговото склучување постоела некоја од брачните пречки предвидени во членовите од 16 до 22 на овој закон.

Постапка за поништување на брак склучен под принуда може да иницира само брачниот другар кој бил принуден да го склучи бракот. Тужба може да се поднесе во рок од една година од денот кога опасноста од извршувањето на принудата престанала (член 36 став 2). Правото на тужба за поништување на брак склучен под принуда е ограничено само за времетраењето на бракот.

Член 36

Поништување на брак може да бара еден од брачните другари, јавниот обвинител, како и физичко и правно лице кое за тоа има правен интерес, ако со овој закон не е определено поинаку.

Поништување на брак склучен под принуда може да бара само брачниот другар кој бил принуден да го склучи бракот. Тужба може да се поднесе во рок од една година од денот кога опасноста од извршувањето на принудата престанала.

Поништување на брак склучен во заблуда може да бара само брачниот другар кој во заблуда се согласил да склучи брак. Тужба може да се поднесе во рок од една година од денот на дознавањето на заблудата.

Член 38

Тужба за поништување на бракот поради причините утврдени во членовите од 16 до 22 на овој закон, освен кога се работи за принуда, заблуда, како и за малолетство, може да се поднесе и по престанок на бракот.

Во постапката за поништување на бракот, обврската за обезбедување на докази е на товар на тужителот, а за судските трошоци одлучува судот во зависност од исходот на постапката и општите правила за парничните постапки.

Член 33 – Психичко насилство

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека намерното однесување кое сериозно го нарушува психичкиот интегритет на некое лице со употреба на присилба или закана се инкриминира.

А. Дали психичкото насилство според дефиницијата од членот 33 од Конвенцијата е пропишано како кривично дело? Ако е кривично дело, наведете ја дефиницијата, пропишаната санкција и дали се разликува од дефиницијата на Конвенцијата? Образложете ја разликата меѓу дефинициите, а особено дали е е инкриминирано едно дејство или е потребно да постои образец на однесување?

Б. Ако е кривично дело, колку пресуди се донесени во изминатите две години? Дали постојат достапни податоци за сторителот и за жртвата расчленети според: пол, возраст, својство на сторителот со жртвата, и ако постојат треба да се наведат.

В. Ако е инкриминирано, кој иницира гонење (јавен обвинител или приватен тужител/жртва).

Г. Дали државата изјавила резерви на овој член и наместо инкриминирање обезбедува основа за граѓански тужби? Доколку одговорот е да, дали мерките коишто се предвидени за граѓански тужби ги исполнуваат критериумите за ефективност, пропорционалност и одвраќање?

Психичките облици на насилство, вклучително и при вршење на семејно насилство се санкционирани со одредбите содржани во Глава XV - Кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот. Со одредбите на три кривични дела се санкционира семејното насилство како квалификаторна околност при извршувањето на кривичното дело присилба - чл. 139, ст.2; противправно лишување од слобода - чл. 140, ст. 2; и кривичното дело загрозување на сигурноста – чл. 144, ст. 2.

Член 139 - Присилба

(1) Тој што со сила или со сериозна закана ќе присили друг да стори или да не стори или да трпи нешто, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година.

(2) Ако делото од став 1 е сторено при вршење семејно насилство, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до три години.

(3) Ако делото од став 1 го стори службено лице во вршење на службата, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(4) Гонењето за делото од став 1 се презема по приватна тужба.

Објект на заштита кај кривичното дело присилба е слободата на формирање на волја за определено постапување. Присилбата се врши со сила или со сериозна закана нешто да се стори или трпи. За разлика од основниот облик на делото, кога гонењето се презема по приватна тужба, квалифициран облик постои при вршење на семејно насилство и се гони по службена должност. Кога кривичното дело е сторено при вршење семејно насилство, предвидена е казна затвор од шест месеци до три години, која е построга од казната предвидена за основниот облик на делото (парична казна или казна затвор до една година). Во поглед на дефиницијата од Конвенцијата каде се бара последица од сериозно нарушување на психичкиот интегритет на лицето, актуелната одредба од КЗ бара сериозност на употребената закана со која друго лице се присилува нешто да стори, да не стори или да трпи нешто.

Член 140 - Противправно лишување од слобода

(1) Тој што друг противправно ќе затвори, ќе го држи затворен или на друг начин ќе му ја одземе или ограничи слободата на движење, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година.

(2) Ако делото од став 1 е сторено при вршење семејно насилство, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до три години.

(3) Обидот се казнува.

(4) Ако противправното лишување од слобода го стори службено лице со злоупотреба на службената положба или овластување, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(5) Ако противправното лишување од слобода траело подолго од 30 дена или е вршено на свиреп начин или ако на лицето противправно лишено од слобода поради тоа тешко му е нарушено здравјето или настапиле други тешки последици, сторителот ќе се казни со затвор од една до пет години.

(6) Ако лицето противправно лишено од слобода поради тоа го загубило животот, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

Кај кривичното дело противправно лишување од слобода објект на заштита е слободата на движење. Дејството на извршување е широко поставено-противправно затворање или на друг начин одземање или ограничување на слободата на движење. За основниот облик на делото е предвидена

парична казна или затвор до една година, а кога делото е извршено при вршење семејно насилство, предвидена е построга казна затвор од шест месеци до три години. За ова кривично дело и обидот е казнив.

Член 144 - Загрозување на сигурноста

(1) Тој што ќе ја загрози сигурноста на друг со сериозна закана дека ќе нападне врз неговиот живот или тело или животот или телото на нему блиско лице, ќе се казни со парична казна или со затвор до шест месеци.

(2) Тој што ќе го стори делото од став 1 при вршење семејно насилство, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

(3) Со казната од став 2 ќе се казни тој што делото од став 1 ќе го стори спрема службено лице во вршењето на службата или кон повеќе лица.

(4) Тој што по пат на информатички систем ќе се закани дека ќе стори кривично дело за кое е пропишана казна затвор од пет години или потешка казна против некое лице поради неговата припадност кон определена национална, етничка или расна група или верска определба, ќе се казни со казна затвор од една до пет години.

(5) Гонењето за делото од ставот (1) се презема по приватна тужба.

Одредбите на кривичното дело загрозување на сигурноста го санкционираат предизвикувањето на чувство на несигурност, загрозување или страв со сериозна закана дека ќе се нападне врз животот и телото на лицето или нему блиско лице. Како и претходните две кривични дела од оваа глава, извршувањето на делото при вршење семејно насилство се смета како квалификаторна околност и предвидената казна за сторителот е построга (казна затвор од три месеци до три години), а гонењето се презема по службена должност. За основниот облик на делото гонењето се презема по приватна тужба, а предвидена е парична казна или затвор до шест месеци.

Официјалната кривично судска статистика се води според член на кривичното дело, но не и според став. Исто така се собираат расчленети податоци само за сторителите на кривични дела, а не и за жртвите. Овластен тужител е јавниот обвинител и гонењето се презема по службена должност секогаш кога некое од кривичните дела од оваа глава е извршено при семејно насилство.

Покрај инкриминациите за психичко насилство содржани во КЗ, македонскиот законодавец посебно го санкционира психичкото вознемирување на работно место. Со чл. 9-а од Законот за работни односи се забранува психичко вознемирување на работно место. Лицето кое смета дека му е повредено правото од чл. 9-1 може да бара судска заштита преку поднесување тужба во согласност со Законот за парнична постапка, но товарот на докажување паѓа на товар на лицето кое се товари дека го извршило вознемирувањето.

Член 9-а - Психичко вознемирување на работно место (мобинг)

(1) Забранет е секаков вид психичко вознемирување на работното место (мобинг).

(2) Психичко вознемирување на работно место (мобинг) претставува дискриминација во смисла на членот 6 од овој закон.

(3) Психичко вознемирување на работно место (мобинг), во смисла на овој закон, е секое негативно однесување од поединец или група кое често се повторува (најмалку во период од шест месеци), а претставува повреда на достоинството, интегритетот, угледот и честа на вработените лица и предизвикува страв или создава непријателско, понижувачко или навредливо однесување, чија крајна цел може да биде престанок на работниот однос или напуштање на работното место.

(4) Извршител на психичко вознемирување на работното место (мобинг) може да биде едно или повеќе лица со негативно однесување во смисла на ставот (3) од овој член, без оглед на нивното својство (работодавач како физичко лице, одговорно лице или работник).

Член 34 – Демнење

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека намерното однесување на повторено заканување насочено кон друго лице што предизвикува лицето да се плаши за својата безбедност се инкриминира.

А. Дали демнење според дефиницијата од членот 34 од Конвенцијата е пропишано како кривично дело? Ако претставува кривично дело, наведете ја дефиницијата, пропишаната санкција и дали се разликува од дефиницијата на Конвенцијата? Образложете ја разликата меѓу дефинициите.

Б. Ако е кривично дело, колку пресуди се донесени во изминатите две години? Кои се најчесто изречените санкции? Дали постојат достапни податоци за сторителот и за жртвата расчленети според: пол, возраст, својство на сторителот со жртвата и наведете ги доколку постојат.

В. Ако е инкриминирано, кој иницира гонење (јавен обвинител или приватен тужител/жртва)?

Г. Дали државата изјавила резерви на овој член и наместо инкриминирање обезбедува основа за граѓански тужби (на пр. мерки за забрана за приближување)? Ако одговорот е да, дали овие мерки ги исполнуваат критериумите за ефективност, пропорционалност и одвраќање?

Нема одделна инкриминација за демнење во македонскиот КЗ која соодветствува со дефиницијата од чл.34 од Конвенцијата. Дејството на извршување може делумно да се подведе под кривичното дело загрозување, но само во случаи на сериозна закана и тоа доколку е повторена.

Член 35 – Физичко насилство

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека намерното извршување дела на физичко насилство врз друго лице се инкриминира.

А. Дали физичко насилство според дефиницијата од членот 35 од Конвенцијата е пропишано како кривично дело? Ако претставува кривично дело, наведете ја дефиницијата, пропишаната санкција и дали се разликува од дефиницијата на Конвенцијата? Образложете ја разликата меѓу дефинициите?

Б. Ако е кривично дело, колку пресуди се донесени во изминатите две години? Кои се најчесто изречените санкции? Дали постојат достапни податоци за сторителот и за жртвата расчленети според: пол, возраст, својство на сторителот со жртвата и наведете ги доколку постојат.

В. Ако е инкриминирано, кој иницира гонење (јавен обвинител или приватен тужител/жртва)?

Г. Дали државата изјавила резерви на овој член и наместо инкриминирање обезбедува основа за граѓански тужби (на пр. мерки за забрана за приближување)? Ако е така, дали овие мерки ги исполнуваат критериумите за ефективност, пропорционалност и одвраќање?

Кривичните дела против животот и телото се сместени во Главата XIV од КЗ. Кога делото е извршено при семејно насилство посебно е санкционирано кај следните кривични дела: убиство – чл. 123, ст. 2, т.2; телесна повреда - чл.131, ст. 2 и тешка телесна повреда - чл. 131, ст. 2. Кај горенаведените инкриминации објект на заштита е животот и телесниот интегритет на жртвата на семејното насилство.

Казната за основниот облик на кривичното дело убиство при вршење на семејно насилство од најмалку десет години или доживотен затвор е значително построга од предвидената казна за основниот облик на делото од најмалку пет години затвор, што јасно говори за намерата да се обезбеди поголема казнено-правна заштита во рамките на семејството односно блиските лични односи. Овластен тужител е јавниот обвинител и гонењето се презема по службена должност.

Член 123 - Убиство

(1) Тој што друг ќе лиши од живот ќе се казни со затвор од најмалку пет години.

(2) Со затвор најмалку десет години или со доживотен затвор ќе се казни тој што:

1) друг ќе лиши од живот на свиреп или подмолен начин,

2) друг ќе лиши од живот при вршење на семејно насилство,

3) друг ќе лиши од живот и притоа со умисла ќе го доведе во опасност животот на уште некое лице,

4) друг ќе лиши од живот од користољубие, заради извршување или прикривање на друго кривично дело, од безобсирна одмазда или од други ниски побуди,

5) друг ќе лиши од живот по порачка,

6) ќе лиши од живот женско лице за кое знае дека е бремено или малолетно лице и

7) ќе лиши од живот судија, јавен обвинител или адвокат, при вршењето на неговата функција, односно дејност или службено или воено лице при вршењето на работите на јавната или државната безбедност или на должноста чување на јавниот ред, фаќање на сторител на кривично дело или чување на лице лишено од слобода.

(3) Со затвор од најмалку десет години или со доживотен затвор ќе се казни тој кој со умисла ќе лиши од живот две или повеќе лица, за кои претходно не му било судено, освен ако не се работи за кривични дела од член 9 став (3), член 10 став (3) и членовите 124, 125 и 127.

Кај кривичното дело Телесна повреда објект на заштита е телесниот интегритет. За основниот облик гонењето се презема по приватна тужба и е предвидена парична казна или затвор до три години, додека кога делото е извршено при семејно насилство предвидената казна изнесува од шест месеци до три години, а овластен тужител е јавниот обвинител, но за покренување на гонење потребен е предлог од жртвата.

Член 130 - Телесна повреда

(1) Тој што друг телесно ќе го повреди или ќе му го наруши здравјето, ќе се казни со парична казна или со казна затвор до три години.

(2) Тој што ќе го стори делото од став 1 при вршење семејно насилство, ќе се казни со затвор од шест месеци до три години.

(3) Судот може на сторителот на делото од став 1 да му изрече судска опомена ако бил предизвикан со особено навредливо или грубо однесување на оштетениот.

(4) Гонењето за делото од став 1 се презема по приватна тужба, а за ставот 2 по предлог.

Законодавецот прави разлика во сериозноста на предизвиканата последица од извршеното кривично дело и посебно го инкриминира нанесувањето на тешка телесна повреда. Гонењето се презема по службена должност, а за основниот облик е предвидена казна затвор од шест месеци до пет години. Квалификаторен елемент е извршувањето на делото при семејно насилство, и законодавецот предвидел построги казни од казните за основниот облик на делото, односно од една до пет години затвор. Исто така, кај кривичното дело тешка телесна повреда, покрај тоа што нанесувањето на тешка телесна повреда при вршење на семејно насилство е квалификаторен елемент, истовремено, кога делото е сторено како последица на семејно насилство од повредениот, претставува привилегиран облик. Предвидена е парична или казна затвор до три години.

Член 131 - Тешка телесна повреда

(1) Тој што друг тешко телесно ќе го повреди или здравјето тешко ќе му го наруши, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(2) Тој што ќе го стори делото од став 1 при вршење семејно насилство, ќе се казни со затвор од една до пет години.

(3) Тој што друг тешко телесно ќе го повреди или здравјето тешко ќе му го наруши и поради тоа ќе биде доведен во опасност животот на повредениот или ќе му биде уништен или трајно и во значителна мера ослабен некој важен дел од телото или некој важен орган или ќе биде предизвикана трајна неспособност за работа воопшто или за работата за која е оспособен или трајно и тешко ќе му биде нарушено неговото здравје или ќе биде нагрден, ќе се казни со затвор од една до десет години.

(4) Ако поради тешката телесна повреда од ставовите 1 до 3 повредениот ќе умре, сторителот ќе се казни со затвор најмалку една година.

(5) Тој што делото од ставовите 1, 2 и 3 ќе го стори од небрежност, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години.

(6) Тој што делото ќе го стори на миг, доведен без своја вина во состојба на силна раздразнетост со напад или со тешко навредување или како последица на семејно насилство од страна на повредениот, ќе се казни за делото од ставовите 1 и 2 со парична казна или со затвор до три години, а за делото од ставовите 3 и 4 со затвор од една до пет години.

Член 36 – Сексуално насилство, вклучувајќи и силување

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека се инкриминира следново намерно однесување:

а. Вагинална, анална или орална пенетрација од сексуална природа со кој било телесен дел или предмет во телото на друго лице без негова согласност;

б. Други акти од сексуална природа со лице без нејзина/негова согласност;

в. Наведување друго лице да се вклучи во акти од сексуална природа со трето лице без негова согласност.

2. Согласноста мора да е дадена доброволно како резултат на слободната волја на лицето, проценета во контекст на опкружувачките околности.

3. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека одредбите од ставот 1 важат за акти извршени врз поранешни или сегашни сопружници, или партнери утврдени со внатрешното право.

А. Дали сексуално насилство според дефиницијата од членот 36 од Конвенцијата е пропишано како кривично дело? Ако претставува кривично дело, наведете ја дефиницијата, пропишаната санкција и дали се разликува од дефиницијата на Конвенцијата? Образложете ја разликата меѓу дефинициите.

Б. Ако е кривично дело, колку пресуди се донесени во изминатите две години? Кои се најчесто изречените санкции? Дали постојат достапни податоци за сторителот и за жртвата расчленети според: пол, возраст, својство на сторителот со жртвата, и доколку постојат наведете ги.

В. Ако е инкриминирано, кој иницира гонење (јавен обвинител или приватен тужител/жртва)? Дали фактот дека жртвата е сопруга или партнер (вклучително и на поранешни партнери) прави разлика во поглед на гонењето или во која било друга фаза на постапката?

Сексуалното насилство е инкриминирано во кривичните дела разместени во Глава XIX од КЗ - Кривични дела против половата слобода и половиот морал. Следните кривични дела ги опфаќаат дејствата на извршување содржани во чл. 36 од Конвенцијата: силување - чл.186; обљуба врз немоќно лице - чл. 187; полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години - чл.188; обљуба со злоупотреба на положбата - член189; задоволување полови страсти пред друг - член 190; посредување во вршење проституција - член 191; подведување и овозможување полови дејствија - член 192; прикажување на порнографски материјал на малолетник - член 193; наамумување на обљуба или друго полово дејствие на малолетник кој не наполнил 14 години - член 193–б; родосквернавање - член 194.

Објектот на заштита кај оваа група на кривични дела е јасно дефиниран во самиот назив на главата, „Слободата при стапување во полови односи“. Кривичното дело предвидено во член 36 – сексуално насилство, вклучувајќи и силување од Конвенцијата, македонскиот КЗ го препознава само делумно. Во врска со одредбата содржана во ст.1 т.а, дејството на извршување опфаќа вагинална, анална или орална пенетрација. Важно обележје на делото е отсуство на согласност на другото лице.

Македонскиот КЗ го препознава кривичното дело силување инкриминирано со чл.186. Суштинска промена се воведува со Кривичниот законик од 1996 година (Сл. весник на Република Македонија, бр. 37/96). За првпат, со групирањето во глава на кривични дела против половата слобода и полов морал, објект на заштита кај кривичните дела на сексуално насилство е слободата на одлучување за полови односи. Понатаму, во законските обележја на кривичното дело силување, се напушта класичната дефиниција, односно, како сторител и како жртва може да се јави и машко и женско лице. Со кривичното дело силување се санкционира присилувањето и на обљуба и на други полови дејства, а дејството на извршување опфаќа и употреба на сила и закана, и закана за нанесување штета на честа и угледот на жртвата или на друго блиско лице. Со тоа, кривичното дело силување добива карактер на сложено кривично дело. Дејство на извршување е присилување на обљуба, но потребно е постоење на „употреба на сила или закана“ за непосреден напад врз животот или телото на жртвата или на блиско лице. Запретената казна за основниот облик е казна затвор од три до десет години, а гонењето се презема по службена должност без оглед на врската на жртвата (брачна или трајна вонбрачна заедница, актуелна или поранешна) со сторителот, односно односите на блискост и интимност меѓу сторителот и жртвата не го исклучуваат гонењето.

Воочлива е суштинска разлика, односно Конвенцијата бара отсуство на согласност, додека македонскиот КЗ бара употреба на сила или закана. Жртва на ова кривично дело може да бидат полнолетни лица и деца на возраст над 14 години.

Член 186 - Силување

(1) Тој што друг со употреба на сила или закана дека непосредно ќе нападне врз неговиот живот или тело или врз животот или телото на нему блиско лице, ќе го присили на обљуба, ќе се казни со затвор од три до десет години.

(2) Ако поради делото од став 1 настапила тешка телесна повреда, смрт или други тешки последици или делото е сторено од страна на повеќе лица или на особено суров или понижувачки начин, сторителот ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(3) Тој што друг ќе присили на обљуба со сериозна закана дека за него или за нему блиско лице ќе открие нешто што би му наштетило на неговата чест и углед или дека ќе предизвика друго тешко зло, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(4) Тој што во случаите од ставовите 1, 2 и 3 ќе изврши само друго полово дејствие, ќе се казни за делото од став 1 со затвор од шест месеци до пет години, за делото од став 2 со затвор од една до десет години, а за делото од став 3 со затвор од три месеци до три години.

Член 187 - Обљуба врз немоќно лице

(1) Тој што врз друг ќе изврши обљуба, злоупотребувајќи го душевното заболување, душевната растроеност, немоќта, заостанатиот душевен развој или друга состојба поради која тоа лице е неспособно за отпор, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(2) Ако поради делото од став 1 настапила тешка телесна повреда, смрт или друга тешка последица или делото е сторено од страна на повеќе лица, на особено суров или понижувачки начин, сторителот ќе се казни со затвор најмалку десет години или со доживотен затвор.

(3) Тој што во случаите од ставовите 1 и 2 ќе изврши само друго полово дејство, ќе се казни за делото од став 1 со затвор од три години до пет години, а за делото од став 2 со затвор од три години до десет години.

Извршувањето на различни видови сексуално насилство врз деца на возраст до 18 години се инкриминира во неколку посебни членови, при што македонскиот КЗ прави разлика меѓу казнивоста на обљуба или други полови дејствија во зависност од возраста на детето- жртва, до и над 14 години, како и во висината на пропишаната казна затвор.

Во поглед на обљуба или други полови дејства врз деца на возраст до 14 години македонскиот КЗ во членот 188 пропишува засебно кривично дело, полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години.

Член 188 - Полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години

(1) Тој што ќе изврши обљуба или друго полово дејствие врз малолетник кој не наполнил 14 години, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(2) Ако делото од став 1 го изврши крвен сродник во права линија или брат, односно сестра, наставник, воспитувач, посвоител, старател, очув, маќеа, лекар или друго лице со злоупотреба на својата положба или при вршење семејно насилство, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(3) Со казната од став 2 ќе се казни и тој што делото од став 1 ќе го стори со малолетник кој не наполнил 14 години со злоупотреба на неговото душевно заболување, душевна растроеност, немоќ, заостанат душевен развој или друга состојба поради која е неспособен за отпор.

(4) Ако поради делата од ставовите 1 и 2 настапила тешка телесна повреда, смрт или други тешки последици или делото е сторено од страна на повеќе лица или на особено суров или понижувачки начин, сторителот ќе се казни со затвор најмалку десет години или со доживотен затвор.

(5) На сторителот на делото од ставот (2) на овој член судот ќе му изрече забрана за вршење на професија, дејност или должност под условите од членот 38-б од овој законик.

Дејствијата на кривичното дело предвидено во чл.189, обљуба со злоупотреба на положба може да се извршат врз деца на возраст над 14 години и врз полнолетни лица.

Член 189 - Обљуба со злоупотреба на положбата

(1) Тој што со злоупотреба на својата положба ќе наведе на обљуба или друго полово дејствие лице кое спрема него се наоѓа во однос на подреденост или зависност или со иста намера го малтретира, застрашува или спрема него постапува на начин со кој се понижува човековото достоинство и човековата личност, ќе се казни со затвор најмалку пет години.

(2) Наставник, воспитувач, посвоител, старател, очув, лекар или друго лице кое со злоупотреба на својата положба ќе изврши обљуба или друго полово дејствие со малолетно лице постаро од 14 години кое му е доверено заради учење, воспитување, чување или нега, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(3) На сторителот на делото од ставот (2) судот ќе му изрече забрана за вршење на професија, дејност или должност под условите од членот 38-б на овој законик.

Член 190 - Задоволување на полови страсти пред друг

(1) Тој што пред друг врши полово дејствие на јавно место, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година.

(2) Тој што пред дете врши полово дејствие или што ќе наведе дете пред него или пред друг да врши такво дејствие, ќе се казни со затвор од три до пет години.

Член 191 - Посредување во вршење проституција

(1) Тој што врбува, наведува, поттикнува или наамува лице на проституција или тој што на кој и да е начин учествува во предавање на лице на друг заради вршење проституција, ќе се казни со затвор од пет до десет години.

(2) Тој што заради заработувачка му овозможува на друг користење на сексуални услуги, ќе се казни со затвор од три до пет години.

(3) Тој што заради заработувачка со сила или со сериозна закана за употреба на сила ќе присили или со измама ќе наведе друго лице на давање сексуални услуги, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(4) Тој што организира вршење на делата од ставовите 1 до 3 или делата ќе ги стори при вршење на семејно насилство, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(5) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(6) Недвижностите искористени и предметите употребени за извршување на делото, се одземаат.

Член 192 - Подведување и овозможување полови дејствија

(1) Тој што ќе подведе на полови дејствија малолетно лице, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(2) Тој што ќе овозможи вршење полови дејствија со малолетно лице, ќе се казни со затвор најмалку пет години.

(3) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

Член 193 - Прикажување на порнографски материјал на малолетник

(1) Тој што на малолетник кој не наполнил 14 години ќе му продаде, прикаже или со јавно излагање на друг начин ќе му направи достапни слики, аудиовизуелни и други предмети со порнографска содржина или ќе му прикаже порнографска претстава, ќе се казни со затвор од шест месеци до три години.

(2) Ако делото е сторено преку средства за јавно информирање, сторителот ќе се казни со затвор од три до пет години.

(3) Со казната од став 2 ќе се казни тој што ќе злоупотреби малолетно лице за изработување на аудиовизуелни слики или други предмети со порнографска содржина или за порнографска претстава, како и тој што учествува во претставата.

(4) Тој што ќе присили малолетно лице на изработување и снимање слики или други предмети со порнографска содржина или за порнографска претстава, ќе се казни со затвор од најмалку осум години.

(5) Ако делото од ставот (4) на овој член е сторено врз малолетник кој не наполнил 14 години, сторителот ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(6) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(7) Предметите од ставовите (1), (2), (3) и (4) на овој член ќе се одземат.

Член 193 - б - Намамување на обљуба или друго полово дејствие на малолетник кој не наполнил 14 години

Тој што преку компјутерско-комуникациски средства со закажување средба или на друг начин наамува малолетник кој не наполнил 14 години на обљуба или друго полово дејствие или на производство на детска порнографија и ако со таквата намера е остварена непосредна средба со малолетникот, ќе се казни со затвор од една до пет години.

Член 194 - Родосквернавање

(1) Тој што ќе изврши обљуба со крвен сродник во права линија или со брат, односно сестра, ќе се казни со затвор од пет до десет години.

(2) Ако делото од ставот (1) е сторено со малолетник кој наполнил 14 години, сторителот ќе се казни со затвор најмалку десет години.

За сите кривични дела предвидени во Глава XIX од КЗ - Кривични дела против половата слобода и половиот морал гонењето се презема по службена должност без оглед на односите на блискост и интимност меѓу сторителот и жртвата. Сексуалното насилство во контекст на семејното насилство врз жената е санкционирано како квалифициран облик во едно кривично дело: Посредување во вршење проституција (чл. 191, ст. 4).

Член 37 – Присилен брак

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека се инкриминира намерното присилување на возрасен или дете да стапат во брак.
2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека се инкриминира намерното намување на возрасен, или дете, на територијата на некоја страна, или земја која не е земјата каде тие престојуваат со цел да се принудат овој возрасен или дете да стапат во брак

А. Дали присилен брак според дефиницијата од членот 37 од Конвенцијата е пропишано како кривично дело? Ако претставува кривично дело, наведете ја дефиницијата, пропишаната санкција и дали се разликува од дефиницијата на Конвенцијата? Образложете ја разликата меѓу дефинициите, а особено дали присилниот брак мора да биде склучен? Каква сила треба да е употребена – само физичка или и психичка? Дали постојат разлики кога жртвата е дете?

Б. Ако е кривично дело, колку пресуди се донесени во изминатите две години? Кои се најчесто изречените санкции? Дали постојат достапни податоци за сторителот и жртвата расчленети според: пол, возраст, својство на сторителот со жртвата, и доколку постојат наведете ги.

В. Ако е инкриминирано, кој иницира гонење (јавен обвинител или приватен тужител/жртва).

Кривичното дело - присилен брак предвидено во чл.37 на Конвенцијата не постои автономно во македонскиот Кривичен законик. Присилен брак е предвиден како едно од дејствијата на извршување на кривичното дело трговија со луѓе во чл. 418-а и кривичното дело трговија со деца во член 418-г.

Член 38 – Женско генитално осакатување

Страните ги преземаат потребните законски или други мерки за да обезбедат дека се инкриминира следново намерно однесување:

а. Отсекување, инфибулација или секое друго осакатување во целост или делумно на големите усни (labia majora), малите усни (labia minora) или клиторисот на жената.

б. Присилување или наведување на жена да се подведе на некои од дејствијата наведени во точката а.

в. Поттикнување, присилување или наведување на девојче да се подведе на некои од дејствијата наведени во точката а.

А. Дали женско генитално осакатување според дефиницијата од членот 38 од Конвенцијата е пропишано како кривично дело? Ако претставува кривично дело, наведете ја дефиницијата, пропишаната санкција и дали се разликува од дефиницијата на Конвенцијата? Образложете ја разликата меѓу дефинициите.

Б. Ако е кривично дело, колку пресуди се донесени во изминатите две години? Кои се најчесто изречените санкции? Дали постојат достапни податоци за сторителот и за жртвата расчленети според: пол, возраст, својство на сторителот со жртвата, и доколку постојат наведете ги.

В. Ако е инкриминирано, кој иницира гонење (јавен обвинител или приватен тужител/жртва).

Кривичното дело – женско генитално осакатување предвидено со чл. 38 од Конвенцијата не е предвидено како посебно кривично дело во македонскиот Кривичен законик. Гонењето може да се

подведе под одредбите за физичко насилство – телесна повреда и тешка телесна повреда во случаите кога настапила последицата од дејството.

Член 39 – Присилен абортус и присилна стерилизација

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека се инкриминира следново намерно однесување:

а. Вршење абортус врз жена без нејзина претходна информирана согласност;

б. Вршење операција врз жена без нејзина претходна информирана согласност, односно разбирање на постапката чија цел или последица е да се прекине нејзината способност за природна репродукција.

А. Дали присилен абортус според дефиницијата од членот 39 од Конвенцијата е пропишано како кривично дело? Ако претставува кривично дело, наведете ја дефиницијата, пропишаната санкција и дали се разликува од дефиницијата на Конвенцијата? Образложете ја разликата меѓу дефинициите?

Б. Ако е кривично дело, колку пресуди се донесени во изминатите две години? Кои се најчесто изречените санкции? Дали постојат достапни податоци за сторителот и за жртвата расчленети според: пол, возраст, својство на сторителот со жртвата, и доколку постојат наведете ги.

В. Ако е инкриминирано, кој иницира гонење (јавен обвинител или приватен тужител/жртва)?

Кривичното дело – присилен абортус и присилна стерилизација предвидено во чл. 39 од Конвенцијата не постои како автономно кривично дело во македонскиот Кривичен законик. Дејството на извршување е делумно предвидено во кривичното дело *противправно прекинување на бременоста* со чл. 129 од КЗ. Извршувањето на ова кривичното дело ги погаѓа само жените и се предвидува гонење по службена должност и затворски казни од три месеци до три години кога постои согласност на жената за противправно прекинување на бременоста, и казна затвор од една до пет години кога прекинувањето на бременоста е без согласност на жената.

Член 129 - Противправно прекинување на бременост

(1) Тој што спротивно на прописите за прекинување на бременост, на бремена жена со нејзина согласност ќе изврши, ќе започне да врши или ќе помогне да изврши прекинување на бременоста, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

(2) Тој што се занимава со вршење на делото од став 1, ќе се казни со затвор од една до пет години.

(3) Тој што на бремена жена без нејзина согласност ќе изврши или ќе започне да врши прекинување на бременоста, ќе се казни со затвор од една до пет години.

(4) Ако поради делото од ставовите 1, 2 и 3 ќе настапи тешко нарушување на здравјето или смрт на бремена жена, сторителот ќе се казни за делото од став 1 со затвор од шест месеци до пет години, а за делото од ставовите 2 и 3 со затвор најмалку една година.

Насилна стерилизација или друг вид сексуално насилство, се предвидени како дејства на извршување кај кривичното дело воено злосторство против цивилно население, но кај ова дело мора да постои вооружен судир; присилна стерилизација е предвидено како дејство на извршување и кај кривичното дело злосторство против човечноста, кај кое мора да постои намера за систематско уништување на цивилно население; насилна стерилизација или друг вид сексуално насилство, се предвидени како дејствија на извршување кај кривичното дело воено злосторство против цивилно население, но кај ова дело мора да постои вооружен судир.

Член 40 – Сексуално вознемирување

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека секоја форма на несакано вербално, невербално или физичко однесување од сексуална природа, со цел или последица повреда на достоинството на лицето, особено кога се создава заплашувачка, непријателска, деградирачка, понижувачка или навредлива средина е предмет на кривична или друга законска санкција.

А. Дали сексуално вознемирување според дефиницијата од членот 40 од Конвенцијата е санкционирано со казненото, граѓанското законодавство или со законите против дискриминација? Ако одговорот е да, наведете ја дефиницијата, пропишаната санкција и дали се разликува од дефиницијата на Конвенцијата? Образложете ја разликата меѓу дефинициите.

Б. Ако се води статистика, колку пресуди се донесени во изминатите две години? Кои се најчесто изречените санкции? Дали постојат достапни податоци за сторителот и за жртвата расчленети според: пол, возраст, својство на сторителот со жртвата, и доколку постојат наведете ги.

В. Ако е инкриминирано, кој иницира гонење (јавен обвинител или приватен тужител/жртва).

Дефиницијата на сексуално вознемирување од чл.40 на Конвенцијата во целост соодветствува со дефиницијата на сексуално вознемирување предвидена во чл.7, ст. 2 од Законот за заштита од дискриминација.

Член 7 - Вознемирување (Закон за спречување и заштита од дискриминација)

(1) Вознемирувањето и понижувачкото постапување претставува повреда на достоинството на лице или на група на лица кое произлегува од дискриминаторска основа и кое има цел или резултат повреда на достоинството на одредено лице или создавање заканувачка, непријателска, понижувачка или застрашувачка средина, пристап или практика.

(2) Сексуално вознемирување е несакано однесување од полов карактер, кое се изразува физички, вербално или на кој било друг начин, а има за цел или последица повреда на достоинството на едно лице, особено кога се создава непријателска, заканувачка, деградирачка или понижувачка средина.

Според законските одредби, секое лице кое смета дека врз него е извршена дискриминација може да поднесе претставка до Комисијата за заштита од дискриминација која постапува во согласност со своите законски надлежности. Законот за спречување и заштита од дискриминација содржи прекршочни одредби за кршење на одредбите на законот. Покрај предвидената глоба за повикување, поттикнување и помагање дискриминаторско постапување за физички и за правни лица, посебно се предвидува глоба за прекршување на одредбите од член 7 (сексуално вознемирување).

Член 42

(1) Глоба во износ од 400 до 600 евра во денарска противвредност ќе се изрече како прекршок за секој оној кој што повикува или поттикнува на дискриминација и помага во дискриминаторско постапување врз основа на дискриминаторска основа (член 3).

(2) Глоба во износ од 600 до 800 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на одговорното лице во правното лице, државен орган, органот на единицата на локалната самоуправа или орган со јавни овластувања или на поединец кој во вид на регистрирано занимање врши определена дејност.

(3) Глоба во износ од 800 до 1.000 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на правното лице.

Член 43

(1) Глоба во износ од 400 до 600 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршок на секој оној кој ќе го повреди достоинството на одредено лице или создавање заканувачка, непријателска, понижувачка или застрашувачка средина, пристап или практика (член 7).

(2) Глоба во износ од 600 до 800 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на одговорното лице во правното лице, државен орган, органот на единицата на локалната самоуправа или орган со јавни овластувања или на поединец кој во вид на регистрирано занимање врши определена дејност.

(3) Глоба во износ од 800 до 1.000 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на правното лице.

Член 45

Глоба во износ од 400 до 600 евра во денарска противвредност ќе се изрече на одговорното лице во правното лице, државен орган или орган на единицата на локалната самоуправа, ако на барање на Комисијата во рок од 30 дена нема да достави податоци за дискриминацијата или не дозволи увид во спис (членови 31 и 32).

Секое лице, кое смета дека поради дискриминација му е повредено некое право може да поднесе тужба пред надлежен суд. Предметот на тужбата за дискриминација е уреден со чл. 36.

Член 34- Судска надлежност и постапка

(1) Лицето кое смета дека поради дискриминација му е повредено некое право е овластено да поднесе тужба пред надлежен суд.

(2) Во постапката соодветно се применуваат одредбите од Законот за парнична постапка.

(3) Постапката е итна.

Член 36 - Тужба

(1) Со тужбата од членот 34 став (1) на овој закон може да се бара:

1) да се утврди дека тужениот го повредил правото на тужителот на еднаков третман, односно дејствието коешто го презел или пропуштил може непосредно да доведе до повреда на правата на еднаквост во постапувањето;

2) да се забрани преземање дејствија со кои се крши или може да се прекрши правото на тужителот на еднакво постапување, односно да се извршат дејствија со кои се отстранува дискриминацијата или нејзините последици;

3) да се надомести материјалната и нематеријалната штета причинета со повреда на правата заштитени со овој закон и

4) да се објави во медиумите пресудата со која е утврдена повреда на правата на еднакво постапување на трошок на тужениот.

(2) Барањата од ставот (1) на овој член може да се истакнат заедно со барањата за заштита на други права за кои се одлучува во парнична постапка, ако сите барања се во меѓусебна врска и ако ист суд е стварно надлежен за нив, без оглед дали за тие барања е пропишано решавање во општа или во посебна парнична постапка.

Сексуалното вознемирување е санкционирано и со Законот за работни односи односно посебно се санкционира како облик на дискриминација. За случаи на дискриминација од чл. 6 работни(к)чката има право да бара надомест на штета во согласност со Законот за облигациони односи.

Член 6 - Забрана на дискриминацијата (Закон за работни односи)

(1) Работодавачот не смее барателот на вработување (во натамошниот текст: кандидат за вработување) или работникот, да го става во нееднаква положба заради расно или етничко потекло, бојата на кожата, полот, возраста, здравствената состојба, односно инвалидност, религиозното, политичко или друго убедување, членување во синдикатите, националното или социјалното потекло, статус на семејството, имотната состојба, половата насоченост или заради други лични околности.

(2) На жените и на мажите мораат да им бидат обезбедени еднакви можности и еднаков третман во врска со:

1) пристап до вработување, вклучувајќи унапредување и стручна и професионална обука во работата;

2) условите за работа;

3) еднаква исплата за еднаква работа;

4) професионални шеми за социјалното осигурување;

5) отсуство од работа;

6) работно време и

7) откажување на договорот за вработување.

(3) Принципот на еднаков третман подразбира забрана за директна и/или индиректна дискриминација, во смисла на ставовите (1) и (2) од овој член.

Член 9 - Вознемирување и полово вознемирување

(1) Забрането е вознемирување и полово вознемирување.

(2) Вознемирувањето и половото вознемирување претставува дискриминација во смисла на членот 6 од овој закон.

(3) Вознемирување, во смисла на овој закон, е секое несакано однесување предизвикано од некој од случаите од членот 6 на овој закон кое има за цел или претставува повреда на достоинството на кандидатот за вработување или на работникот, а кое предизвикува страв или создава непријателско, понижувачко или навредливо однесување.

(4) Полово вознемирување, во смисла на овој закон, е секое вербално, невербално или физичко однесување од полов карактер кое има цел или претставува повреда на достоинството на кандидатот за вработување или на работникот, а кое предизвикува страв или создава непријателско, понижувачко или навредливо однесување.

Член 10 - Надомест на штета за дискриминација

Во случаите на дискриминација од членот 6 на овој закон кандидатот за вработување или работникот има право да бара надомест на штета во согласност со Законот за облигационите односи.

Покрај судската заштита во случаи на дискриминација, вклучително и сексуално вознемирување на работното место како облик на дискриминација, Законот за работни односи предвидува и прекршочни санкции на правни лица и на одговорно лице во правното лице за неисполнување на обврската содржана во одредбата од чл. 43.

Член 43 - Обврска за штитење на личноста на работникот

(1) Работодавачот е должен да ја штити и почитува личноста и достоинството на работникот, како и да води сметка и да ја штити приватноста на работникот.

(2) Работодавачот е должен да обезбеди ниту еден работник да не биде жртва на вознемирување и полово вознемирување.

Член 264

(1) Глоба во износ од 6.000 до 7.000 евра, во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на работодавач - правно лице, ако:

1) не е склучен договор за вработување меѓу работникот и работодавачот и работодавачот не го пријавил работникот во задолжително пензиско и инвалидско осигурување, здравствено осигурување и осигурување во случај на невработеност пред стапување на работникот на работа (член 13 ставови (1),(2),(3) и (7));

2) не обезбеди услови за безбедност на животот и здравјето на работниците во согласност со прописите за безбедност и здравје при работа (член 42);

3) не ги штити и почитува личноста, достоинството, приватноста на работникот и не се грижи за заштита на личните податоци на работникот (членови 43 ставови (1) и (2) и 44 ставови (1), (2), (3) и (4)) и

4) го оневозможува или ќе се обиде да го оневозможи инспекторот на трудот во спроведувањето на надзорот (членови 256 став (1) и 257 став (1)).

(2) Глоба во износ од 3.000 до 4.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на директорот, односно друго одговорно лице кај работодавачот.

(3) Глоба во износ од 4.000 до 5.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршокот од ставот

(1) на овој член на работодавач - физичко лице.

Член 41 – Помагање или поттикнување и обид

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да го утврдат како казниво дело, кога се врши намерно помагање или поттикнувањето да се изврши кривично дело утврдено во согласност со членовите 33, 34, 35, 36, 37, 38а и 39 од Конвенцијата.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да го утврдат како кривично дело, кога се врши намерно обид за вршење на казивите дела утврдени во согласност со членовите 35, 36, 37, 38а и 39 од Конвенцијата.

А. Споредете ги дефинициите за насилство врз жените, а особено дали вклучуваат санкции за помагање или поттикнување и обид како што е дефинирано со чл. 41. Исто така, да се има предвид дека помагањето и поттикнувањето не се однесува само на кривичните дела туку и на дела опфатени со граѓанско-административно право (особено чл.33 и 34).

КЗ содржи општо одредби за обид за кривично дело. Одредбата од чл. 19 утврдува генерално санкционирање за обид со умисла за извршување на кривично дело за оние дела за кои е предвидена казна затвор од пет години или потешка казна. Истовремено, обидот за други кривични дела е казнив кога законот изречно пропишува казнување за обид. Во ст.2 е уредено казнувањето за обид кое се движи во рамките за казната пропишана за конкретното кривично дело, а може да се казни и поблаго. КЗ разликува и неподобен обид - член 20 кога сторителот може да се ослободи од казна, и доброволно откажување - член 21 кога сторителот кој доброволно се откажал од извршување на делото може да се ослободи од казна. Оттука, одредбата во КЗ за санкционирањето на обид не ги вклучува сите кривични дела предвидени со чл. 33-39 од Конвенцијата.

Член 19 - Обид (КЗ)

(1) Тој што со умисла ќе започне извршување на кривично дело, но нема да го доврши, ќе се казни за обид на кривично дело за кое според закон може да се изрече затвор од пет години или потешка казна, а за обид на друго кривично дело само кога законот изречно пропишува казнување и за обид.

(2) Сторителот ќе се казни за обид во границите на казната пропишана за кривичното дело, а може да се казни и поблаго.

Поттикнувањето и помагањето се инкриминирани со чл. 23 и 24 од КЗ. Поттикнување со умисла на извршување кривично дело повлекува санкција како поттикнувачот самиот да го извршил делото. За кривични дела за кои може да се изрече казна затвор од пет години или потешка казна поттикнувачот ќе се казни како за обид за кривично дело иако не е направен ниту обид за извршување на делото. Во поглед на помагањето, КЗ утврдува казнување на помагачот во извршувањето на делото како тој самиот да го сторил делото, но дозволува и поблаго казнување.

Член 23 - Поттикнување

(1) Тој што друг со умисла ќе го поттикне да стори кривично дело ќе се казни како да го сторил самиот.

(2) Тој што друг со умисла го поттикнува на извршување кривично дело за кое според законот може да се изречат пет години затвор или потешка казна, а нема да се направи ни обид за дело, ќе се казни како за обид на кривично дело.

Член 24 - Помагање

(1) Тој што на друг со умисла ќе му помогне во извршување на кривично дело ќе се казни како да го сторил самиот, а може да се казни и поблаго.

(2) Како помагање во извршувањето на кривично дело ќе се смета особено: давање совети или упатства како да се изврши кривичното дело, ставање средства за располагање на сторителот за извршување на кривичното дело, отстранување на пречките за извршување на кривичното дело, како и однапред ветено прикривање на кривичното дело на сторителот, на средствата со кои е извршено кривичното дело, на трагите на кривичното дело или на предметите прибавени со кривичното дело.

Со чл.25 е уредена границата на кривичната одговорност на помагачите и поттикнувачите на извршување на кривично дело, односно во границите на нивната умисла. Како и кај сторителот кој доброволно се откажал од извршување на кривично дело којшто може да се ослободи од казна, и за помагачот односно поттикнувачот може да се примени ослободување од казна доколку доброволно го спречил или сериозно се обидел да го спречи извршувањето на делото.

Член 25 - Граници на кривичната одговорност и на казнивоста на соучесниците

(1) Соизвршителот е кривично одговорен во границите на својата умисла или небрежност, а поттикнувачот и помагачот – во границите на нивната умисла.

(2) Соизвршителот, поттикнувачот или помагачот кој доброволно го спречил или сериозно се обидел да го спречи извршувањето на кривичното дело, може да се ослободи од казна. Тоа важи и во случај на подготвување на кривично дело, без оглед дали со закон е определено како посебно кривично дело или со закон е пропишано казнување за подготвување на определено кривично дело (член 18 став 2).

(3) Личните односи, својства и околности поради кои законот ја исклучува кривичната одговорност или дозволува ослободување од казна, ублажување или поострување на казната, можат да се земат предвид само за оној извршител, соизвршител, поттикнувач или помагач кај кого постојат такви односи, својства и околности.

Член 42 – Неприфатливо оправдување за кривични дела, вклучително на кривични дела извршени во името на таканаречената „чест“

1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека во кривичните постапки кои се покренати заради извршување на секој од актите на насилство опфатени со Конвенцијата, културата, обичајот, религијата, традицијата или таканаречената „чест“ не смее да се прифати како оправдување за таквите акти. Тука особено спаѓаат тврдењата дека жртвата ги прекршила културните, верските, општествените или традиционалните норми или обичаи на соодветно однесување.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека поттикнувањето дете да изврши кој било од актите предвидени во ставот 1 не ја намалува кривичната одговорност на лицето кое поттикнува за извршеното дело.

А. Дали во кривичниот или во друг закон постојат основи кои би можеле да се употребат за оправдување на насилството врз жените како што дефинира Конвенцијата, односно врз основа на култура, религија или друга основа?

Б. Доколку насилството врз жени е извршено од дете, дали поттикнувачот е кривично одговорен за тоа дело?

Според одредбите на КЗ, културата, обичајот, религијата, традицијата или таканаречената „чест“ не ја исклучуваат противправноста на дејствието кое е предвидено како кривично дело, ниту кривичната одговорност на сторителот. Противправноста на дело кое е предвидено како кривично дело се исклучува во следните случаи: дело од мало значење (чл. 8), односно иако содржи обележја на кривично дело, претставува дело од мало значење поради отсуството или незначителноста на штетните последици и нискиот степен на кривична одговорност на сторителот, но само за кривични дела за кои е предвидена парична казна или казна затвор до три години; нужна одбрана (чл.9), односно одбрана што е неопходно потребна сторителот да одбие од себе или од друг, истовремен противправен напад; крајна нужда (чл.10), односно кога делото е сторено со цел сторителот да отстрани од себе или од друг, истовремена нескриена опасност што на друг начин не можела да се отстрани, а притоа стореното зло не е поголемо од злото што се заканувало.

Во поглед на кривичната одговорност на сторителот за делото, чл. 11 од КЗ дефинира дека кривично е одговорен сторителот кој е пресметлив и кој што кривичното дело го сторил со умисла или од небрежност и притоа бил свесен или бил должен и можел да биде свесен за забранетоста на делото. Прв услов за вина е возраста, и со чл. 6-а се пропишува дека Кривичниот законик не се применува кон малолетник кој во време на извршување на делото, кое со закон е предвидено како кривично дело, не наполнил четиринаесет години. Основен елемент на вината е пресметливоста, односно кривична одговорност сноси пресметлив сторител. КЗ ја дефинира непресметливоста - сторителот кој во време на извршувањето на кривичното дело не можел да го сфати значењето на своето дело или не можел да управува со своите постапки поради трајна или привремена душевна болест, привремена душевна растроеност или заостанат душевен развој, или други особено тешки душевни пречки (чл.12, ст.1) и битно намалената пресметливост - Сторителот на кривично дело чија способност да го сфати значењето на своето дело или способноста да управува со своите постапки била битно намалена поради некоја состојба од став 1 може да се казни поблаго (чл.12, ст.2). Македонскиот КЗ разликува исклучување на кривичната одговорност во случај на стварна заблуда - Не е кривично одговорен сторителот кој во време на извршувањето на кривичното дело не бил свесен за некое негово обележје определено со закон или ако погрешно сметал дека постојат околности според кои, доколку тие навистина постоеле, тоа дело би било дозволено (чл.16, ст.1), а ако заблудата е заради небрежност, сторителот е одговорен за дело сторено од небрежност кога кога законот определува кривична одговорност и за такво дело; и во случај на правна заблуда - не е кривично одговорен сторителот на кривично дело кој од оправдани причини не знаел и не можел да знае дека тоа дело е забрането (чл.17, ст.1), но ако можел да знае за забранетоста на делото, може да се казни поблаго.

Судот постапува врз основа на Уставот, законите и ратификуваните меѓународни договори водејќи се од начелото на слободно судско уверување во изборот и индивидуализацијата на санкцијата. КЗ содржи општи одредби кои се однесуваат на одмерување на казната, ослободување и ублажување на казната. При одмерувањето на казната, судот ги зема предвид олеснувачките и отежнувачките околности, а во чл.39, ст.2 особено се набројуваат околностите, но истовремено листата е отворена и се вброени и ...други околности што се однесуваат на личноста на сторителот. Одредбата содржана

во ст. 5, бара посебно да се има предвид дали кривичното дело е сторено *против лице или група лица или имот, непосредно или посредно, поради неговото или нивното национално и социјално потекло, политичкото и верското убедување, имотната и општествената положба, полот, расата или бојата на кожата*. Културата, религијата, обичаите и традицијата не претставуваат основ за ублажување односно ослободување од казна. Дали судската практика ги зема предвид културата, обичајот, религијата, традицијата или таканаречената „чест“ како особено олеснувачки околности при извршување на кривично дело бара продлабочена анализа. Врховниот суд во соработка со апелациските судови, има должност да влијае врз изедначувањето на казнената политика преку обликување ставови и мислења.

Член 39 - Општи правила за одмерување на казната

(1) Судот ќе му одмери казна на сторителот на кривично дело во границите што се пропишани со закон за тоа дело, имајќи ги предвид кривичната одговорност на сторителот, тежината на делото и целите на казнувањето.

(2) Судот ќе ги има предвид сите околности што влијаат казната да биде помала или поголема (олеснувачки и отежнувачки околности), а особено: степенот на кривичната одговорност, побудите од кои е сторено делото, јачината на загрозувањето или повредата на заштитното добро, околностите под кои е сторено делото, придонесот на жртвата во извршувањето на делото, поранешниот живот на сторителот, неговите лични прилики и неговото однесување по стореното кривично дело, како и други околности што се однесуваат на личноста на сторителот.

(3) При одмерувањето на казната судот посебно ќе води сметка за вкупното дејство на казната и нејзините последици врз личноста на сторителот и потребите на неговата ресоцијализација.

(4) Кога судот му ја одмерува казната на сторителот за кривично дело сторено во поврат, посебно ќе има предвид дали поранешното дело е од ист вид како и новото дело, дали делата се сторени од исти побуди и колку време поминало од поранешната осуда, односно од издржаната или простената казна.

(5) При одмерување на казната судот посебно ќе има предвид дали кривичното дело е сторено против лице или група на лица или имот, непосредно или посредно, поради неговото или нивното национално и социјално потекло, политичкото и верското убедување, имотната и општествената положба, полот, расата или бојата на кожата.

(6) При одмерувањето на паричната казна, судот ќе ја има предвид и имотната состојба на сторителот, водејќи притоа сметка за неговите други приходи, за неговиот имот и за неговите семејни обврски.

Член 40 - Ублажување на казната

Судот може на сторителот да му одмери казна под границата пропишана со закон или да примени поблаг вид казна кога:

- 1) законот предвидува дека сторителот може да се казни поблаго или
- 2) ќе утврди дека постојат особено олеснувачки околности кои укажуваат дека и со ублажената казна може да се постигне целта на казнувањето.

Член 41 - Граници на ублажувањето на казната

(1) Кога постојат услови за ублажување на казната од член 40, судот ќе ја ублажи казната во овие граници ако:

- 1) за кривичното дело како најмала мера на казна е пропишан затвор во траење од десет или повеќе години, казната може да се ублажи до пет години затвор,
- 2) за кривичното дело како најмала мера на казна е пропишан затвор во траење од осум или повеќе години, казната може да се ублажи до четири години затвор,
- 3) за кривичното дело како најмала мера на казна е пропишан затвор во траење од пет или повеќе години, казната може да се ублажи до три години затвор,
- 4) за кривичното дело како најмала мера на казна е пропишан затвор во траење од четири или повеќе години, казната може да се ублажи до две години затвор,
- 5) за кривичното дело како најмала мера на казна е пропишан затвор во траење од три години или повеќе, казната може да се ублажи до една година затвор,
- 6) за кривичното дело како најмала мера на казна е пропишан затвор во траење од една година или повеќе, казната може да се ублажи до три месеци затвор,
- 7) за кривичното дело е пропишана најмала мера на казна затвор под една година, казната може да се ублажи до 30 дена затвор,
- 8) за кривичното дело е пропишана казна затвор до три години со назначување на најмалата мера, наместо казна затвор може да се изрече парична казна и

9) за кривичното дело е пропишана парична казна со назначување на најмалата мера, казната може да се ублажи до општиот законски минимум денари.

(2) При одлучувањето во која мера казната ќе ја ублажи според правилата од став 1, судот посебно ќе ја има предвид најмалата и најголемата мера на казна пропишана за кривичното дело.

Член 42 - Ослободување од казна

(1) Судот може да го ослободи од казна сторителот на кривичното дело само кога тоа законот изречно го предвидува.

(2) Кога судот е овластен сторителот на кривичното дело да го ослободи од казна, може да му ја ублажи казната без ограничувањата пропишани за ублажување на казната или да му изрече споредна казна забрана на управување со моторно возило или протерување на странец од земјата.

Член 43 - Посебна основа за ослободување од казна

Судот може да го ослободи од казна сторителот на кривично дело сторено од небрежност кога последиците на делото сторителот го погодуваат така тешко што изрекувањето на казна во таков случај не би одговарало на целта на казнувањето.

Член 43-а - Ослободување поради отстранување на штетните последици на кривичното дело

За кривичното дело за кое е пропишана парична казна или казна затвор до три години извршено под особено олеснувачки околности, ако за тоа постои согласност и на оштетениот, судот може да го ослободи од казна сторителот кој до завршувањето на кривичната постапка ќе ја врати одземената корист на оштетениот, ќе ја надомести штетата, или на друг начин ќе ги надомести или поправи штетните последици на кривичното дело.

Ублажувањето и границите на ублажувањето на казната, како и ослободување од казна е уредено со одредбите на КЗ. Според чл. 40, институтот ублажување на казната судот може да го примени и да изрече казна под законски пропишаната граница во две ситуации:

1. Кога законот предвидува дека сторителот може да се казни поблаго,
2. Кога судот ќе утврди особено олеснувачки околности кои укажуваат дека и со ублажената казна може да се постигне целта на казнувањето.

Судот може да ослободи сторител од казна само кога тоа е изречно предвидено со закон, а во посебни случаи потребно е кумулативно да постои небрежност и последиците силно да го погаѓаат сторителот, заради што изрекувањето на казната не би одговарало на целта на казнувањето. Македонскиот КЗ познава и ослободување од казна поради отстранување на штетни последици од кривичното дело. За примена на овој институт потребно е да се исполнат 3 услови: а. видот и висината на пропишаната санкција односно парична казна или казна затвор до три години; б. делото да е сторено под особено олеснувачки околности, согласност на оштетениот и в. сторителот да ја надомести штетата односно да ги поправи штетните последици.

За поттикнувањето на дете да изврши кривично дело од опсегот на Конвенцијата не постои посебна одредба туку се применува општата одредба за поттикнување и одговорност на поттикнувачот.

Член 43 – Важење на кривичните дела

Кривичните дела утврдени во согласност со Конвенцијата важат без оглед на природата на односот меѓу жртвата и сторителот

А. Дали природата на односот меѓу жртвата и сторителот го попречува инкриминирањето на некои или на сите казнени дела предвидени со Конвенцијата?

Според КЗ, видот на односот меѓу жртвата и сторителот не го попречува санкционирањето за предвидените кривични дела.

Член 45 – Санкции и мерки

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција се казниви со делотворни, сразмерни и санкции кои одвраќаат од вршење на кривични дела, земајќи ја предвид нивната сериозност. Ваквите санкции вклучуваат, кога е потребно, пресуди што вклучуваат лишување од слобода, што може да покрене екстрадиција.

2. Страните може да усвојат други мерки во врска со сторителите, како што е:

- следење или надзор на осудените лица;
- одземање на родителските права ако тоа е во најдобар интерес на детето, што може да вклучува дека сигурноста на жртвата не може да се гарантира на друг начин.

А. Образложете ги пропишаните и фактичките санкции за секое од делата опфатени со Конвенцијата. Образложете ја пропишаната и фактичката казнена политика во поглед на критериумите за ефективност, пропорционалност и одвраќање. Дали пропишаните санкции ги исполнуваат критериумите за екстрадиција на сторителот.

Б. Дали се предвидени мерки за следење и надзор на осудените лица? Образложете ги основите и надлежниот орган?

В. Дали постојат одредби коишто овозможуваат надлежниот орган да ги менува мерките, вклучително и повлекување на родителско право, за време на процена на состојбата со насилство врз жени, а особено домашното насилство? Дали сигурноста на жртвата е неопходен дел на процесот на проценка, и ако е така, дали се заснова на конкретни законски одредби или е предмет на дискрециско овластување на надлежниот орган/институција?

Во чл. 1 од КЗ е содржано основното начело дека никој нема да биде казнет за дело кое пред да биде сторено не било предвидено како кривично дело и била пропишана казна со закон.

Член 1

На никого не може да му биде изречена казна или друга кривична санкција за дело кое, пред да е сторено, не било со закон или со меѓународните договори ратификувани согласно со Уставот на Република Македонија определено како кривично дело и за кое не била пропишана казна со закон.

Македонскиот КЗ во чл. 4 ги уредува видовите кривични санкции, казни, алтернативни мерки, мерки на безбедност и воспитни мерки. На кривично одговорни сторители може да им се изречат следните казни: казна затвор, парична казна, забрана за вршење професија, дејност или должност, забрана за управување со моторно возило, и протерување странец од земјата (чл.33), при што казната затвор може да се изрече само како главна казна, додека паричната казна може да се изрече како главна и како споредна казна.

На сторителите на кривични дела може да им се изречат следните алтернативни мерки: условна осуда; условна осуда со заштитен надзор; условно прекинување на кривичната постапка; општокорисна работа; судска опомена и куќен затвор (чл.48-а), кога спрема кривично одговорниот сторител може да не се примени казна за полесни дела кога тоа не е нужно заради кривично-правна заштита и кога може да се очекува дека целта на казнувањето може да се оствари со предупредување со закана на казна (условна осуда), само предупредување (судска опомена) или со мерки на помош и надзор на однесувањето на сторителот на слобода (член 48).

Условното одлагање на извршувањето на казната е уредено со чл.49 при што судот ја утврдува казната и определува дека во определено време казната нема да се изврши ако осудениот не стори ново кривично дело. Времето за проверување е од една до пет години.

Член 49

(1) Со условна осуда на сторителот на кривично дело судот му ја утврдува казната и истовремено определува дека таа нема да се изврши ако осудениот за времето што ќе го определил судот, а кое не може да биде пократко од една ниту подолго од пет години (време за проверување) не стори ново кривично дело.

(2) Судот може во условната осуда да определи дека казната ќе се изврши и ако осудениот во определениот рок не ја врати имотната корист прибавена со извршувањето на кривичното дело, не ја надомести штетата што ја предизвикал со кривичното дело или не ги исполни другите обврски предвидени во кривично - правните одредби. Рокот за исполнување на тие обврски го утврдува судот во рамките на определеното време за проверување.

(3) Мерките на безбедност, изречени со условната осуда, се извршуваат.

Условна осуда може да се изрече кога на сторителот му е утврдена казна затвор во траење до две години или парична казна, но и во случаи на утврдена казна затвор во траење до две години со примена на одредбите за ублажување на казната (чл.50).

Ефектот од условната осуда е зајакнат со институтот заштитен надзор кај условната осуда. Судот одредува заштитен надзор кога ќе оцени дека условната осуда нема доволно да влијае врз сторителот повеќе да не врши кривични дела, а околностите поврзани со личноста на сторителот или средината во која живее го прават оправдано очекувањето дека целта на условната осуда ќе се постигне ако се определат и мерки на помош, грижа, надзор или заштита (чл.55).

Заштитниот надзор се состои во исполнување на обврски кои судот ги определил. Во **чл. 56** таксативно се наброени обврските кои судот може да ги определи и тоа:

- 1) оспособување, ostrучување и преквалификување за да може осудениот да го задржи работното место што го зазема или да бидат создадени претпоставки за вработување,
- 2) прифаќање на вработување што одговара на способностите и склоноста на осудениот,
- 3) посетување на програма за работа со осуденици за кривични дела сторени при вршење на семејно насилство;
- 4) извршување на обврските за издржување на семејството, подигање на децата и други семејни обврски,
- 5) овозможување увид и совети во врска со распоредувањето и трошењето на средствата од платата и другите приходи што ги остварува,
- 6) непосетување определени видови локали или други места каде што се точи алкохолен пијалак или да се играат игри на среќа,
- 7) забрана за употреба на алкохолни пијалаци, дроги и други психотропни супстанции,
- 8) користење на слободното време според оценка на социјалниот орган,
- 9) одбегнување и недружење со лица кои негативно влијаат врз осудениот и
- 10) подложување на лекување или социјална рехабилитација во соодветни специјализирани установи.

Спроведувањето на заштитниот надзор е во надлежност на социјалниот орган и соодветното советувашиште. Неисполнувањето на обврската во рамките на заштитниот надзор повлекува опомена од страна на судот или замена со друга обврска, продолжување на траењето на заштитниот надзор и отповикување на условната осуда (чл/58).

Член 57

(1) Помош и грижа, надзор и заштита во исполнувањето на обврската од страна на осудениот врши социјалниот орган и соодветното советувашиште;

(2) Социјалниот орган и соодветното советувашиште се должни:

- 1) со практични совети да го поттикнува и да му помага на осудениот да ја исполни обврската што ја одредил судот, да го сфати значењето на условната осуда со заштитниот надзор за да се исполнат нејзините цели и
- 2) повремено да го известува судот за состојбата во исполнувањето на одредената обврска.

Член 58

(1) Ако условно осудениот не ги исполнува одредените обврски, судот може да го опомене на исполнување на одредената обврска или неа да ја замени со друга.

(2) Ако осудениот и натаму не ја исполнува одредената обврска, судот може во рамките на времето за проверување да го продолжи траењето на заштитниот надзор или да ја отповика условната осуда.

(3) Ако по правосилноста на одлуката со која е одреден заштитниот надзор помине повеќе од шест месеци, а надзорот не почнал, судот повторно ќе одлучи за потребата од неговото извршување.

Одземањето односно ограничувањето на родителското право, како и надзор над вршењето на родителското право е уредено со Законот за семејство и е во надлежност на центрите за социјална работа. Посебно внимание во Законот за семејство има заштитата на децата жртви на семејно насилство и предлагање привремени мерки за заштита од семејно насилство од страна на ЦСР.

Член 46 – Отежнувачки околности

Страните ги преземаат потребни законодавни или други мерки за да обезбедат следниве околности, доколку веќе не претставуваат дел од составните елементи на кривичното дело, за да може, во согласност со релевантните одредби на националното законодавство, да се сметаат како отежнувачки околности при одредување на санкцијата во однос на кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција:

- а. Кривичното дело е извршено врз поранешен или сегашен сопружник односно партнер во согласност со националното законодавство, од страна на член на семејството, лице кое живее заедно со жртвата или лице кое го злоупотребило својот авторитет;*
- б. Кривичното дело, односно сродните дела биле повторувани;*
- в. Кривичното дело е извршено врз лице кое било ранливо заради определени околности;*
- г. Кривичното дело е извршено врз или во присуство на дете;*
- д. Кривичното дело е извршено од двајца или повеќе луѓе што постапувале заедно;*
- ѓ. На кривичното дело му претходило или е извршено со екстремно ниво на насилство;*
- е. Кривичното дело е извршено со употреба или со закана од оружје;*
- ж. Кривичното дело резултирало со тешка физичка или психичка последица за жртвата;*
- з. Сторителот бил претходно осудуван за дела од слична природа.*

-
- А. Образложете дали некоја од наведените околности се конститутивен елемент на казнивото дело. Набројте ги отежнувачки/олеснителни околности кои се пропишани со закон или друг правен документ (правилник, протокол и сл.). Дали наведените околности се дел од некоја претходна процена на сериозноста на делото која ја спроведуваат органите за спроведување на законот, судот, или сл.?
- Б. Дали е спроведено истражување за да се идентификуваат најчестите отежнувачки околности во судската практика? Ако е спроведено истражување, наведете ги клучните наоди и препораки.
-

Во чл. 122, т. 24 од КЗ е дефинирано семејното насилство и природата на односот на сторителот со жртвата на семејно насилство. Следните кривичните дела експлицитно го инкриминираат како квалификаторен елемент дејството на извршување на основното дело кога е сторено при вршење на семејно насилство. Тоа се:

1. Убиство, член 123, став 2, т.2
2. Убиство на миг, чл.125
3. Телесна повреда, член 130, став 2
4. Тешка телесна повреда, член 131, став 2 и 6
5. Присилба, член 139, став 2
6. Противправно лишување од слобода, член 140, став 2
7. Загрозување на сигурноста, член 144, став 2
8. Полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години, член 188, став 2
9. Посредување во вршење проституција, член 191, став 4

Во поглед на повторувањето на кривичното дело македонскиот КЗ го познава институтот стек и продолжено кривично дело. Со чл. 44 е регулиран стекот на кривични дела, додека продолжено кривично дело е уредено со чл.45 од КЗ. Одредбите имаат општо важење за сите кривични дела. За кривичните дела на семејно насилство особено е релевантен став 1 од чл.45.

На сторителот кој со умисла ќе изврши две или повеќе временски поврзани дејствија што претставуваат повеќекратно остварување на исто дело, искористувајќи ист траен однос, исти прилики или други слични околности, судот ќе му изрече единствена казна во границите на казната пропишана за тоа дело.

Извршувањето на кривични дела од повеќе лица е регулирано со чл. 22-соизвршителство, чл. 23 – поттикнување и чл.24 - помагање.

При одмерување на казната судот се води од одредбата содржана во чл. 25.

Член 22 - Соизвршителство

Ако две или повеќе лица, со учество во дејство на извршување или со друг особен придонес кон извршувањето на делото, заеднички сторат кривично дело, секое од нив ќе се казни со казната пропишана за тоа дело.

Член 25 - Граници на кривичната одговорност и на казнивоста на соучесниците

(1) Соизвршителот е кривично одговорен во границите на својата умисла или небрежност, а поттикнувачот и помагачот – во границите на нивната умисла.

Во поглед на отежнувачки и олеснителните околности при одмерување на казната, одредбата содржана во чл. 39 има општо важење при одмерување на казната за секое кривично дело. Одредбата содржи отворена листа на отежнувачки и олеснителни околности кои што влијаат на казната: *степенот на кривичната одговорност, побудите од кои е сторено делото, јачината на загрозувањето или повредата на заштитното добро, околностите под кои е сторено делото, придонесот на жртвата во извршувањето на делото, поранешниот живот на сторителот, неговите лични прилики и неговото однесување по стореното кривично дело, како и други околности што се однесуваат на личноста на сторителот.*

Кога делото е сторено во поврат, судијата посебно мора да ги има предвид следните околности при одмерување на казната: *дали поранешното дело е од ист вид како и новото дело, дали делата се сторени од исти побуди и колку време поминало од поранешната пресуда, односно од издржаната или простената казна.*

Во ставот 5 се содржани дискриминаторски основи за извршување на кривично дело, што претставува отежнувачка околност, но листата на основи е затворена.

Посебно значење има ставот 6 кој го обврзува судијата при изрекување на парична казна да ја има предвид имотната состојба на сторителот и неговите семејни обврски, но не воспоставува обврска за судијата да го земе предвид и влијанието од изречената парична казна врз добросостојбата на жртвата на семејно насилство.

Не е спроведено истражување за најчестите отежнувачки околности во судската практика.

Одредбите кои се однесуваат на отежнувачки околности при одмерување на санкцијата за делата опфатени со Конвенцијата не се исклучени од КЗ и во најголем дел имаат општо важење за сите кривични дела при одмерувањето на санкцијата, а кај 9 кривични дела претставува квалификаторен елемент ако дејството на извршување на основното дело е сторено при вршење семејно насилство.

Член 47 – Пресуди во друга држава

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да предвидат можност при одредување на казната да се земат предвид конечните пресуди донесени од друга страна во врска со кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција.

А. Дали законската рамка овозможува да се земат предвид конечните пресуди донесени од друга држава како што е дефинирано со чл.49?

Правната рамка на Република Македонија овозможува извршување на странски кривични пресуди доколку стореното дело е кривично дело и според македонското законодавство. Со оглед на тоа што сите дела утврдени во Конвенцијата за спречување и борба против насилство врз жените и домашно насилство не претставуваат кривични дела и во нашето законодавство, постои ограничена можност за извршување на санкции изречени во друга земја.

Македонија има изградено законодавство во областа на меѓународната соработка во кривичната материја кое се заснова на два вида правни документи:

- меѓународни документи кои со ратификацијата стануваат дел од домашното право, и
- домашни закони во кои се вградени и операционализирани стандардите утврдени во меѓународните документи.

Македонија ги има ратификувано следните релевантни меѓународни договори:

- Европската Конвенција за меѓусебна правна помош во кривичната материја со дополнителен протокол („Службен весник на РМ”, бр.32 од 26.05.1999 год.) како и Вториот дополнителен протокол на Конвенцијата („Службен весник на РМ”, бр.44 од 03.07.2003 год.);
- Европска Конвенција за екстрадиција со дополнителен протокол и Втор дополнителен протокол („Службен весник на РМ”, бр. 32 од 26.05.1999 год.);
- Конвенција за трансфер на осудени лица со дополнителен протокол („Службен весник на РМ”, бр. 32 од 26.05.1999 год.);
- Европска спогодба за пренос на барањата за правна помош („Службен весник на РМ”, бр. 47 од 30.06.2002 год.);
- Европска конвенција за пренос на казнените постапки („Службен весник на РМ”, бр. 49 од 21.07.2004 год.);
- Европска конвенција за известување за странско право со дополнителен протокол („Службен весник на РМ”, бр.13 од 18.02.2002 год.).

Домашни закони во кои се вградени и операционализирани стандардите утврдени во меѓународните документи се: Законот за меѓународна соработка во кривичната материја („Службен весник на РМ”, бр.124 од 20 септември 2010 год). Овој закон претставува кодификација на сите Конвенции на Советот на Европа кои Република Македонија ги има ратификувано во областа на меѓународната соработка во кривичната област.

Законот во член 4 определува дека меѓународната соработка во кривична материја опфаќа: меѓународна правна помош, преземање и отстапување на кривично гонење, екстрадиција и извршување на кривични пресуди и трансфер на осудени лица.

Член 82 предвидува дека домашниот надлежен суд по барање на странски надлежен орган ќе изврши правосилна кривична пресуда во однос на санкцијата која ја изрекол странски или меѓународен суд, со пресуда со која ќе изрече санкција според Кривичниот законик на Република Македонија и соодветната санкција што ја изрекол странскиот суд, но не може да изрече построга санкција од санкцијата што ја изрекол странскиот суд.

Член 83 го обврзува домашниот надлежен суд во пресудата да ја внесе во целост изреката и називот на судот од странската пресуда и да ги наведе причините според кои се раководел при изрекувањето на санкцијата.

Ако видот и висината на санкцијата што ја изрекол странскиот суд не се во согласност со домашното законодавство, домашниот суд ќе изрече санкција според домашното законодавство што е предвидена за исто кривично дело за кое е донесена странската пресуда.

Член 48 – Забрана на задолжителни постапки за алтернативно решавање спорови или изрекување пресуди

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за забрана на задолжителни постапки за алтернативно решавање спорови, вклучувајќи и медијација и помирување, во однос на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека ако е изречено плаќање глоба, да се земе предвид способноста на сторителот да ги исполни своите финансиски обврски кон жртвата.

А. Дали законската рамка, граѓанското и кривичното право, овозможуваат алтернативно решавање на спорови (АРС) за сите случаи на насилство врз жени? Образложете. Дали постапките за АРС во случаи

на насилство врз жени имаат карактер на задолжителен чекор во релевантните постапки?

Б. Обајснете ја положбата на жртвата во текот на APC: кој ја води постапката, каков вид заштита и поддршка може да добие жртвата? Ако жртвата одбие APC, дали тоа повлекува некакви последици за нејзиниот статус, а посебно пристапот до правда во последователната постапка?

В. Пред судот да одлучи за парична казна дали ќе го земе предвид влијанието врз материјалната состојба на жртвата? Дали е законска обврска или судска пракса? Објаснете за обесштетувањето, кој прв се обесштетува (државата, жртвата, друг)?

Еден од облиците на алтернативно решавање на спорови во македонското законодавство е медијацијата. Според чл. 1 од Законот за медијација,

„Одредбите од овој закон ја уредуваат медијацијата во граѓански, трговски, работни, потрошувачки и во други спорни односи меѓу физички и правни лица, со кои страните можат слободно да располагаат со своите барања, во согласност со закон, освен кога со закон поинаку не е пропишано“ (ст.2).

„Одредбите од овој закон се применуваат и во семејни и кривични спорови, доколку медијацијата одговара на природата на спорните односи и со посебен закон не е исклучена нејзината примена“ (ст.3).

Во граѓанските постапки може да се примени медијација како начин за алтернативно решавање на спорот. Во кривичните постапки медијација меѓу жртва и сторител е предвидена и за малолетни сторители на кривични дела и за возрасни. Според Законот за медијација, *„Постапка за медијација е посебен вид постапка која по својот карактер е доброволна, ефикасна, брза и ефтина“ (чл.2, ст.3).* Во граѓанските постапки упатувањето на медијација од страна на судот не е задолжителна фаза во судската постапка. Исто така, кај малолетни сторители на кривични дела, судот односно јавниот обвинител може да ги упати страните на постапка за медијација меѓу жртва и сторител за кривични дела за кои е предвидена казна затвор до пет години (чл.79 од ЗПД). Во согласност со **чл. 491-услови за медијација** од ЗКП, полнолетни сторители може да се упатат на медијација само за кривични дела кои се гонат по приватна тужба. *Во случај кога делото се гони по приватна тужба надлежниот судија поединец на рочиштето за мирее од причини на целесообразност може да даде предлог до страните за давање согласност за упатување на медијација (чл.491,ст.1).*

Упатувањето на постапка за медијација за кривични дела не е задолжително. Странките слободно одлучуваат дали ќе прифатат постапка за медијација. Неприфаќањето на една од странките не произведува никакви правни последици за натамошниот тек на судската постапка.

Во граѓанското право, покрај постапката за медијација која се спроведува пред медијатор, во бракоразводните парници постои обврска за судот да спроведе рочиште за помирување. Со Законот за семејството е уредена постапката за развод на брак, која може да се иницира до судот со тужба за развод на брак или со предлогот за спогодбен развод на бракот. Законот предвидува дека постапка за мирее на брачните другари е задолжително дејство, освен во случаите кога: еден од брачните другари е неспособен за расудување; еден или обата брачни другари живеат во странство; едниот брачен другар е со непознато место на живеење подолго од шест месеци и по противтужба за развод на брак, без оглед кога е таа поднесена, а обидот за помирување на брачните другари по тужбата завршил безуспешно. Постапката за помирување во бракоразводната постапка ја спроведува ЦСР или суд, во зависност од тоа дали брачните партнери имаат малолетни деца или деца над кои е продолжено родителското право (со попреченост) (член 237).

Центарот за социјална работа ја спроведува постапката за помирување, кога постапката за развод на брак се води за брачни партнери со заеднички деца. Постапката се отпочнува по добиено писмено известување од судот, кој во рок од осум дена по приемот на тужбата доставува до Центарот за социјална работа кон известувањето и податоци кога постапката за развод на брак е поведена, основните причини поради кои се бара развод на бракот и податоци за децата. Центарот за социјална работа е должен во рок од три месеци од приемот на известувањето да ја заврши постапката за помирување на брачните другари.

Постапката за помирување на брачните другари пред Центарот за социјална работа е уредена со Законот за социјалната заштита (член 199-201). Со овие одредби се утврдува дека постапува ЦСР кој е лоциран на подрачјето на општината, за која е месно надлежен судот пред кој се води постапката за развод на бракот по истиот предмет. Во постапката за мирее во ЦСР, брачните другари присуствуваат лично, при што е исклучена јавноста и присуството на полномошник. По спроведената постапка,

Центарот е должен без одлагање да достави до надлежниот суд писмен извештај за исходот на постапката за помирување.

Ако брачните партнери немаат заеднички малолетни деца или деца над кои е продолжено родителското право постапката за помирување на брачните другари ја спроведува судот, при што има овластување да оцени дека е целисходно помирувањето да се отстапи на Центарот за социјална работа (член 237 став 5 од Законот за семејство). Судот постапката за помирување на брачните другари ја спроведува на посебно рочиште, кое не смее да се спои со рочиштето за главна расправа на кое присуствува претседателот на советот, без присуство на записничар (член 238 и 239). Во текот на мировната постапка, судијата ќе настојува да се испитаат причините што довеле до поведување на постапка за развод на бракот, ќе се обиде да се помират брачните другари, а доколу утврди потреба, има овластување на брачните партнери да им препорача да се обратат на предбрачното и брачното советувашиште или друга установа која може да им даде потребен совет (член 242). Воедно, при спроведување на ова постапка, како и во текот на целата постапка за развод на брак, судот соработува со Центарот за социјална работа (член 244). Судијата кој ја спроведува постапката за помирување составува само службена белешка, за исходот на постапката.

Со цел обезбедување на посебна заштита на децата во постапката за развод на бракот на нивните родители, определено е дека судот ќе го повика Центарот за социјална работа да учествува на рочиштето заради заштита на интересите на децата и ќе му ги достави сите одлуки донесени во таа постапка. Центарот за социјална работа во оваа постапка дава предлог за чување, издржување и воспитување на децата, а може во границите на овој предлог, да изнесе нови факти и докази што странките не ги навеле, да вложи правни средства и да преземе други процесни дејства во интерес на децата (член 249).

Во текот на постапката за бракоразводните спорови судот може со решение да определи привремени мерки заради давање издршка на заедничките деца и за нивно доверување на чување и воспитување, кои можат да се определат по службена должност, по предлог на една од странките, како и на предлог на Центарот за социјална работа. Привремените мерки судот може да ги определи и во корист на брачниот другар, по негов предлог. Жалбата против решението за привремените мерки не го задржува неговото извршување (член 251). Привремените мерки траат до правосилното завршување на постапката, но судот може по службена должност или по барање на една од странките нив да ги менува (член 252).

Според чл. 2 од ЗМ, „Медијација“ е начин на решавање на спорови во кој страните спорниот однос настојуваат да го решат на мирен начин со помош на еден или повеќе медијатори, кои на страните им помагаат да постигнат заедничко прифатливо решение; „медијатор“ е физичко лице кое ја спроведува постапката за медијација во согласност со начелата за медијација;

Основно начело на медијацијата е дека е доброволна за страните, според чл. 3:

Страните во спорот доброволно ја поведуваат и учествуваат во постапката за медијација и во секое време можат да се откажат од истата.

Откажувањето на страните од медијацијата не влијае врз нивното право спорот да го решат во судска или друга постапка.

При определување на парична казна, судот се води од општите правила за одмерување на казната. Посебно значење има ставот 6 на чл. 39, кој го обврзува судијата при изрекување на парична казна да ја има предвид имотната состојба на сторителот и неговите семејни обврски, но не воспоставува обврска за судијата да го земе предвид и влијанието од изречената парична казна врз добросостојбата на жртвата на семејно насилство. **Не постои специфична законска обврска за судот да го земе предвид влијанието на висината на глобата врз материјалната положба на жртвата.**

2.6 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје VI – Истрага, гонење, процесно право и заштитни мерки (чл. 49-58)

Член 49 – Општи обврски

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека истрагите и судските постапки во врска со сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата се спроведуваат без непотребно одлагање, истовремено земајќи ги предвид правата на жртвата во сите фази на кривичната постапка.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки, во согласност со основните принципи на човековите права и имајќи го предвид разбирањето на насилството од родова перспектива, за да обезбедат ефективна истрага и гонење за кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција.

А. Дали се преземени мерки за да се обезбеди дека постапките ќе се водат без одлагање како што е дефинирано во чл. 49, ст.1? Дали се воспоставени посебни рокови (итни мерки) за ваквите случаи? Ако постојат, наведете ја временската рамка и правниот извор: дали овие рокови се почитуваат во практика?

Б. Дали постојат специфични правила или мерки кои имплицираат родово сензитивен или пристап кој е фокусиран на жртвата при спроведување на истраги или судски постапки?

В. Дали постојат посебни правила или препораки во врска со насилство врз жени со цел да се постигне најголема можна ефективност? Дали во случаите на насилство врз жените на кој било начин се постапува поинаку во однос на другите дела?

Во кривична постапка се применуваат општите одредби за постапката, освен во случаи кога жртва на кривично дело е дете, односно Законот за правда за децата бара постапката да е итна. Со член 6 од ЗКП, *право на судење во разумен рок* е воспоставена генерална обврска за судот да ја спроведе постапката без одложување и да оневозможи злоупотреба на правата на лицата кои учествуваат во постапката (ст.2). Оваа одредба има комплексен карактер, имено судот се обврзува да ја спроведе судската постапка без одлагање, и се обврзува да ги заштити правата на сите учесници во постапката од секоја злоупотреба. Оттука, фокусот не е само на заштита на правото за судење во разумен рок само на обвинетиот. Воедно предвидена е парична казна и за физички и за правни лица за злоупотреба на правата кои им припаѓаат.

За граѓанските постапки, со Законот за семејство е предвидена итност на постапувањето на судот за изрекување на привремена мерка на заштита од семејно насилство, односно судот има обврска да постапи во рок од 7 дена.

Покрај дефинирањето на основните права на жртвите, особена придобивка на новиот ЗКП е воведувањето на посебни права за жртвите. Во согласност со чл.53, ст.2 од ЗКП воспоставена е обврска за сите институции кои учествуваат во постапката да се грижат за интересите на жртвите при носењето одлуки за кривично гонење на сторителот. Оваа обврска се однесува на сите жртви.

(2) *Полицијата, јавниот обвинител и судот постапуваат со посебна грижа спрема жртвите на кривични дела, давајќи им поуки од ставот (1) на овој член и членовите 54 и 55 од овој закон и се грижат за нивните интереси при донесувањето на одлуки за кривично гонење против обвинетиот, односно при преземањето на дејства во кривичната постапка во која жртвата мора лично да присуствува, за што се составува службена белешка или записник.*

За прв пат се препознаваат ранливи категории на жртви. Членот 54 предвидува посебни мерки на процесна заштита при давање исказ и испитување на жртвите во сите фази на постапката. Се разликуваат загрозени жртви и посебно чувствителни жртви. Според законската одредба, посебните мерки на процесна заштита можат да се применат во три случаи, и тоа:

- ако жртвата во времето на давањето на исказот е на возраст под 18 години;

- ако со давањето исказ или одговор на определено прашање би се изложили себеси или блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет (загрозени жртви);
- ако заради возраста, природата и последиците на кривичното дело, физичкиот или психичкиот инвалидитет или друга од значење здравствена состојба, општественото и културно минато, семејните околности, религиозните уверувања и етничката припадност на жртвата, однесувањето на обвинетиот, членовите на семејството или пријателите на обвинетиот кон жртвата, би имало штетни последици по нивното психичко или физичко здравје или негативно ќе влијае врз квалитетот на дадениот исказ (посебно чувствителни жртви).

Посебна основа за уживање на посебни мерки на процесна заштита е возраста односно малолетноста, потоа загрозувањето на личната сигурност на жртвата, како и околностите и својствата на жртвата кои можат негативно да влијаат врз квалитетот на дадениот исказ.

Посебните мерки ги определува судот, а иницијативата може да потекне од самиот суд, од жртвата или од јавниот обвинител. Волјата на жртвата за изрекување на посебна мерка на процесна заштита, мора да се земе предвид. Судот може да определи една мерка на процесна заштита или неколку мерки истовремено.

Покрај дефинирањето на ранливи категории жртви и нивните посебни права, новиот ЗКП исто така обезбедува посебни права за жртвите на две групи кривични дела, односно *делата против половата слобода и половиот морал и делата против човечноста и меѓународното право*. Посебните права на жртвите на овие групи на кривични дела говорат за иницијално родово сензибилизирање за потребите на жртвите. Особено, потребите на жените-жртви се адресираат со правото жртвата да биде испитувана од лице од ист пол уште при давањето на првата изјава во полицијата и во обвинителството, правото да не одговори на прашања што се однесуваат на личниот живот на жртвата, а не се поврзани со кривичното дело, да бара испитување со помош на визуелно-тонски средства и да бара исклучување на јавноста на главната расправа. За сите овие права, жртвата мора да биде поучена пред нејзиното прво испитување и истото да се констатира во писмена форма. Овие права на жртвата не се само декларативно дадени, туку постои обврска кај полицијата, обвинителството и судот да осигураат дека жртвата ги знае своите права. Кога станува збор за кривични дела сторени во контекст на семејно насилство, навлегувањето во личниот живот на жртвата на семејно насилство е нужно поврзано со делото и оттука неопходно, но виктимизацијата се намалува преку примената на другите права, а особено правото на бесплатен советник или полномошник, исклучување на јавноста, како и користење на визуелно-тонски средства при испитувањето, односно избегнување на личен контакт со обвинетиот. Очигледно е дека жртвите на психичко и физичко насилство опфатени во Глава XV - Кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот, како и во Глава XIV - Кривични дела против животот и телото (освен убиство), не ги уживаат овие посебни права, особено, правото на бесплатен советник или полномошник и давањето исказ преку визуелно-тонски средства има специфично значење за жената-жртва на семејно насилство во кривичната постапка. **Жените-жртви на насилство и на семејно насилство, како специфичен вид родово засновано насилство не се идентификувани ниту во новиот ЗКП како категорија жртви кои имаат посебни потреби и интереси и треба да уживаат посебни права.**

Член 54 - Посебни права на ранливи категории жртви

(1) Жртвите имаат право на посебни мерки на процесна заштита при давањето исказ и испитувањето во сите фази на постапката, ако:

- 1) во времето на давањето на исказот се на возраст под 18 години;
- 2) со давањето исказ или одговор на определено прашање би се изложили себе си или блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет (загрозени жртви) и
- 3) заради возраста, природата и последиците на кривичното дело, физичкиот или психичкиот инвалидитет или друга од значење здравствена состојба, општественото и културното минато, семејните околности, религиозните уверувања и етничката припадност на жртвата, однесувањето на обвинетиот, членовите на семејството или пријателите на обвинетиот кон жртвата би имало штетни последици по нивното психичко или физичко здравје или негативно ќе влијае врз квалитетот на дадениот исказ (посебно чувствителни жртви).

(2) Посебните мерки на процесна заштита ги определува судот по предлог на јавниот обвинител

или на жртвата или по сопствена оцена кога е потребно да се заштитат загрозените и посебно чувствителните жртви.

(3) При одлучувањето за определување на посебните мерки за процесна заштита од ставот (2) на овој член судот мора да ја земе предвид волјата на жртвата.

(4) Судот мора да определи посебна мерка на процесна заштита во случаите од ставот (1) точка 1 на овој член, и тоа:

1) кога детето-жртва има потреба од посебна грижа и заштита или

2) кога детето е жртва на трговија со луѓе, на насилство или на сексуална злоупотреба.

(5) Во случаите од ставот (4) на овој член судот мора да определи поединечно или заедно со друга посебна мерка на заштита, видео и тонски запис на исказот и испитувањето на детето за да се користи како доказ во постапката. Во исклучителни случаи, заради нови околности на случајот, судот може да нареди повторно испитување на детето-жртва најмногу уште еднаш преку користење на технички средства за комуникација.

(6) Спроведувањето на посебните мерки на процесната заштита на децата-жртви е уредено со посебен закон.

Член 55 - Посебни права на жртвите на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право

(1) Жртвата на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право, покрај правата од членот 53 на овој закон ги има и следниве права:

1) пред испитувањето да разговара со бесплатен советник или со полномошник, доколку во постапката учествува како оштетен;

2) да биде испитувана од лице од ист пол во полицијата и во јавното обвинителство;

3) да не одговори на прашања што се однесуваат на личниот живот на жртвата, а не се поврзани со кривичното дело;

4) да бара испитување со помош на визуелно-тонски средства на начин определен со овој закон и

5) да бара исклучување на јавноста на главната расправа.

(2) Судот, јавното обвинителство и полицијата се должни да ја поучат жртвата за нејзините права од ставот (1) на овој член, најдоцна пред нејзиното прво испитување за што составуваат службена белешка или записник.

Член 50 – Непосредна реакција, превенција и заштита

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека надлежните органи за спроведување на законот реагираат на сите форми на насилството опфатени со Конвенцијата веднаш и соодветно преку нудење адекватна и непосредна заштита на жртвите.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека надлежните органи за спроведување на законот се ангажираат веднаш и соодветно во превенцијата и заштитата од сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата, вклучувајќи и употреба на превентивни оперативни мерки и собирање докази.

А. Објаснете ги правата и должностите на органите за спроведување на Законот во врска со случаите на насилство врз жени (на пр., дали имаат право да влезат на место каде е присутно лице во ризик, да даваат совети на жртвите во врска со услугите на помош)? Дали во полицијата има полициски службеници специјално обучени за постапување со жртви? Каков е соодносот меѓу машките и женските полициски службеници, вклучително и на раководните службеници? Какви правила постојат за собирање докази и земање изјава?

Б. Какви мерки за заштита на жртвите и за спречување на насилството врз жените-жртви можат да применат органите за спроведување на законот?

Се применуваат општите одредби за откривање и гонење на сторители на кривични дела. Не постојат специфични обврски ниту полициски овластувања во врска со постапувањето на полицијата во случаи на насилство врз жени. Кога станува збор за полициска интервенција во случаи на семејно насилство, најчесто место на интервенцијата е приватниот простор на насилникот и жртвата, односно домот. Кога држателот на домот каде се случува семејното насилство не се противи на влегување на полицијата, односно се согласува со влегувањето на полицијата во домот, не постојат пречки за полициската интервенција. Но, ситуацијата е сосем поинаква кога држателот на домот се противи и не дозволува полицијата влезе и да интервенира во домот каде се случува насилството.

Во оваа смисла специфично значење има овластувањето на полициските службеници за влегувањето во дом. Овластувањата на полицијата за влегување во дом и други приватни простории произлегува од новиот ЗКП.

Член 193 - Влегување во дом врз основа на согласност или наредба за приведување

(1) Без наредба за претрес може да се влезе во дом:

- ако држателот на домот се согласува со тоа,
- ако таму се наоѓа лице кое по наредба на суд треба да се притвори или присилно да се доведе,
- поради лишување од слобода на сторител кој е затечен при извршување на кривично дело кое се гони по службена должност или
- на место каде што е извршено кривично дело заради вршење увид.

(2) Во случаите од ставот (1) на овој член нема да се состави записник, туку на држателот на домот веднаш ќе му се издаде потврда, во која ќе се назначи причината за влегувањето во домот и сите забелешки на држателот. Ако во домот е извршен и претрес тогаш ќе се состави записник во согласност со членот 192 од овој закон кој мора да ги содржи причините за претрес без наредба.

(3) Кога е извршен претрес без наредба за претрес, извршителот на претресот мора веднаш да го извести јавниот обвинител.

Со Законот за полиција е уредено посебно полициско овластување *влегување во туѓ дом и други затворени простории*, кое произлегува од ЗКП, но и од полициската задача за заштита на луѓето. Според **член 60-а**;

Полицискиот службеник може да влезе во туѓ дом и во други затворени простории без писмена наредба и да изврши преглед на домот и просторот поврзан со домот во следниве случаи:

- ако некој од домот повикува на помош;
- ако тоа е потребно заради отстранување на сериозна опасност по животот и здравјето на луѓето;
- ако тоа е потребно заради отстранување на сериозна опасност на имотот на граѓаните од поголеми размери;
- ако држателот на домот или лицето кое престојува во домот тоа го бара или се согласува на тоа;
- ако таму се наоѓа лице кое по наредба на суд треба да се притвори или присилно да се доведе;
- поради лишување од слобода на сторител кој е затечен при извршување на кривично дело кое се гони по службена должност ;
- на место каде што е извршено кривично дело заради вршење увид.

Во случај на преземање на дејствата од ставот 1 на овој член, доколку влегувањето не може да се изврши на друг начин, полицискиот службеник ќе влезе во туѓиот дом и просторот поврзан со домот притоа користејќи разумна сила и причинувајќи најмала можна штета.

Во случај кога полицискиот службеник презема дејства во согласност со ставот 1 алинеи 4, 5, 6 и 7 на овој член постапува во согласност со Законот за кривична постапка.

За преземените дејствија од ставовите 1, 2 и 3 на овој член полицискиот службеник изготвува службена белешка.

Имено, кога постои судска одлука за приведување на едно лице, во согласност со член 157, полициските службеници можат и без посебна судска наредба за претрес да влезат во домот за да го приведат лицето за кое постои судска одлука. При тоа, полицискиот службеник задолжително го претресува лицето кое се приведува. Ваквото барање произлегува од состојбата во која се доведува лицето кое се лишува од слобода. Односно одговорноста на полициските службеници за состојбата на лицето кое се лишува од слобода, како и заштита на други лица и на сопствениот физички интегритет. Во оваа смисла причината за претрес секогаш кога некое лице се лишува од слобода е да се пронајдат и да се одземат предмети и оружје за да се спречи лицето од самоповредување, да се заштитат други

лица од евентуално повредување и да се заштитат полициските службеници од напад, и да се спречи бегство. Понатаму, предметите кои при претресот ќе се најдат кај лицето кое се приведува со или без судска одлука привремено се одземаат.

Член 157 - Основи и постапка за приведување (ЗКП)

(1) Наредба да се приведе обвинетиот може да издаде судот ако постојат основи за притвор од членот 165 на овој закон, ако веќе е донесено решение за притвор или ако уредно повиканиот обвинет не дојде, а својот изостанок не го оправда или ако не можело да се изврши уредно доставување на поканата, а од околностите очигледно произлегува дека обвинетиот го одбегнува приемот на поканата.

(2) Наредбата за приведување ја извршува полицијата.

(3) Наредбата за приведување се издава писмено. Наредбата треба да содржи име и презиме на обвинетиот што треба да се приведе, назив на кривичното дело што му се става на товар со наведување на одредбата од законот, основата поради кој се наредува приведувањето, службен печат и потпис од судијата кој го наредува приведувањето.

(4) Лицето на кое му е доверено извршувањето на наредбата на обвинетиот му ја предава наредбата и го повикува доброволно да појде со него. Ако обвинетиот одбие доброволно да појде, ќе го приведе присилно. По исклучок, кога се очекува активен отпор, приведувањето ќе се изврши без претходно предавање на наредбата од ставот (1) на овој член.

Нема податок за постоењето на специјализирани полициски службеници за семејно насилство. Систематизацијата на работните места на МВР не е јавно достапен податок.

Во полициската легислатива не постојат специфични мерки кои полицијата треба да ги примени за да ја заштити жртвата и да спречи насилство врз жени. Со одредбите на Законот за полиција се утврдени 23 полициски овластувања, вклучувајќи и употреба на средства за присилба. Актуелните полициски овластувања имаат општ карактер. Односно воспоставената законска рамка за примена на полициски овластувања ја следи логиката на генерална државна реакција за кршење на правна норма. Цел на полициските овластувања е заштита на правата и слободите на граѓаните, заштита на правниот поредок и спречување за вршење на кривични дела. Во согласност со Законот за полиција, меѓу другото, при постапувањето во случаи на семејно насилство, како и за секој друг вид криминалитет, полициските службеници имаат право и должност да го применат секое полициско овластување. Но, најчеста примена при полициска интервенција во случај на семејно насилство имаат следните полициски овластувања: *примање на пријави; собирање на информации; повикување, приведување, задржување; предупредување и наредување; привремено одземање на предмети; потрага по лица и предмети; обезбедување и преглед на местото на настанот; собирање, обработка и чување на лични податоци.*

Подзаконските акти кои ја уредуваат полициската интервенција и начинот на преземање на полициските овластувања воопшто не содржат посебни одредби за постапување на полицијата и спречување на семејното насилство, ниту на насилството врз жените. Иако Правилникот за полициски работи содржи делови кои го уредуваат полициското постапување заради спречување на различни видови на криминалитет (насилнички, имотен, организиран, малолетнички криминалитет), сепак нема специфични одредби кои го уредуваат полициското постапување во случаи на семејно насилство како специфичен вид криминалитет. Делот 3.1, член 96 насловен како, *Превенција во областа на крвните деликти и деликти со насилничко однесување*, но одредбите содржани во овој дел не дефинираат кои и какви превентивни мерки, а уште повеќе како овие превентивни мерки ги презема полицискиот службеник. Единствената обврска која ја пропишува чл. 96 се однесува на „непосредно проучување на етимологијата на насилничкото однесување (кои причини го продуцираат неговото настанување и потекло, состојби кои му претходат: нарушени меѓусебни односи...)“. Целта заради која полициските службеници преземаат превентивни мерки е да се заштити животот и личната сигурност на граѓаните. Притоа се воспоставува обврска за идентификување на опасностите кои можат да ги загрозат вредностите што се штитат. Оваа одредба има огромно значење за полициската интервенција во случаи на семејно насилство кога идентификувањето на потенцијалната опасност за жртвата е суштинска за ефективна заштита на нејзиниот живот и личната сигурност. Но, освен ваквата декларативна одредба целосно отсуствува операционализација на одредбата.

Во врска со заштитата на жртвата и спречување на насилство врз жени, полицијата ги извршува мерките на претпазливост кои ги изрекува судот кои може да траат додека постои потреба, а најдолго до правосилноста на пресудата (чл.146). За жените-жртви на насилство специфично значење имаат две мерки на претпазливост, *забрана за посетување на определено место или подрачје, и забрана за приближување или воспоставување, односно одржување контакти или врски со определени лица.*

Член 51 – Проценка на ризикот и управување со ризикот

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека сите релевантни органи спроведуваат проценка на ризик од смртоносна, сериозна на ситуацијата и на ризик од повторување на насилството, со цел управување со ризикот и доколку е потребно да се обезбеди координирана безбедност и поддршка.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека процената од ставот 1 го зема предвид, во сите фази на истрагата и примената на заштитни мерки, фактот дека сторителите на актите на насилство опфатени со Конвенцијата поседуваат односно имаат пристап до огнено оружје.

А. Дали е воспоставена обврска за една или повеќе институции/органи да спроведуваат проценка на ризикот во конкретен случај на насилство врз жени? Дали таквата проценка опфаќа смртоносен ризик, сериозност на насилството/случајот и ризик за повторување на насилството? Дали се обврзани да подготват план за справување со ризикот за секој поединечен случај врз основа на стандардизирани процедури и со вклучување на сите релевантни институции?

Б. Дали процената на ризикот секогаш вклучува информација за поседување (легално или нелегално) или пристап до оружје? Кој има овластување да го одземе оружјето и врз која основа? Во случаи на насилство врз жени, дали е можно да се одземе оружјето (привремено или трајно) дури и ако оружјето легално се поседува?

Не постои законска одредба за обврска на надлежните институции за проценка на ризикот.

Член 52 – Итни мерки на заштита

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека надлежните органи имаат овластување да му наредат, во ситуации на непосредна опасност, на сторителот на домашно насилство да го напушти живеалиштето на жртвата или на лицето изложено на ризик за доволен временски период и да му забранат на сторителот да влегува во живеалиштето, или да контактира со жртвата, или со лицето изложено на ризик. Мерките преземени во согласност со овој член ставаат приоритет врз безбедноста на жртвите, или на лицата изложени на ризик.

А. Дали постојат итни мерки на заштита како што е дефинирано во членот 52? Дали може да се изречат во рок од 24 часа од утврдувањето на непосредна опасност за жртвата? Кој одлучува за овие мерки? Каков вид постапка е потребна (судска, административна, итн.)? Дали сторителот може да се жали? Кои критериуми треба да бидат исполнети за да може да се изрече итна мерка на заштита? Колкаво е максималното траење/должина?

Не постојат законски одредби за итни мерки на заштита во смисла на одредбата од членот 52. Единствено во рамките на привремени мерки на заштита од семејно насилство предвидени со член 94-е од Законот за семејство, надлежниот суд во судска постапка може на сторителот на семејното насилство да му одреди отстранување од домот без оглед на сопственоста, до донесување на конечна одлука од надлежниот суд како една од привремените мерки на заштита од семејно насилство. Но, овие мерки немаат карактер на итни мерки на заштита.

Член 53 – Мерки за забрана на приближување или заштита

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека соодветни мерки на забрана на приближување или за заштита им се достапни на жртвите на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека мерките за забрана на приближување и за заштита споменати во ставот 1:

- се достапни за непосредна заштита и без непотребни финансиски или административни товари врз жртвата;

- се издаваат за определен период или сè додека не се изменат или не се отповикаат;

- кога е потребно, се издаваат на *ex parte* основа со непосредна дејство;

- се достапни без оглед или како дополнување на други правни постапки;

- може да се изрекуваат во последователни правни постапки.

3. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека прекршувањето на мерките за забрана на приближување и за заштита изречени во согласност со ставот 1 ќе бидат предмет на кривични или други санкции кои се ефективни, сразмерни и кои одвраќаат од вршење на кривични дела.

А. Дали жртвите на насилство врз жени (НЖ) имаат на располагање мерки за забрана на приближување или заштита? Дали се опфатени сите жртви на НЖ? Појаснете кој одлучува за мерките за забрана на приближување, и во каков вид постапка (граѓанска, кривична, итн)? Кој може да иницира постапки - единствено жртвата или и трето лице, исто така? Ве молиме наведете, вклучувајќи и кои услови треба да се исполнети за иницирање на мерка за забрана на приближување? Ако мерките за забрана на приближување може да бидат определени во различни постапки, дали има корелација (на пример, пристап до информации и споделување на доказ)? Ве молиме наведете правни ресурси и дефиниции, вклучувајќи го видот на заштитата / мерки кои може да се преземат (ограничување на контакти, забрана за влез во домаќинство, итн.)

Б. Кои се роковите за определување на мерките? Дали во правната рамка се дефинирани рокови или правило на итност со цел да се обезбеди непосредна заштита? Дали има какви било финансиски трошоци кои треба да бидат покриени од страна на жртвата или трето лице, доколку е применливо, за иницирање или за водење на постапка за определување мерка на забрана или заштита (судски трошоци, докази, итн.)? Каков вид докази мора да бидат доставени со цел да се исполнат законските барања? Колку долго може да трае постапката (една расправа или повеќе)? Откако ќе се определи, колку долго може да трае мерката за забрана на приближување?

В. Дали мерките за забрана на приближување може да се определат без присуство на сторителот? Ако може, наведете ги условите кои треба да бидат исполнети. Дали лицето против кое се определува мерка за забрана или заштита, има право на жалба? Ако има право на жалба тогаш кој претставува второстепен орган? Ве молиме опишете ја постапката за жалба (надлежен орган, временска рамка, итн.)

Г. Дали барањето за определување мерка за заштита мора да биде дел од други постапки (развод, кривичната постапка, притвор и сл.) или тоа може да се поднесе и да се определи независно?

Д. Дали прекршување на забрана за приближување или заштита е предмет на кривична или друга правна санкција?

Ѓ. Ако постои расположлива статистика, наведете го бројот на определени мерки за забрана на приближување кои се издадени во последните две години, и ако е можно, ве молиме, наведете на годишно ниво? Наведете информации за бројот на определени мерки против женски и машки наводни сторители. Дали законодавството обезбедува основа за оценување на „провокативно однесување“ (на пр., придонес на жртвата на кривично дело) при одлучувањето на надлежниот орган за мерка на забрана или заштита или тоа е дел од практиката - разгледување на надлежниот орган во секој случај?

Актуелното решение во Законот за семејство пропишува преземање мерки за заштита од семејно насилство. Овие мерки се однесуваат само на заштита од семејно насилство. Мерките за заштита ги преземаат центрите за социјална работа, а судот може да определи една или повеќе од 11-те пропишани привремени мерка на заштита од семејно насилство. Судот изрекува привремена мерка за заштита од семејно насилство во граѓанска постапка. Само жртвите на семејно насилство можат да бараат изрекување на привремена мерка на заштита. При тоа, ова право не можат да го користат жртви на семејно насилство од истополови заедници или истополов партнер што е одредено со дефиницијата на семејно насилство во Законот за семејство. Предлог за привремена мерка може да поднесе самата жртва или со нејзина согласност ЦСР. Во случај кога предлогот го поднесува ЦСР нема финансиски трошоци за жртвата. Но, трето лице во име на жртвата ќе иницира постапка за изрекување привремена мерка на заштита во следните случаи:

Родител, старател или законски застапник може да поднесе предлог во име на малолетно дете и лице со ограничена или одземена деловна способност, како и за лице над кое е продолжено родителското право (чл.94-ж од ЗС).

Исто така, ЦСР поднесува предлог за изрекување на привремена мерка на заштита до надлежниот суд и без согласност на жртвата кога како жртва на семејно насилство се јавува малолетник или деловно неспособно лице секогаш кога тоа нема да го сторат родителот, старателот или законскиот застапник.

Центарот за социјална работа ќе поднесе предлог за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство до судот за малолетни и деловно неспособни лица секогаш кога родителот, старателот или законскиот застапник тоа нема да го сторат член (94-д од ЗС).

Судската постапка за изрекување на привремена мерка на заштита од семејно насилство е итна, а судот одлучува по поднесеното барање во рок не подолг од 7 дена. Доказниот стандард потребен за определување на привремена мерка од страна на судот е понизок од доказните стандарди за определување на мерките за непречено водење на кривичната постапка кои се однесуваат на заштита на жртвата. ЦСР заедно со предлогот до судот ја поднесува и целокупната документација за преземените активности во врска со сознанието за семејно насилство (записник и извештај за преземени активности). За поднесување на предлог до судот за изрекување на привремена мерка, ЦСР е потребно да има сознание дека постои реална дека опасност извршителот на семејното насилство ќе го повтори насилството (чл.15,16,17,18 од Правилникот за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство преземени од Центарот за социјална работа и за начинот на следење на привремените мерки изречени од судот). Притоа, оценката за потребата од привремена мерка ЦСР ја заснова на утврдениот вид и степен на насилство, околностите на случајот и семејното опкружување. Судот треба да се увери во постоењето на реалната опасност од повторување на насилството од извештаите за преземени активности и мислењето и наодот на ЦСР. Времетраењето на привремените мерки е законски определено и судот може да ги определи за период од три месеци, а најмногу до една година. Но, по предлог на ЦСР или на жртвата, судот може да го продолжи траењето на мерките. Исто така, покрај барањето за продолжување на привремената мерка, ЦСР односно жртвата можат да му предложат на судот да ја измени или да ја укине изречената мерка доколку е постигната целта за која е изречена.

Привремените мерки на заштита судот во граѓанска постапка може да ги изрече и без присуство на сторителот, односно важат општите правила за одржување на рочиште. Правото на жалба е уставна категорија и двостепеноста се применува во сите судски постапки, односно сторителот кому му се изрекува привремена мерка на заштита – забрана за приближување може да изјави жалба на судската одлука.

Во случај на привремените мерки на заштита од семејно насилство предвидени со Законот за семејство, меѓу кои и забрана за приближување се предлагаат и изрекуваат независно од постоењето или иницираноста на друга судска постапка.

Според одредбите на новиот ЗКП, кога станува збор за процесни мерки за обезбедување заштита на жртвата во кривичната постапка се забележува поекстензивен пристап. Имено, во Глава XVI се уредени мерките за обезбедување присуство на лица и за непречено водење на кривичната постапка. Во заедничката одредба содржана во чл. 144 се наведени причините поради кои можат да се применат овие мерки. Законодавецот разликува две причини: 1. заради обезбедување присуство

на обвинетиот; и 2. заради непречено водење на кривичната постапка. Од аспект на заштита на жената-жртва на родово засновано насилство и семејно насилство, значајна е втората причина за определување на мерките. Иако изречно законодавецот не утврдува дека мерките се определуваат заради заштита на безбедноста на жртвата на казненото дело, тоа сепак произлегува од непреченото водење на постапката. Имено, законодавецот умесно прави разлика меѓу обезбедување присуство на обвинетиот и другите аспекти на непречено одвивање на постапката. Под причината, непречено одвивање на постапката може да се подведат мерки за спречување на загрозувањето или спречување на обвинетиот да ги сокрие или уништи трагите од кривичното дело, да влијае на сведоците, да го повтори или да го доврши кривичното дело или да го изврши делото со кое се заканува. Иако законодавецот изречно не ги определува горенаведените основи како мерки за непречено одвивање на кривичната постапка, тоа сепак произлегува од разликувањето на две причини за кои се определуваат овие мерки (обезбедување присуство на обвинетиот и непречено одвивање на постапката).

Ваквиот пристап произлегува и од формалната структура на предложениот ЗКП. Во првиот дел на Законот што се однесува на општите одредби, во Одделот Г се разместени процесни мерки и дејствија за обезбедување на лица и докази. Во четири глави на овој оддел се поставени одредби кои ги уредуваат мерките на обезбедување присуство на лица и непречено водење на постапката; мерки за пронаоѓање и обезбедување лица и предмети; доказни средства; и посебни истражни мерки. Оттука, мерките кои се преземаат за непречено одвивање на постапката во себе вклучуваат заштита на безбедноста на жртвата на кривичното дело од понатамошно загрозување додека трае постапката.

Следната карактеристика на овие мерки произлегува од заедничката одредба содржана во чл. 144, каде што таксативно се наброени мерките кои може да се преземат спрема обвинетиот. Тоа се: покана, мерки на претпазливост, гаранција, приведување, лишување од слобода, задржување, краткотраен притвор, куќен притвор, и притвор. Ставот 2 укажува дека секоја од мерките има карактер на автономна мерка, а не претставува алтернатива на притворот. Поточно, за определување на секоја поединечна мерка различно се дефинирани основите за определувањето. Секоја мерка може да се изрече самостојно или во комбинација со други мерки, освен при определувањето на мерката притвор. Општото правило што се воспоставува е да не се применува потешка мерка ако може истата цел да се постигне со поблага мерка.

Од аспект на положбата на жената-жртва во кривичната постапка посебно значење имаат мерките на претпазливост. Новиот ЗКП воведува суштинска измена кај мерките на претпазливост.

Член 146 - Видови мерки на претпазливост

(1) Заради остварување на целта предвидена во членот 144 став (1) од овој закон, судот може да определи некоја од следниве мерки на претпазливост:

- 1) забрана за напуштање на живеалиштето, односно престојувалиштето;*
- 2) обврска на обвинетиот да се јавува повремено на определено службено лице или кај надлежен државен орган;*
- 3) привремено одземање на патна или друга исправа за преминување на државната граница, односно забрана за нејзино издавање;*
- 4) привремено одземање на возачка дозвола, односно забрана за нејзино издавање;*
- 5) забрана за посетување на определено место или подрачје;*
- 6) забрана за приближување или воспоставување, односно одржување контакти или врски со определени лица и*
- 7) забрана за преземање на определени работни активности кои се поврзани со кривичното дело.*

(2) Мерките на претпазливост може да траат додека постои потреба, а најдолго до правосилноста на пресудата.

(3) Судот по службена должност на секои два месеца преиспитува дали има потреба за траење на мерката на претпазливост и таа може да се укине и пред рокот од ставот (2) на овој член, ако престанала потребата или ако повеќе не постојат законски основи за примената.

(4) Со мерките на претпазливост не може да се ограничи правото на обвинетиот на непречена комуникација со својот бранител.

(5) Мерките на претпазливост по предлог на јавниот обвинител во текот на истражната постапка ги определува судијата на претходната постапка, а по стапувањето на обвинението во правна сила или по поднесувањето на обвинителниот предлог до правосилноста на пресудата, судот пред кој се води постапката.

(6) Против решението со кое се определуваат или се укинуваат мерките на претпазливост, странките имаат право на жалба во рок од три дена. По жалбата на решението кое го донел судијата на претходната постапка или судијата-поединец, одлучува советот од членот 25 став (5) на овој закон, а по жалбата на решение кое го донел судскиот совет, одлучува советот на непосредно повисокиот суд.

Во самиот наслов, мерки на претпазливост, и со напуштањето на терминот превентивни мерки со кои се обезбедува присуство на обвинетиот, јасно е изразена целта за која се изрекуваат овие мерки. Имено, целта на овие мерки не е единствено обезбедување присуство на обвинетиот, туку тие имаат карактер на претпазливост во смисла на спречување на потенцијалната опасност за водењето на кривичната постапка односно за безбедноста на жртвата на кривичното дело. Предвидени се 7 мерки на претпазливост. Во контекст на кривичните дела на семејно насилство и заштитата на жената-жртва на семејно насилство во текот на кривичната постапка, посебно значење има воведувањето на мерката со која на обвинетиот му се забранува приближување или воспоставување, односно одржување на контакти со определени лица. Основата за определување на оваа мерка е широко поставена, односно мерката може да се изрече заради непречено одвивање на постапката. Овластен орган за изрекување на оваа мерка е судијата на претходната постапка во текот на истражната постапка, а по стапување во сила на обвинението или по поднесување на обвинителен предлог, а до правосилност на пресудата, надлежност за изрекување на мерката има судот пред кој се води постапката. Оттука, јасно произлегува дека законот дозволува мерката на претпазливост забрана за приближување и комуницирање да се изрекува во редовна и во скратена постапка. Исто така, и став 2 од член 471 изречно предвидува дека во обвинителниот предлог може да се предложи мерка за обезбедување присуство на обвинетиот. Во контекст на заштита на жртвата на кривичните дела на семејно насилство во текот на постапката, од суштинско значење е што законодавецот не прави разлика во основите, времетраењето и извршувањето на забраната за приближување и комуницирање во редовна и во скратена постапка. Имено, со чл. 468 се утврдува дека скратена постапка се води за кривични дела за кои како главна казна е пропишана парична казна или казна затвор до пет години, што е применливо на повеќето кривични дела на семејно насилство.

Забраната за приближување и комуницирање, како и останатите мерки на претпазливост, не се санкции и имаат важење до правосилноста на пресудата. Притоа, законодавецот не го ограничува времетраењето на забраната за приближување во текот на кривичната постапка. Судот, односно судијата на претходната постапка, може да изрече мерка на претпазливост само на барање на јавниот обвинител, но истовремено има позитивна обврска по службена должност на секои два месеци да ја преиспитува потребата од траење на мерката и може да ја укине ако престанала потребата, односно законските услови за нејзино изрекување. Токму во законската обврска на судот да ја преиспитува потребата од изречената забрана е потребниот баланс за заштита на правата на обвинетиот. За изрекување на мерката – забрана за приближување, покрај предлог од јавниот обвинител, тоа мора да е потребно за непречено водење на постапката. Но, законот не определува поблиску кои околности претставуваат попречување на водењето на постапката како основи за определување на оваа мерка. Законодавецот единствено при дефинирањето на притворот и алтернативите на притворот прецизно дефинира кои околности се сметаат за попречување на водењето на постапката. На прашањето, дали може да се примени понизок стандард при одлучувањето за мерка на претпазливост, законот не дава одговор на прашањето, дали мора да постои основан страв дека обвинетиот ќе ја попречи постапката преку влијание врз сведоците, како при определувањето на притвор и со завршувањето на истражната постапка судот би морал да ја укине мерката, или дека околностите на делото што го оправдуваат стравот дека обвинетиот ќе го доврши или повтори делото мора да се особени? Но, од самиот факт дека мерките на претпазливост се самостојни мерки и немаат карактер на алтернатива на притворот, произлегува дека и доказните стандарди за изрекување на забраната за приближување не треба и не смеат да бидат на исто рамниште како за определување притвор. Со самото тоа што се мерки на претпазливост, доволна основа треба да претставуваат само околностите на делото, а притоа да не се бара утврдување на особени околности на делото. Исто така, доволно е да постои страв дека обвинетиот ќе влијае врз жртвата како сведок да го промени исказот.

Карактерот на мерките на претпазливост произлегува и од отсуството на точно дефинирана санкција во случај на кршење на изречената мерка. Законодавецот со една општа одредба уредува

дека судот може да изрече друга мерка. Притоа, акцентот е врз факултативноста и на оцената на судот дали и која мерка ќе ја изрече. Исто така, законот не дефинира дали при кршење на изречената мерка е потребен нов предлог од јавниот обвинител. Но, имајќи предвид дека судот постапува по основ на кршење на судска мерка, произлегува дека не може да се бара акузаторност за постапување на судот кога е прекршена судска мерка.

Загрижува фактот што кршењето на забраната за приближување, како и другите мерки на претпазливост, не повлекува санкција, односно постои факултативност на изрекувањето на друга мерка. Генерално, отсуството на задолжителна санкција при кршењето на мерките на претпазливост ги прави овие мерки со мала вредност за заштита на жртвите на кривичните дела. Имено, законот предвидува санкција во вид на парична казна за лицето со кое на обвинетиот му е забранета комуникација или приближување, доколку ја нарушува мерката на претпазливост. Притоа, судот, со решение на лицето што ја нарушува мерката на претпазливост истото ќе му го забрани. Санкцијата е инспирирана од заштитата на судот, односно, нарушување на извршувањето на судската мерка од трети лица се смета за навреда на судот.

Забраната за приближување судот ја определува со решение во кое задолжително ја определува далечината, местото или подрачјето до кое обвинетиот не може да се доближи, и ги определува и лицата со кои се забранува одржување контакти и комуницирање. Во случаи на семејно насилство, под место се подразбира домот на жртвата, пристапот до домот (влез во зграда), но и работното место.

Извршувањето на мерките на претпазливост законот го доверува на полицијата. Но, начинот на кој полицијата би ја спроведувала оваа мерка, вклучително и водењето евиденции за забрана за приближување, не се регулирани со овој закон. При извршувањето на мерката, полицијата е должна за секое кршење на забраната да го извести судот. Истовремено, судот може да побара извештај од полицијата за извршувањето на мерката. Во врска со извршувањето на забраната за приближување останува нејасно како полицијата ќе дознае за кршење на мерката спротивно на волјата на жртвата за чија заштита е изречена. Дури и во таков случај, отсуството на санкција за кршење на забраната или отсуство на судска наредба за приведување по автоматизам во случај на кршење на забраната, не ѝ дава многу можност на полицијата да реагира за да ја заштити жената-жртва на семејно насилство од натамошно вознемирување и притисоци. Истовремено, и на жртвата не ѝ обезбедува гаранција за заштита од натамошно вознемирување од обвинетиот насилник.

Во чл. 377 од КЗ предвидено е кривично дело – неизвршување на судска одлука. Кршењето на привремената мерка, односно неизвршувањето на судската одлука со која е изречена привремена мерка на заштита од семејно насилство претставува кривично дело – неизвршување на судска одлука за кое е пропишана санкција од 1 до 5 години казна затвор, доколку кршењето на забраната го изврши лицето на кое му е определена мерката. Но, истовремено, инкриминирано е и неизвршувањето на судската одлука од страна на службено или одговорно лице, а доколку со неизвршувањето на судската пресуда се предизвика потешка повреда на правата на друг или значителна материјална штета, пропишана е казна затвор од 1 до 10 години. Но, Законот за семејство изречно не пропишува дека кршењето на изречената привремена мерка повлекува кривично гонење или друга санкција. Освен обврската за доставување извештај за спроведувањето на привремената мерка, законското решение не предвидува обврска за судот заедно со определувањето на привремената мерка да издаде и наредба за приведување во случај на кршење на мерката, ниту определување санкција во случај на кршење на привремената мерка.

Нема достапна статистика.

Член 54 – Истраги и докази

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека доказите за сексуалната историја и однесување на жртвата во граѓански и во кривични постапки ќе бидат дозволени само доколку тоа е релевантно и неопходно.

А. Дали постојат законски или други мерки кои обезбедуваат дека доказите за сексуалната историја и однесување на жртвата може да се употребат само доколку тоа е релевантно и неопходно? Дали

ваквите мерки се применливи во кривични и/или во граѓански постапки? Кои се санкциите за кршење на ова правило? Дали овие мерки се дел од процесните гаранции или се предмет на дискреција на судијата кој треба да пресуди?

Се применуваат општите законски одредби за изведување на докази во кривичната и во граѓанската постапка според кои треба да се докажуваат само оние факти кои се неопходни и релевантни.

Член 347 - Одбивање на предложени докази

(1) Претседателот на советот може да ги одбие предложените докази, ако:

1) предлогот се однесува на, со закон забранет начин на прибирање на докази, на доказ чијашто употреба со закон не е дозволена или на факт којшто според закон не може да се докаже (незаконит предлог);

2) се нејасни, нецелосни или очигледно се насочени кон значително одолжување на постапката или

3) фактите што според предлогот би требало да се утврдат не се релевантни за одлучување, односно не постои поврзаност меѓу фактите што треба да се утврдат и решавачките факти, или таа поврзаност поради правни причини не може да се установи (неважен предлог).

(2) Претседателот на советот може да ги повика странките да дојдат во определен ден во судот за да ги образложат своите предлози, односно приговори во однос на предложените докази.

(3) Решението со кое се одбива предлогот за изведување на докази, мора да биде образложено. По предлог на странките советот може да го измени или отповика ова решение во подоцнежниот тек на постапката.

Поконкретно, член 347 став 2 од ЗКП го уредува одбивањето на предложени докази. Според став 1 точка 3 од истиот член, предлогот за собирање докази може да се одбие, ако фактот што според предлогот би требало да се утврди не е значаен за одлучување, односно не постои поврзаност меѓу фактите што треба да се утврдат и решавачките факти, или таа поврзаност поради правни причини не може да се установи.

ЗКП, исто така, определува кои прашања се сметаат за недозволени. Членот 217 може да даде делумна заштита за жртвата при нејзиното сведочење. Имено, се утврдуваат видовите прашања кои не смеат да им се поставуваат на оштетените и сведоците.

Член 217 - Прашања кои не смеат да им се поставуваат на оштетениот и на сведокот

Забрането е на оштетениот и на сведокот да им се поставуваат прашања кои се однесуваат на нивниот сексуален живот и сексуалните склоности, политичкото и идеолошкото определување, расното, национално и етничко потекло, моралните критериуми и други особено лични и семејни околности, освен по исклучок, ако одговорите на таквите прашања се непосредно и очигледно поврзани со потребните разјаснувања на битните обележја на кривичното дело кое е предмет на постапката.

Исто така, сведокот не е должен да одговара на одделни прашања ако е веројатно дека со тоа би се изложил себеси или својот близок роднина на тежок срам, значителна материјална штета или кривично гонење. Според член 223 став 2, сведокот ќе се предупреди дека не е должен да одговори на ваквите прашања и предупредувањето ќе се внесе во записник.

Член 216 - Право на сведокот да не одговара на одредени прашања

Сведокот не е должен да одговара на одделни прашања ако е веројатно дека со тоа би се изложил себеси или својот близок роднина на тежок срам, значителна материјална штета или кривично гонење.

Понатаму, член 219 став 2 од ЗКП определува дека претседателот на советот ќе забрани прашање или ќе одбие одговор на веќе поставено прашање ако е тоа недозволено или не се однесува на предметот. Сепак, бидејќи одлуката за тоа кои докази ќе се изведат е прашање на дискрециска одлука на судот, поточно претседателот на советот треба да процени дека прашањата за претходниот сексуален живот на жртвата би ја изложиле на тежок срам или дека се неважни и не се однесуваат на предметот, сите овие одредби во пракса не претставуваат целосна заштита. Уште повеќе, доколку судот смета дека жртвата одбива да сведочи без законска причина може да ја казни парично, а ако и потоа одбие да сведочи, судот може да изрече казна затвор до 30 дена (член 224 став од ЗКП). Против ова решение може да се поднесе жалба, но таа не го задржува извршувањето на решението.

Член 224 - Нејавување на сведокот на покана и одбивање да сведочи

(1) Ако сведокот кој уредно е повикан, не дојде, а не го оправда изостанокот, или без одобрение или оправдана причина ќе се оддалечи од местото каде што треба да биде испитан, може со судска наредба да се доведе присилно, а судот може и да го казни со парична казна определена во членот 88 став (1) од овој закон.

(2) Ако сведокот дојде и без законска причина не сака да сведочи, иако е предупреден за последиците, може да се казни парично со казна определена во ставот (1) на овој член, а ако и потоа одбие да сведочи, ќе се казни со парична казна определена во членот 88 став (1) од овој закон. Ако сведокот и по втората парична казна одбие да сведочи, а постапката се води пред судот, може да му се изрече казна затвор до 30 дена.

(3) За жалбата против решението со кое е изречена парична казна секогаш одлучува советот од членот 25 став (5) на овој закон. Жалбата против решението не го задржува извршувањето на решението.

Во граѓанската постапка ова прашање е уредено слично со кривичната постапка. Според член 206 од Законот за парнична постапка („Службен весник на РМ”, бр. 79/2005; 110/2008; 83/2009 и 116/2010), докажувањето ги опфаќа сите факти што се важни за донесување на одлуката на судот. Судот одлучува за тоа кои од предложените докази ќе се изведат заради утврдување на решителните факти.

Член 223 од ЗПП определува дека сведокот може да не даде одговор на одделни прашања ако за тоа постојат важни причини, а особено ако со својот одговор на тие прашања би се изложил на тежок срам, на значителна имотна штета или на кривично гонење и претседателот на советот ќе го предупреди дека може да не одговори на поставеното прашање. Меѓутоа, оправданоста на причините за одбивање на сведочењето или давањето одговор на одделни прашања ја оценува судот (член 225 став 1 од ЗПП). При тоа, ако судот оцени дека причините за одбивањето се неоправдани, ќе го казни сведокот со парична казна (член 233 став 2). Висината на казната е определена во член 10 став 2 од ЗПП и изнесува од 700 до 1.000 евра во денарска противвредност. Сведокот има право на жалба против решението со кое е изречена парична казна.

Член 287 став 3 од ЗПП определува дека претседателот на судскиот совет ќе забрани поставување на прашање или давање на одговор на прашање кое не се однесува на предметот на спорот. Ова исто така е преширока формулација поради тоа што прашањето може да се однесува на предметот на спорот, а сепак да не е неопходно или релевантно за утврдување на важен факт.

Член 55 – Постапки ex parte и ex officio

1. Страните обезбедуваат дека истрагите или гонењето за кривични дела утврдени во согласност со членовите 35, 36, 37, 38 и 39 од Конвенцијата нема да зависат целосно од пријава или тужба поднесена од жртвата ако кривичното дело било извршено целосно или делумно на нивна територија, и постапките да може да продолжат дури ако жртвата ја повлекла својата изјава или пријава.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат, во согласност со условите предвидени со нивното внатрешно право, можност за владини и невладини организации и советници за домашно насилство да им помагаат и/или да ги поддржуваат жртвите, на нивно барање, во текот на истрагите и судските постапки во врска со кривичните дела утврдени во согласност со Конвенцијата.

А. Според релевантното законодавство, дали сите дела предвидени со членот 55, став 1 се гонат по службена должност? Дали е можно да продолжи постапката што се води по службена должност за кривични дела наведени во чл. 35-39 кога жртвата одбива да поднесе пријава или се повлекува, или одбива да учествува во натамошната постапка? Ако постои расположива статистика наведете информации за бројот на случаите каде јавниот обвинител се откажал од обвинението за време на истрагата и/или судски постапки? Ако е можно, наведете ги причините, вклучувајќи го и повлекувањето на жртвата.

Б. Во поглед на чл.35 (физичко насилство), дали државата изјавила резерва на покренување на гонење по службена должност за помалку тешки дела? Ако да, објаснете ја постапката што се применува.

В. Дали на претставници на организации на жртви, како што се советници, им е дозволено да даваат

помош и поддршка на жртвата (со исклучок на обезбедувањето правна помош) во текот на истрагата и судската постапка? Дали станува збор за правна гаранција или за дискрециско одлучување на судијата / надлежниот орган?

Кривичните дела на кои се однесува член 55 став 1 од Конвенцијата според Кривичниот законик на РМ се гонат по службена должност (*ex officio*) кога се извршени при семејно насилство. Бидејќи овие кривични дела кога се извршени при семејно насилство се гонат *ex officio* и во случаи кога жртвата одбива да поднесе пријава или не сака да учествува во кривичната постапка, јавниот обвинител е должен да го преземе гонењето спрема сторителот. Законот за кривичната постапка на РМ во член 17 утврдува дека: *(1) кривичната постапка се поведува по барање од овластениот тужител; (2) за дела за кои се гони по службена должност или по предлог на оштетениот, овластен тужител е јавниот обвинител, а за дела за кои се гони по приватна тужба овластен тужител е приватниот тужител*, а во член 18 од истиот Закон е определено дека Јавниот обвинител е должен да преземе кривично гонење ако постојат докази дека е сторено кривично дело за кое се гони по службена должност, освен ако со овој закон поинаку не е определено.

Нема достапни статистички податоци за тоа во колку случаи јавниот обвинител се откажал од гонење за време на истрагата или во текот на судската постапка, бидејќи во Јавното обвинителство на РМ податоците за откажување од гонење се водат збирно, а не по кривично дело, односно став на делото. За да се утврди статистичката состојба со овие кривични дела треба да се спроведе истражување во досиејата на ЈО. Исто така нема податоци кога жртвата се откажува од учество во кривичната постапка.

Конвенцијата не е ратификувана и нема податок за можни резерви во врска со чл.32 од Конвенцијата.

За време на претходната постапка и на главната расправа жртвата има законско право да ја застапува адвокат или полномошник и да има толкувач на јазик што го зборува или разбира согласно ЗКП. Доколку жртвата има потреба од лекар, психолог или друго лице, по слободна оценка на судијата ќе се дозволи да се присутни во постапката, а и да седат до жртвата.

Претставници на невладини организации за време на одвивањето на истрагата и судската постапка можат да бидат присутни кога предвидените истражни и судски дејствија се јавни, но не можат да учествуваат во постапката со помош и поддршка. Инаку НВО можат надвор од судската постапка да ѝ укажуваат помош и поддршка на жртвата од секаков вид.

Во Закон за семејството е предвидено помош и поддршка на жртвата во постапката да ѝ даваат претставници на Центарот за социјална работа и тоа кога се работи за:

- Изрекување на привремена мерка на заштита до надлежниот суд, во член 94-д е уредено дека жртвата на семејно насилство може да поднесе предлог за изрекување на привремена мерка на заштита до надлежниот суд непосредно или преку Центарот за социјална работа, а Центарот за социјална работа, ќе поднесе предлог, за полнолетни и деловно способни лица, и ќе го достави до судот, само со согласност на жртвата на семејното насилство;

- А. Центарот за социјална работа кон предлогот од членот 94-д на овој закон доставува записник и извештај за преземените дејствија, во кој може да даде и предлог за изрекување на привремена мерка со предлог на мерка (член 94-ѓ).

- Б. Доколку семејното насилство продолжи и по истекот на мерката од членот 94-е на овој закон, Центарот за социјална работа односно жртвата на семејното насилство може да поднесе барање за продолжување на некоја од мерките (член 94-з).

- В. Центарот за социјална работа го следи извршувањето на изречената мерка и за текот на спроведувањето на мерката го известува судот на негово барање (член 94-с).

- Г. Центарот за социјална работа односно жртвата на семејно насилство може да поднесе предлог до надлежниот суд за укинување на изречената мерка и пред истекот на рокот за кој е изречена мерката, доколку оцени дека истата ја постигнала целта заради која е изречена.

- Д. Центарот за социјална работа односно жртвата на семејно насилство може да поднесе предлог за измена на изречената мерка или за нејзино продолжување, доколку оцени дека изречената мерка е несоодветна или дека ќе ги постигне бараните резултати, но дека за тоа е потребно истата да трае подолг временски период (член 94-и).

Член 56 – Мерки на заштита

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да ги заштитат правата и интересите на жртвите, вклучувајќи ги и нивните посебни потреби како сведоци, во сите фази од истрагите и судските постапки, а особено преку:

а. обезбедување на нивната безбедност, како и на безбедноста на нивните семејства и сведоците во нивно име, од заплашување, одмазда и повторена виктимизација;

б. обезбедување информирање на жртвите, барем во случаи кога жртвите и семејството може да се во опасност, за бегство на сторителот односно привремено или трајно ослободување;

в. информирање на жртвите, во согласност со условите предвидени со внатрешното право, за нивните права и услугите што им се на располагање, последователните активности во врска со нивната жалба, обвинението, општото напредување на истрагата или постапката, и нивната улога во нив, како и за исходот на нивните случаи;

г. овозможување на жртвите, на начин и во согласност со процесните правила на внатрешното право, да бидат ислушани, да достават докази и да ги презентираат нивните гледишта, потреби и интереси, непосредно или преку посредник, и дека ќе се земат предвид;

д. обезбедување на жртвите со соодветни служби за поддршка така што нивните права и интереси уредно да се презентираат и да се земат предвид;

ѓ. обезбедување усвојување на мерки за заштита на приватноста и угледот на жртвата;

е. обезбедување, кога е можно, да се избегнува контактот меѓу жртвите и сторителите во суд и во просториите на органите за спроведување на законот;

ж. обезбедување на жртвите со независни и стручни преведувачи, кога жртвите се странки во постапката односно кога приложуваат докази;

з. овозможување на жртвата да сведочи, според правилата предвидени во внатрешното право, во судница без да биде присутна односно барем без присуство на обвинетиот, секако преку употреба на соодветни комуникациски технологии, таму каде што се достапни.

2. На дете-жртва и сведок на насилство врз жените и домашно насилство им се укажуваат, кога е соодветно, специјални мерки на заштита, земајќи ги предвид најдобрите интереси на детето.

А. Дали постојат програми за заштита на сведоци и/или други мерки на посебна заштита воведени со цел да се осигура безбедноста на жртвите? Дали други сведоци или членови на семејството може да побараат мерки за заштита? Дали овие мерки се применливи на облиците на НВЖ или само некои? Објаснете. Кои услови треба да бидат исполнети за да се определи кој има право да побара заштита (дали тоа може да се врши по службена должност), каков вид мерки се достапни (заштита на идентитетот, процесна заштита посебни сведоци и сл.) кој определува специјални мерки, колку долго тие може да траат и др.? Ако е можно прикажете го бројот на случаи каде што е определена програма за заштита на сведоци во последните две години. Исто така, ако е можно наведете информации за жртвите на НВЖ на кои им била обезбедена ваков вид заштита, и на колку од нив.

Б. Дали постојат правни и други мерки за да се осигура дека жртвите се информирани за ослободување на сторителот како што е дефинирано во чл. 56 точка б. Ако постојат такви мерки, наведете која институција е одговорна и како жртва е информирана. Наведете ги правните основи за овие мерки.

В. Според релевантното законодавство, дали жртвата е страна во кривичната постапка? Дали жртвата може да доставува докази и да влијае на постапката? Дали постои надлежен орган чија одговорност според внатрешното право или стандардизираните процедури опфаќа „информирање на жртвите, во согласност со условите предвидени со внатрешното право, за расположливите права и услуги, последователните активности во врска со нивната жалба, обвинението, општото напредување на истрагата или постапката, и нивната улога во нив, како и за исходот на нивните случаи“. Ако е така, наведете го надлежниот орган, каков вид информации мора да ѝ бидат обезбедени на жртвата и постапката.

Г. Имајќи ги предвид обврските дефинирани од г - з, наведете информации за тоа што се гарантира со внатрешната правна рамка, наведувајќи чија одговорност е да се обезбеди пристап до информациите и пристап до правата, постапки достапни за жртвите, како и можните последици во случај на необезбедување релевантни информации или необезбедување услуги како што се бара со внатрешното право. Наведете информации за следново: дали преведувањето е бесплатно, дали сослушувањето на жртвата може да се преземе без присуство на сторителот (ако да, кој го бара и каков вид дополнителни барања треба да бидат исполнети, доколку ги има), дали делови или целото судење може да бидат затворени за јавноста, дали соочувањето е задолжително во некои случаи и ако е така, ве молиме наведете.

Д. Дали децата мора да сведочат против сторителите, или постојат исклучоци според внатрешното право? Ве молиме, наведете. Дали постојат посебни законски мерки со цел заштита на децата како жртви и/или на сведоците (посебно процесни гаранции, како што се забрана на соочување, употреба на техничка опрема за сведочења, обезбедување посебна поддршка од стручни лица за правата на децата итн.)?

Во правниот систем на РМ сведоците се заштитени во текот на кривичната постапка (процесна заштита уредена во ЗКП) и вонпроцесно во Законот за заштита на сведоци („Службен весник на РМ“, број: 38/2005, 58/2005), при што треба да нагласиме дека и Законот за заштита на сведоци како и другите закони во РМ не е родово сензибилизиран.

Во Законот за кривичната постапка и Законот за заштита на сведоци е дефинирано дека сведок е секое лице кое поседува информации за извршувањето на кривичното дело, неговиот сторител и други важни околности, односно податоци и информации од значење за кривичната постапка кои се неопходни и решаваачки за докажувањето на кривичното дело (чл. 2 од ЗЗС и чл. 212 став 1 од ЗКП). Во член 226 став 1 од ЗКП се воспоставува заштита на сведоците кои со давањето исказ или со одговор на определено прашање, сведокот, соработникот на правдата или жртвата, односно оштетениот би се изложил себеси или нему блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет (загрозен сведок). Загрозениот сведок може да го ускрати давањето исказ или изнесувањето на податоците додека не се обезбедат услови за негова заштита. Процесната заштита на загрозениот сведок се состои во посебен начин на сослушување и учествување во постапката и со примена на мерки за заштита вон постапката, уредени со ЗЗС.

Законот за заштита на сведоци во член 2 дефинира дека заштитено лице е сведок, соработник на правда, жртва која се јавува во својство на сведок и нивните блиски лица, кое со одлука на Советот за заштита на сведоци е вклучено во Програмата за заштита и со кое Одделението за заштита на сведоци има склучено спогодба за заштита, а Програма за заштита ја дефинира како систем на мерки и активности предвидени со овој закон кои Одделението за заштита на сведоци ги презема за заштита на животот, здравјето, слободата, физичкиот интегритет или имотот од поголем обем на лицата вклучени во неа.

Законот во истиот член одредува дека жртва која се јавува во својство на сведок на кое со кривично дело му е повредено или загрозено некое негово лично или имотно право, кое поседува информации од значење за кривичната постапка со чие давање неговиот живот, здравје, слобода, физички интегритет или имот од поголем обем би му биле изложени на опасност и кое се согласило со давање исказ во својство на сведок во кривичната постапка да соработува со правосудните органи, или негово блиско лице како што се: брачниот и вонбрачниот другар на сведокот, на соработникот на правдата и на жртвата која се јавува во својство на сведок, роднините на сведокот, на соработникот на правдата и на жртвата која се јавува во својство на сведок по крв во права линија, роднините во странична линија заклучно до трет степен, како и роднините по сватовство заклучно до втор степен, посвоеник и посвоител на сведокот, на соработникот на правдата и жртвата која се јавува во својство на сведок и друго лице кое сведокот, соработникот на правдата и на жртвата која се јавува во својство на сведок го смета за блиско лице се заштитени лица и може да бидат вклучено во Програмата за заштита. Одлука за вклучување на лица во Програмата, за нејзино престанување и за определување на мерката за заштита „промена на идентитет“ донесува Совет за заштита на сведоци. Програмата ја спроведува Одделение за заштита на сведоци кое е внатрешна организациона единица во Министерството за

внатрешни работи. Одделението заради заштита на сведокот, соработникот на правдата, жртвата која се јавува во својство на сведок, како и нивните блиски лица, презема активности за спроведување на мерки за заштита за спречување на секој вид на закана по нивниот живот, здравје, слобода, физичкиот интегритет или имот од поголем обем.

Примената на мерките за заштита предвидени во законот се однесуваат и на жените жртви на насилство и тоа кога се користат за докажување на кривични дела кое не може да се изврши без исказ на лице, кое поради можната опасност да биде изложено на заплашување, закана со одмазда или опасност по животот, здравјето, слободата, физичкиот интегритет или имот од поголем обем, се согласува во својство на сведок да даде исказ за следниве кривични дела: против државата, против човечноста и меѓународното право, од областа на организираниот криминал член 3 од 33С), како што се: силување во тешки последици, обљуба врз немоќно лице, полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години, обљуба со злоупотреба на положбата, посредување во вршење проституција, злосторство против човечноста, воено злосторство против цивилно население, трговија со луѓе и за сите кривични дела за кои со Кривичниот законик е пропишана казна затвор од најмалку четири години. **Жената може да биде жртва на сите наведени дела на насилство, но во националното законодавство родовата заснованост на насилството не е предвидена како основа за квалификуван облик на кривичните дела.**

Според член 15 од 33С предлог за вклучување во Програмата до Советот за заштита на сведоци, поднесува јавниот обвинител на Република Македонија, врз основа на писмено барање за вклучување во Програмата доставено од Министерството за внатрешни работи, надлежниот Јавен обвинител или судијата кој постапува по конкретниот предмет. Барање за вклучување во Програмата може да поднесе и лицето кое поради можната опасност да биде загрозен не се согласува во својство на сведок да даде исказ во кривичната постапка. Во ваков случај Јавниот обвинител на Република Македонија ќе побара од надлежниот јавен обвинител кој постапува по предметот да му ги достави податоците неопходни за одлучување по барањето. Јавниот обвинител на Република Македонија ја утврдува содржината и формата на предлогот за вклучување во Програмата и барањето за вклучување во Програмата.

При донесувањето на одлука за вклучување во Програмата, Советот ги има предвид особено следниве критериуми: значењето на информациите кои ги поседува лицето чија заштита се предлага за извршувањето на кривичното дело, неговиот сторител и други важни околности, односно податоци и информации од значење за кривичната постапка што се неопходни и решавачки за докажувањето на кривичното дело, информациите од значење за кривичната постапка кои ги поседува лицето чија заштита се предлага, да не можат да се обезбедат на друг начин, сериозноста на заплашувањето и волјата на лицето чија заштита се предлага да соработува со правосудните органи и во процесот на спроведувањето на мерките за заштита со Одделението.

Во член 23 од 33С е утврдена можност за итни мерки доколку јавниот обвинител на Република Македонија оцени дека сведокот, соработникот на правдата, жртвата која се јавува во својство на сведок и нивните блиски лица се изложени на сериозна опасност која не може да биде отстранета со соодветните мерки за заштита што полицијата ги дава на граѓаните, изготвува предлогот за вклучување во Програмата, го известува Одделението на МВР за потребата од примена на итни мерки. По добивањето на известувањето Одделението на МВР во рок од 24 часа ќе донесе одлука за нивна примена, ќе ги преземе тие мерки и за тоа ќе ги известат Советот и Јавниот обвинител на Република Македонија. Пред да преземе итни мерки раководителот на Одделението ќе прибави писмена согласност од лицето за кое ќе се применуваат итните мерки. Итните мерки траат до донесување одлука од Советот за вклучување на лицето во Програмата. По донесувањето на одлуката за примена на итните мерки и определувањето на видот на мерките, раководителот на Одделението на МВР ќе побара од лицето за кое ќе се применуваат итните мерки, да му биде извршен лекарски преглед и да пополни прашалник (за личните податоци, имотната состојба, обврските што ги има кон трети лица и други податоци).

Според член 26 од Законот за заштита на сведоци мерки за заштита се: 1) *чување на тајност на идентитетот*; 2) *обезбедување на лична заштита*; 3) *промена на живеалиште, односно престојувалиште* и 4) *промена на идентитет*.

Како итни мерки можат да се спроведуваат мерките од членот 26 точки 1, 2 и 3 на овој закон.

Мерката за заштита „чување на тајност на идентитетот“ опфаќа изработка и употреба на лични

исправи во кои привремено се променети личните податоци на заштитеното лице, како и изработка и употреба на исправи за сопственоста на одреден имот на заштитеното лице (член 27).

Мерката за заштита „обезбедување лична заштита“ се состои од оперативна, физичка и техничка заштита на заштитеното лице, со цел да се спречи загрозување на неговиот живот, здравје, слобода, физички интегритет или имот од поголем обем (член 29).

Мерката за заштита „промена на живеалиштето, односно престојувалиштето“ на заштитеното лице се остварува преку привремена или трајна промена на неговото живеалиште, односно престојувалиште со друго живеалиште, односно престојувалиште, кое ќе го одреди Одделението (член 30).

Мерката за заштита „промена на идентитет“ се состои од делумна или целосна измена на личните податоци на заштитеното лице. Личните податоци внесени во новите исправи не смеат да бидат идентични со податоците на друго лице (член 31).

Според одредбите во член 39, **Програмата престанува:**

- 1) со истекот на времето предвидено во Спогодбата;
- 2) со смрт на заштитеното лице;
- 3) доколку заштитеното лице или неговиот законски застапник се откажат од заштитата за што поднесуваат писмена изјава до Одделението;
- 4) заради престанок на причините поради кои заштитеното лице е вклучено во Програмата и
- 5) поради непочитување на одредбите од Спогодбата од страна на заштитеното лице.

Одлука за престанување на Програмата донесува Советот за заштита на сведоци по предлог на раководителот на Одделението на МВР, јавниот обвинител на Република Македонија или заштитеното лице, односно неговиот законски застапник.

Не располагаме со податоци колку лица биле опфатени со Програмата за заштита на сведоци во последните две години бидејќи Советот не објавува во јавноста годишни извештаи за својата работа. Според медиуското известување на судски предмети во кои жени биле жртви на насилство во изминатите 8 години во практиката на заштита на сведоци вон процесно, имало случаи кога жени жртви на кривичното дело трговија со луѓе биле во Програмата за заштита на сведоци.

Покрај посебните начини на испитување на загрозени сведоци, ЗКП предвидува и посебен начин на испитување на посебно ранливи жртви и сведоци.

Член 232 - Испитување на посебно ранливи жртви и сведоци

(1) Оштетениот и сведокот за кој органот што ја води постапката ќе утврди дека со оглед на возраста, здравствената состојба, природата или последиците од кривичното дело, односно поради други околности на случајот се посебно ранливи, малолетно лице жртва на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба и дека испитувањето во просториите на органот што ја води постапката би имало штетни последици по нивното психичко или физичко здравје ќе се испитаат на начин пропишан во овој член.

(2) Кога органот што ја води постапката ќе оцени дека тоа е потребно заради помош на оштетениот или сведокот од ставот (1) на овој член ќе му постави полномошник за време на испитувањето.

(3) Прашањата на оштетениот и сведокот од ставот (1) на овој член можат да се поставуваат само преку органот што ја води постапката, кој спрема таквото лице треба да се однесува со посебно внимание за да се избегнат штетните последици на кривичната постапка врз неговата личност, телесното и душевното здравје.

(4) Испитувањето на оштетениот и сведокот од ставот (1) на овој член може да се врши со помош на психолог, социјален работник или друго стручно лице, а органот што ја води постапката може да одлучи лицето да се испита со употреба на технички средства за пренос на слика и звук, без присуство на странките и другите учесници во постапката во просторијата во која се наоѓа оштетениот или сведокот, така што странките, бранителот и лицата кои имаат право да му поставуваат прашања, тоа го прават со посредство на органот што ја води постапката, психолог, педагог, социјален работник или друго стручно лице.

(5) При испитувањето на оштетениот или сведокот од ставот (1) на овој член, судот може да ја исклучи јавноста.

(6) Оштетениот или сведокот од ставот (1) на овој член не смеат да се соочуваат со обвинетиот, а со другите сведоци само по нивно барање.

Во претходната постапка жртвата може да бара да биде информирана за мерките и резултатите од нив кои ги спроведува МВР (полицијата) и ЈО. Ако сторителот е фатен во бегство тогаш ЈО ја известува жртвата за мерките што ќе ги предложи, а судијата на претходната постапка ќе ја извести дали спрема сторителот ќе поведена истрага и дали ќе биде одреден притвор.

Оштетениот или лицето жртва според тоа има право да биде известен од јавниот обвинител кога сторителот ќе биде ослободен од кривично гонење во случаи кога тој ќе ја отфрли кривична пријава што го засега оштетениот, и тоа со доставување на решението за отфрлање во кое задолжително треба да се наведат причините за отфрлање.

Член 57 - Права на оштетениот

Во кривичната постапка оштетениот ги има следниве права:

- 1) да биде запознаен со своите права;*
- 2) да го употребува својот јазик и писмо и право на помош од преведувач, односно толкувач доколку не го разбира јазикот на кој се води постапката;*
- 3) да стави предлог за остварување на имотноправното барање;*
- 4) да има полномошник;*
- 5) да укажува на факти и да предлага докази;*
- 6) да присуствува на доказното рочиште;*
- 7) да присуствува на главната расправа и да учествува во доказната постапка, како и да се произнесе по имотноправното побарување и по кривичноправниот настан;*
- 8) по завршување на истражната постапка да ги разгледа списите и предметите што служат како доказ;*
- 9) да поднесе жалба под условите предвидени со овој закон;*
- 10) да поднесе предлог за гонење и приватна тужба согласно со одредбите на Кривичниот законик;*
- 11) да биде известен за преземање или за секое откажување од кривично гонење од страна на јавниот обвинител;*
- 12) да изјави жалба до повисокиот јавен обвинител против одлуката на јавниот обвинител со која тој се откажува од кривично гонење, под условите предвидени со овој закон;*
- 13) да побара враќање во поранешна состојба;*
- 14) да му се почитува правото на приватност и*
- 15) да учествува во постапката за медијација на начин и под услови определени со овој закон.*

Оштетениот задолжително добива пресуда против која може да користи редовни правни лекови доколку е незадоволен од пресудата кога обвинетиот е ослободен или благо казнет.

Според ЗКП оштетениот е вклучен во кривичната постапка како помошна странка на јавниот обвинител. Во член 57 е утврдено дека оштетениот има право во текот на постапката да укаже на сите факти и да предложи докази што се од важност за утврдување на кривичното дело, за пронаоѓање на сторителот на кривичното дело и за утврдување на нивните имотно-правни барања.

Во текот на истражната постапка оштетениот може да му даваат предлози на јавниот обвинител за преземање на определени дејствија и остварување на своите права. Јавниот обвинител е должен на погоден начин да го извести оштетениот за времето, местото на извршувањето на истражните дејствија на кои може да присуствува. Во текот на истражните дејствија, оштетениот може да му предложи на ЈО/органот што ја води постапката, заради разјаснување на работите да им постави определени прашања на осомничениот и вештакот, а по дозвола од органот што ја води постапката и тие можат непосредно да поставуваат прашања. Оштетениот има право да бара во записникот да се внесат и нивни забелешки во однос на извршувањето на одделни дејствија.

Доколку јавниот обвинител ја запре истражната постапка, наредбата за запирање на истражната постапка се доставува на осомничениот и оштетениот, со поука дека оштетениот може во рок од осум дена да поднесе приговор до непосредно повисокиот јавен обвинител.

Доколку судијата на претходната постапка спроведе доказно рочиште за тоа го известува оштетениот.

Кога судијата односно советот ќе донесе решение за запирање на постапката заради откажување на ЈО од обвинителниот акт, решението му се доставува на оштетениот со поука дека може во рок од осум дена да поднесе жалба до непосредно повисокиот јавен обвинител.

Исто така оштетениот има право да ги разгледува списите и да ги разгледува предметите што служат како доказ. Ова право судот може да му го ускрати додека не биде сослушан како сведок. Судијата на претходната постапка и претседателот на советот ќе ги запознаат оштетениот со наведените права.

На главниот претрес оштетениот може да биде присутен, има право да предлага докази, да им поставува прашања на обвинетиот, на сведоците и на вештаците, да изнесуваат забелешки и објасненија во поглед на нивните искази и да дава други изјави и да става други предлози, да сведочи, може и по закажувањето на главниот претрес да бараат на главниот претрес да се повикаат нови сведоци или вештаци или да се прибават други нови докази. Оштетениот може непосредно да му поставува прашања на обвинетиот по одобрение на претседателот на советот оштетениот може до завршувањето на главниот претрес да предлага да се изведат нови факти и да се прибават нови докази а можат да ги повторат и оние предлози што порано ги одбил претседателот на советот или советот. По завршената доказна постапка претседателот на советот ќе ги праша странките и оштетениот дали имаат некакви предлози за дополнување на доказната постапка, а оштетениот може да го искаже своето мислење за доказната постапка.

Според ЗКП оштетениот има право да биде информиран за своите права од полиција, ЈО и судот. Непочитувањето на овие права оштетениот има можност да ги надокнади со користење на правни лекови како жалба до повисоките обвинителски и судски инстанции.

Оштетениот има право на толкувач на јазик што го зборува или разбира без надокнада, а доколку оштетениот е посебно ранлива група на жртви ќе се користат одредбите за испитување на посебно ранливи жртви и сведоци (член 232).

Член 232 - Испитување на посебно ранливи жртви и сведоци

(1) Оштетениот и сведокот за кој органот што ја води постапката ќе утврди дека со оглед на возраста, здравствената состојба, природата или последиците од кривичното дело, односно поради други околности на случајот се посебно ранливи, малолетно лице жртва на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба и дека испитувањето во просториите на органот што ја води постапката би имало штетни последици по нивното психичко или физичко здравје ќе се испитаат на начин пропишан во овој член.

(2) Кога органот што ја води постапката ќе оцени дека тоа е потребно заради помош на оштетениот или сведокот од ставот (1) на овој член ќе му постави полномошник за време на испитувањето.

(3) Прашањата на оштетениот и сведокот од ставот (1) на овој член можат да се поставуваат само преку органот што ја води постапката, кој спрема таквото лице треба да се однесува со посебно внимание за да се избегнат штетните последици на кривичната постапка врз неговата личност, телесното и душевното здравје.

(4) Испитувањето на оштетениот и сведокот од ставот (1) на овој член може да се врши со помош на психолог, социјален работник или друго стручно лице, а органот што ја води постапката може да одлучи лицето да се испита со употреба на технички средства за пренос на слика и звук, без присуство на странките и другите учесници во постапката во просторијата во која се наоѓа оштетениот или сведокот, така што странките, бранителот и лицата кои имаат право да му поставуваат прашања, тоа го прават со посредство на органот што ја води постапката, психолог, педагог, социјален работник или друго стручно лице.

(5) При испитувањето на оштетениот или сведокот од ставот (1) на овој член, судот може да ја исклучи јавноста.

(6) Оштетениот или сведокот од ставот (1) на овој член не смеат да се соочуваат со обвинетиот, а со другите сведоци само по нивно барање.

Од отворањето на заседанието па до завршувањето на главниот претрес советот може во секое време по службена должност или по предлог на странките или оштетениот, но секогаш по нивното сослушување, да ја исклучи јавноста од целиот главен претрес или еден негов дел, ако тоа е потребно заради чување на тајната, чување на јавниот ред, заштита на моралот, заштита на личниот и интимниот живот на обвинетиот, сведокот или оштетениот, заштита на загрозениот сведок и заштита на интересите на малолетникот.

Обвинетиот може привремено да се отстрани од судницата, со одлука на советот, ако сообвинетиот или сведокот или загрозениот сведок одбива да дава исказ во негово присуство или ако околностите укажуваат дека во негово присуство нема да ја зборува вистината или би се изложил

себеси или нему блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет, а ова важи и за оштетениот кога е сведок.

Според член 218 став 2 од ЗКП, малолетно лице кое не наполнило 18 години се повикува како сведок преку неговите родители, односно преку законскиот застапник.

Кога детето се јавува како жртва на кривично дело, согласно чл. 54 ст. 1, т.1 има право на посебни мерки на процесна заштита при давањето исказ и испитувањето во сите фази на постапката. Покрај правото на децата-жртви на посебни мерки на процесна заштита, во ст. 4 е предвидено задолжително определување на посебна мерка на процесна заштита на дете жртва во следните случаи:

1) Кога детето жртва има потреба од посебна грижа и заштита или

2) Кога детето е жртва на трговија со луѓе, на насилство или на сексуална злоупотреба.

Во ставот 5 е предвидена обврската на судот да определи аудио-визуелен запис на исказот и испитувањето на детето. Само заради исклучителни околности детето може повторно да се испита, но најмногу уште еднаш, но и тогаш преку користење на технички средства за комуникација.

(5) Во случаите од ставот (4) на овој член судот мора да определи поединечно или заедно со друга посебна мерка на заштита, видео и тонски запис на исказот и испитувањето на детето за да се користи како доказ во постапката. Во исклучителни случаи, заради нови околности на случајот, судот може да нареди повторно испитување на детето - жртва најмногу уште еднаш преку користење на технички средства за комуникација.

(6) Спроведувањето на посебните мерки на процесната заштита на децата жртви е уредено со посебен закон.

Посебната процесна заштита за децата жртви/сведоци е уредена со Законот за правда за децата. Во засебно поглавје е уредена заштитата на деца жртви на кривични дела, *Глава 16 -Заштита на деца жртви на кривични дела или сведоци во кривичната постапка*. Со деца жртви на кривични дела може да постапуваат само професионалци од институциите, вклучително полиција, обвинителство и судот само доколку поседуваат соодветно образование и посебно познавање и искуство од областа на правата на децата и нивната кривично-правна заштита.

Член 148

Во постапката што се води за дејства што со закон се предвидени како кривични дела во кои детето се јавува како жртва судовите, јавните обвинители и службените лица на Министерството за внатрешни работи можат да постапуваат само доколку поседуваат соодветно образование и имаат посебно познавање и искуство од областа на правата за детето и за кривично-правната заштита на децата.

Со чл. 149 се воспоставува генерална обврска за судот и сите органи што учествуваат во постапката за внимателно постапување со децата жртви „на начин на кој ќе се избегнат можните штетни последици за личноста и развојот“. Покрај итноста на постапките во кои детето е жртва, се ограничува начелото на јавност и за судот се воспоставува обврска за исклучување на јавноста од делот на постапката кога се репродуцира записот од детето жртва, или се применува друга мерка при земање исказ или распит на детето-жртва или се изведуваат други процесни дејствија со кои може да се нанесе штета на неговата личност. И при сослушување на деца како сведоци, законот воспоставува обврска за сослушување на начин кој не влијае штетно врз неговиот психофизички развој и со примена на посебни мерки на процесна заштита. Не помалку значајна е забраната за соочување меѓу детето сведок односно жртва и осомничениот односно обвинетиот за кривични дела кои по својата природа и последиците го прават детето посебно чувствително содржана во чл.150.

Член 149

(1) За сите дејства кои со закон се предвидени како кривични дела од Кривичниот законик во кои според законските обележја на делото детето се јавува како жртва на делото судот и другите органи што учествуваат во постапката се должни да преземаат мерки за помош и заштита и да постапуваат на начин на кој ќе се избегнат можните штетни последици за неговата личност и развој.

(2) Постапката за кривичните дела од ставот (1) на овој член, во која детето е жртва, е итна.

(3) Судот ја исклучува јавноста од делот на постапката во кој се репродуцира записот од исказот и од распитот на детето жртва или се применува друга посебна мерка на процесна заштита при земање исказ

или распит или се изведуваат процесни дејствија со кои може да се нанесе штета на неговата личност и неговиот развој.

(4) Детето-жртва се сослушува како сведок на начин кој не влијае штетно врз неговиот психофизички развој и со примена на посебни мерки на процесна заштита.

(5) При земањето исказ и распит на дете како сведок или жртва полицијата, обвинителството и судот се должни да водат сметка за личните својства и карактеристики на детето за заштита на неговите интереси и за неговиот правилен развој.

Член 150

Детето-жртва и детето сведок на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба, како и дејства што со закон се предвидени како кривични дела против човечноста и меѓународното право, како и за други дејства што со закон се предвидени како кривични дела кои поради нивната природа, последиците или други околности го прават детето посебно чувствително, односно се наоѓа во посебно тешка душевна состојба, соочување меѓу детето и осомничениот, односно обвинетиот не е дозволено.

Покрај правата на детето-жртва кои се уредени со член 145, ЗПД содржи одредба за посебни права на процесна заштита на децата-жртви односно сведоци на кривични дела при давањето исказ во сите фази на постапката. Законските одредби предвидуваат обврска за определување посебни мерки на процесна заштита при земање исказ односно сослушување на дете-жртва односно сведок, како и посебна рестрикција на бројот на сослушувања на детето-жртва во постапката како и начинот на сослушување. Секое дете жртва мора да има полномошник од првото сослушување и во текот на целата постапка и оваа услуга е бесплатна за детето-жртва, а трошоците за застапувањето паѓаат на товар на буџетот.

Член 146 - Посебни права на процесна заштита

(1) Детето-жртва има право на посебни мерки на процесна заштита при давањето исказ и испитувањето во сите фази на постапката.

(2) Судот мора да определи посебна мерка на процесна заштита во случаите од ставот (1) на овој член, и тоа:

- кога детето-жртва има потреба од посебна грижа и заштита или
- кога детето е жртва на трговија со луѓе, на насилство или на сексуална злоупотреба, како и на кривични дела против човечноста и меѓународното право или други тешки дела сторени кон деца за кои со закон е утврдена казна затвор над четири години.

(3) Во случаите од ставот (2) на овој член судот определува поединечно или заедно со друга посебна мерка на заштита да се регистрира исказот на детето со видео и тонски запис, кој ќе се користи како доказ во натамошната постапка. Во исклучителни случаи, ако се појават нови околности, судот може повторно да го испита детето жртва најмногу уште еднаш преку користење на технички средства за комуникација.

(4) Судот, јавното обвинителство и полицијата се должни да го поучат детето-жртва за неговите права од ставот (1) на овој член, најдоцна пред неговото прво испитување и за тоа составуваат службена белешка или записник.

(5) Посебните права содржани во ставовите (2), (3) и (4) на овој член се однесуваат и на децата сведоци.

Одредбата од чл.147 таксативно ги набројува мерките на процесна заштита на деца жртви и сведоци при давање исказ и тоа:

- користење на екрани за заштита на жртвата и сведокот од погледот на обвинетиот;
- прикривање на идентитетот или на изгледот;
- давање исказ преку видеоконференција;
- отстранување на тогите и капите;
- исклучување на јавноста;
- видео и аудио запис на исказот кој ќе се користи како доказ;
- видео и аудио запис од распитот кој ќе се користи како доказ;
- земање исказ преку посредство на стручно лице;
- употреба на посебни технички средства за комуникација;
- заштита на приватноста на детето и на неговото семејство.

Член 57 – Правна помош

Страните го обезбедуваат правото на правен совет и бесплатна правна помош за жртвите според условите предвидени со нивното внатрешно право.

А . Дали во земјата има систем на бесплатна правна помош којшто е финансиран и управуван од државата? Дали постои закон за бесплатна правна помош? Дали правна помош се обезбедува само во кривични или во граѓански случаи? Кој обезбедува правна помош? Кои се критериумите за доделување бесплатна правна помош? Дали жртвите на НВЖ имаат право на бесплатна правна помош? Кој ги информира жртвите за пристапот до правната помош? Дали претставува обврска на надлежниот орган или е прашање на дискрециско постапување?

Република Македонија има систем за правна помош финансиран од државниот буџет и управуван од Министерството за правда. Постои Закон за бесплатна правна помош (*“Службен весник на РМ”, бр.161/2009 и 185/2011*). Бесплатната правна помош се обезбедува во сите судски и управни постапки. Правна помош даваат подрачните единици на Министерството за правда, адвокати и овластени здруженија на граѓани.

Критериуми за остварување на правото на бесплатна правна помош се утврдени во член 12 од Законот. Според овој член, право на бесплатна правна помош имаат државјаните на Република Македонија со постојано живеалиште во Република Македонија, и тоа:

- лица-корисници на социјална помош;
- корисници на правото на инвалидски додаток, кои не остваруваат други приходи по основа на заработувачка или приходи од недвижности;
- корисници на најниска пензија кои живеат во семејна заедница со две или повеќе лица издржувани од него;
- семејства или самохран родител со едно или повеќе малолетни деца кои остваруваат право на детски додаток.

Право на бесплатна правна помош имаат и:

- баратели на правото на азил, внатрешно раселено лице, како и раселено или прогонето лице кое на територијата на Република Македонија има престојувалиште;
- странски државјанин, кој во согласност со меѓународните договори, без оглед дали на територијата на Република Македонија има престојувалиште или живеалиште, остварува негово право за кое е надлежен државен орган на Република Македонија;
- лице без државјанство, кое законски престојува во Република Македонија ;
- државјанин на земја-членка на Европската унија под услови и на начин утврден со овој закон.

Покрај ова, барателот на бесплатна правна помош мора кумулативно да исполни и друг услов, односно, со оглед на својата материјална положба, да не може да ги оствари со Уставот и со закон загарантираните права, без да го загрози сопственото издржување и издржувањето на членовите на своето семејство со кои живее во заедничко домаќинство. Се смета дека е загрозувана издршката на лицето кое бара бесплатна правна помош и издршката на членовите на неговото семејство со кои живее во заедничко домаќинство ако приходите по сите основи на тоа лице и членовите на неговото домаќинство не го преминуваат износот од 50% од просечната месечна плата исплатена во Република Македонија за претходниот месец во времето на поднесување на барањето за бесплатна правна помош (член 12 став 4).

Жртвите на насилство против жената не се посебно определени како корисници на бесплатна правна помош туку таа зависи од нивната имотна состојба односно од фактот дали им е загрозувано сопственото издржување и издржувањето на членовите на нивното семејство со кои живеат во заедничко домаќинство и од исполнувањето на другите услови кои важат за сите други корисници, а не заради состојбата како последица на насилството во која се наоѓаат. Единствена поволност постои само за жртвите на семејно насилство, но не и за жртвите на насилство врз жени и е содржана во одредбата на член 12 став 5 од Законот според која приходите на лицето кое бара бесплатна правна помош можат да бидат проценети индивидуално, ако постојат спротивставени семејни интереси во спор за кој се бара бесплатна правна помош.

Жртвите на семејно насилство можат да добијат правна помош и од Центарот за социјални работи. Став 5 на член 94-г од Законот за семејство (*Службен весник на РМ бр.80/1992; 9/1996; 38/2004; 33/2006; 84/2008; 67/2010; 156/2010; 39/2012 и 44/2012*) предвидува секаков вид на правна помош и застапување како една од мерките за заштита кои го презема Центарот за социјална работа секогаш кога има сознанија дека постои семејно насилство.

Не постојат посебни одредби за информирање на жртвите за правото на бесплатна правна помош. Тие можат да бидат информирани во рамките на општата одредба на член 19 став 2 од Законот за бесплатна правна помош според која Министерството за правда ги информира граѓаните за правото и начинот на користење на бесплатна правна помош преку средствата за јавно информирање (печатени и електронски).

Член 58 – Застареност

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека застарувањето за покренување каква било правна постапка во врска со кривичните дела утврдени со членовите 36, 37, 38 и 39 од Конвенцијата, ќе трае доволно долго и сразмерно на тежината на кривичното дело кое е во прашање, за да да овозможи ефикасно отпочнување-покренување на постапката откако жртвата станала полнолетна.

А. Според внатрешното право, дали децата кои претрпеле дела дефинирани во чл. 36-39 од Конвенцијата, може да ги пријават кривични дела што ќе резултира со иницирање на постапки кога ќе наполнил 18 години? Ако одговорот е потврден, наведете ја законската основа за тоа, како и условите кои треба да бидат исполнети.

Б. Дали вашата земја изјави резерва за овој член? Ако изјавила, ве молиме објаснете.

Македонското казнено законодавство разликува застарување на гонењето и застарување на извршување на кривичната санкција. Исто така, апсолутната застареност се применува за гонење за сите кривични дела за кои е дозволена застареност, а откако ќе помине „двапати повеќе време отколку што според законот се бара за застареност на кривичното гонење“ (чл.107, ст. 6 од КЗ).

Сексуалното насилство е инкриминирано во кривичните дела разместени во Глава XIX од КЗ - Кривични дела против половата слобода и половиот морал. Објектот на заштита кај оваа група на кривични дела е јасно дефиниран во самиот назив на главата, „слободата при стапување во полови односи“. Извршувањето на различни видови сексуално насилство врз деца на возраст до 18 години се инкриминира во неколку засебни членови, при што македонскиот КЗ прави разлика меѓу казнивоста на обљуба или други полови дејствија во зависност од возраста на детето-жртва, како и во висината на пропишаната казна затвор. Роковите на застареност не доволуваат по наполнети 18 години, децата кои биле жртви на сексуално насилство за секое од кривичните дела да покренат гонење или за определени кривични дела тоа е можно во многу кус рок по полнолетството. Роковите за застареност, текот и прекилот на застарувањето и незастарливоста се уредени со чл. 107, 108 и 112 од КЗ. По ратификацијата на Конвенцијата, односно во согласност со чл. 118 од Уставот на РМ „меѓународните договори што се ратификувани во согласност со Уставот се дел од внатрешниот правен поредок и не можат да се менуваат со закон“, а во чл.112 од КЗ е предвидена можност за незастарливост на кривичното гонење доколку тоа е предвидено со меѓународен договор кој е ратификуван.

Член 107 - Застареност на кривичното гонење

(1) Ако во овој законик не е поинаку определено, кривичното гонење не може да се преземе кога ќе поминат:

1) 30 години од извршувањето на кривично дело за кое според законот може да се изрече казна доживотен затвор;

2) 20 години од извршувањето на кривично дело за кое според законот може да се изрече затвор над **десет години**;

3) десет години од извршувањето на кривично дело за кое според законот може да се изрече затвор над **пет години**;

- 4) пет години од извршувањето на кривично дело за кое според законот може да се изрече затвор **над три години**;
- 5) три години од извршувањето на кривично дело за кое според законот може да се изрече затвор **над една година**;
- 6) две години од извршувањето на кривично дело за кое според законот може да се изрече затвор до една година или парична казна;
- (2) Ако за кривичното дело се пропишани повеќе казни, рокот на застареноста се определува според најтешката пропишана казна.

Член 108 - Тек и прекин на застарувањето на кривичното гонење

- (1) Застарувањето на кривичното гонење почнува од денот кога е сторено кривичното дело.
- (2) Застарувањето не тече за времето за кое според законот гонењето не може да започне или да продолжи.
- (3) Застарувањето се прекинува со секое процесно дејство што се презема заради гонење на сторителот поради стореното кривично дело.
- (4) Застарувањето се прекинува и кога сторителот во времето додека тече рокот на застареност ќе стори, исто така, тешко или потешко кривично дело.
- (5) За секој прекин застарувањето почнува повторно да тече.
- (6) Застареност на кривичното гонење настапува во секој случај кога ќе помине двапати онолку време колку што според законот се бара за застареност на кривичното гонење.

Член 112 - Незастарливост на кривичните дела геноцид и воени злосторства

Кривичното гонење и извршувањето на казната не застарува за кривичните дела предвидени во членовите од 403 до 407-б и 416-а, како ни за кривични дела за кои со ратификувани меѓународни договори е предвидена незастареност.

Кривичното дело предвидено во член 36—Сексуално насилство, вклучувајќи и силување од Конвенцијата, македонскиот КЗ го препознава само делумно. Во врска со одредбата содржана во ст.1 т.а, дејството на извршување опфаќа вагинална, анална или орална пенетрација. Битно обележје на делото е отсуство на согласност на другото лице. Македонскиот КЗ го познава кривичното дело силување (чл.186) и во ст.1 дејство на извршување е присилување на обљуба, но потребно е постоење на „употреба на сила или закана“ за непосреден напад врз животот или телото на жртвата или на блиско лице. Запретената казна е казна затвор од три до десет години.

Воочлива е суштинска разлика, односно Конвенцијата бара отсуство на согласност, додека македонскиот КЗ бара употреба на сила или закана. Жртва на ова кривично дело може да бидат деца на возраст над 14 години. Според правилата за застареност, дете на возраст над 14 години може да иницира гонење откако ќе наполни 18 години, во многу кус период по полнолетството (доколку немало прекин на рокот за застареност) бидејќи застареност за ова дело согласно чл. 107, став 4 изнесува пет години од денот на извршување на делото („пет години од извршувањето на кривично дело за кое според законот може да се изрече затвор над три години“). Истата ситуација со рокот на застареност важи за дејството од став 2 на истиот член, пропишана е казна затвор од најмалку 4 години.

Во поглед на обљуба или други полови дејствија врз деца на возраст до 14 години македонскиот КЗ во членот 188 пропишува засебно кривично дело, *полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години*. Рокот за застареност на гонењето е различен зависно од ставот на кривичното дело. За став 1 гонењето може да се покрене во рок од десет години од извршувањето на кривичното дело во согласност со член 107, став 3 (*десет години од извршувањето на кривично дело за кое според законот може да се изрече затвор над пет години*), за дејствијата содржани во став 2, 3 и 4 застареноста на гонењето изнесува дваесет години (*20 години од извршувањето на кривично дело за кое според законот може да се изрече затвор над десет години, став 2, чл.107*).

Дејствата на кривичното дело предвидено во чл. 189, *обљуба со злоупотреба на положба* може да се извршат врз деца на возраст над 14 години и врз полнолетни лица. Рокот на застареност на гонењето изнесува десет години за став 1, односно дваесет години за став 2.

Кај кривичното дело предвидено во чл. 191, *посредување во вршење проституција*, застареноста на гонењето изнесува десет години за дејството од став 1 и став 3, пет години за дејството од став 2, односно дваесет години за став 4.

За кривично дело од чл. 192, *подведување и овозможување полови дејствија*, рокот за застареност изнесува десет години.

Застареноста за прикажување или злоупотреба на дете на возраст до 14 години за изработка на порнографски материјал или за порнографска претстава изнесува пет години за став 2 и 3, две година за став 1 односно доколку постои присила врз дете на возраст до 18 години, застарувањето на гонењето е во рок од десет години.

Застареноста за наамување на обљуба или друго полово дејство на малолетник кој не наполнил 14 години е во рок од три години.

За дејства на родосквернавање рокот на застареност изнесува десет години за став 1 односно дваесет години за став 2 кога дејствието е извршено врз дете на возраст од 14 години.

Кривичното дело - присилен брак предвидено во чл. 37 на Конвенцијата не постои автономно во македонскиот Кривичен законик. Присилен брак е предвиден како едно од дејствата на извршување на кривичното дело трговија со луѓе во чл. 418-а и кривичното дело трговија со деца во член 418-г. Кога дејството на извршување претставува присилен брак, рокот на застареност изнесува пет години кај кривичното дело трговија со луѓе, односно десет години кај кривичното дело трговија со деца.

Член 418-а - Трговија со луѓе

(1) Тој што со сила, сериозна закана доведува во заблуди или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојбата на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице или на друг начин врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човековото тело, ќе се казни со казна затвор најмалку четири години.

(2) Тој што ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациона исправа заради вршење на делото од став 1 на овој член ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

(3) Тој што користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги или друг вид експлоатација од лица за кое знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(4) Ако делото од ставовите (1), (2) и (3) на овој член го стори службено лице во вршењето на службата, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(5) Согласноста на жртвата на трговија со луѓе заради намера за експлоатација предвидена во став 1, не се од значење за постоењето на кривичното дело од став 1.

(6) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(7) Недвижностите искористени и предметите и превозните средства употребени за извршување на делото, се одземаат.

Член 418-г - Трговија со малолетно лице

(1) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа малолетно лице заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човеково тело, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(2) Тој што делото од став 1 ќе го стори со сила, сериозна закана, со доведување во заблуда или друга форма на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(3) Тој што користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги или друг вид експлоатација од малолетно лице за кое знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(4) Тој што ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациона исправа заради вршење на делото од ставовите 1 и 2, ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(5) Ако делото од ставовите (1), (2), (3) и (4) на овој член го стори службено лице во вршењето на службата, ќе се казни со затвор најмалку десет години.

(6) *Согласноста на малолетното лице со дејствијата предвидени во став 1, не е од значење за постоењето на кривичното дело од став 1.*

(7) *Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.*

(8) *Недвижностите искористени и предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.*

Кривичното дело – женско генитално осакатување предвидено со чл. 38 од Конвенцијата не постои во македонскиот Кривичен законик.

Кривичното дело – присилен абортус и присилна стерилизација предвидено во чл. 39 од Конвенцијата не постои како автономно кривично дело во македонскиот Кривичен законик. Дејството на извршување е делумно предвидено во кривичното дело противправно прекинување на бременоста со чл. 129 од КЗ. Извршувањето на ова кривичното дело ги погаѓа само жените и се предвидува гонење по службена должност и затворски казни од три месеци до три години кога постои согласност на жената за противправно прекинување на бременоста, и казна затвор од една до пет години кога прекинувањето на бременоста е без согласност на жената. Рокот на застареност изнесува три години.

Присилување на проституција или силување, сексуално ропство или предизвикување на присилна бременост, насилна стерилизација или друг вид сексуално насилство, се предвидени како дејствија на извршување кај кривичното дело воено злосторство против цивилно население, но кај ова дело мора да постои вооружен судир.

Присилна бременост, присилна стерилизација е предвидено како дејствие на извршување кај кривичното дело злосторство против човечноста, кај кое мора да постои намера за систематско уништување на цивилно население.

Присилување на проституција или силување, сексуално ропство или предизвикување на присилна бременост, насилна стерилизација или друг вид сексуално насилство, се предвидени како дејства на извршување кај кривичното дело воено злосторство против цивилно население, но кај ова дело мора да постои вооружен судир.

Во времето кога е пишуван извештајот Конвенцијата сè уште не била ратификувана и не се изјавени резерви.

2.7 Анализа на усогласеноста со одредбите содржани во Поглавје VII – Миграција и азил (чл. 59-61)

Член 59 – Статус на престој

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите чиј статус на престој зависи од брачниот или вонбрачниот партнер во согласност со нивното национално законодавство, во случај на прекинување на бракот или врската, и при посебно тешки околности, добиваат, по поднесување барање, независна дозвола за престој без оглед на траењето на бракот или на врската. Условите коишто се однесуваат на одобрувањето и траењето на независната дозвола за престој се утврдени со националното законодавство.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите може да добијат запирање на постапката за протерување отпочната во врска со статусот на престој што зависи од статусот на брачниот или вонбрачниот партнер во согласност со националното законодавство и да им овозможат да поднесат барање за независна дозвола за престој.

3. Страните издаваат обновлива дозвола за престој на жртвите во една од следните две ситуации или и во двете:

а. Кога надлежен орган смета дека престојот на жртвите е неопходен заради нивната лична состојба;

б. Кога надлежен орган смета дека престојот на жртвите е неопходен заради нивната соработка со надлежни органи во истраги или кривични постапки.

4. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите на принудни бракови доведени во друга земја заради брак, а кои, како резултат на тоа, го изгубиле својот статус на престој во земјата каде што вообичаено престојуваат, можат повторно да го стекнат таквиот статус.

А. Дали жртвите на НВЖ може да бараат и да добијат дозвола за престој независно и автономно во случаите каде што нивниот претходен статус зависел од статусот на партнерите, како што е наведено во став 1 на членот 59 - случај на особено тешка ситуација, без оглед на времетраењето на бракот или партнерството)?

Б. Дали постојат гаранции кои би го спречиле протерувањето на жртвите на НВЖ во случаите каде што на насилен партнер му е одбиен статусот или е протеран? Ако е така, наведете ги критериумите кои жртвата треба да ги исполнат со цел да бара и евентуално да добие престој или хуманитарен статус?

В. Кои се условите за обновлив престој? Дали тие се исти со условите дефинирани во член 59 став 3 од Конвенцијата?

Г. Каков е статусот на жртвите на принудни бракови кои биле доведени во друга земја заради брак? Дали тие можат да го повратат статусот во вашата земја, ако вообичаено престојувале?

Д. Дали земјата изјавила резервации за овој член? Ако изјавила, наведете.

Законот за странците е родово неутрален и нема одредби што се однесуваат на жртвите од насилство против жените. Законот во член 71 предвидува можност за добивање на привремен престој на странец врз основа на правото за семејно обединување и тоа:

На странец кој во Република Македонија има дозвола за постојан престој или дозвола за привремен престој издадена заради вработување, работа, на самостојно вработени лица или на странец кој е по потекло од Република Македонија и која е издадена за период од една година, под услови и во согласност со овој закон, му се признава право на семејно обединување со членовите на неговото потесно семејство кои се странци.

Законот во член 72 ги определува странците-членови на потесното семејство и тоа: брачен другар на странецот и малолетни деца на странецот или на неговиот брачен другар, вклучувајќи и

посвоени деца на странецот или на неговиот брачен другар, како и малолетни деца врз кои странецот или неговиот брачен другар има старателство, утврдено со пресуда или одлука на матичната земја во која е извршено посвојувањето, односно старателството, а потврдена од страна на надлежен орган во Република Македонија.

Како исклучок, за членови на потесното семејство можат да се сметаат и: роднини од прв степен, права линија на потомство на странецот или на неговиот брачен другар, кога тие се зависни од нив и не уживаат соодветна семејна поддршка во државата во која живеат, полнолетни деца на странецот или на неговиот брачен другар кои не се во брак кога поради нивната здравствена состојба не можат да ги задоволат сопствените потреби и родители на малолетно дете, ако тоа го наметнуваат најдобрите интереси на детето.

Одредбите од овој член не се однесуваат на членови на вонбрачна заедница и блиска интимна врска.

Законот за странците со членот 75 временскиот период на престој на членовите на потесното семејство на странецот го одобрува за период до една година, но го врзува со правниот статус на барателот за семејно обединување односно со временски период како и дозволата за привремен престој на странецот барател.

На членовите на потесното семејство на странецот кој има дозвола за постојан престој им се издава дозвола за привремен престој за период до една година со можност, под услови утврдени со овој закон, истата да се продолжува до стекнување на услови за постојан престој.

Во став 3 од истиот член е предвидено дека Министерството за внатрешни работи може да ја продолжува дозволата за привремен престој на лицата во случај кога странецот починал или брачната заедница престанала, а која во Република Македонија траела најмалку три години, како и во случај кога тоа го наметнуваат особено тешки околности.

Дозволата за привремен престој од ставот 4 на овој член претставува автономна дозвола за престој, но бара исполнување на временски услов за траење на заедницата во РМ од најмалку три години.

Во член 77 се одредува дека: странец кој е член на потесното семејство на државјанинот на Република Македонија според условите утврдени и во согласност со овој закон, има право на привремен престој во Република Македонија.

Државјанинот на Република Македонија кој во Република Македонија има пријавено живеалиште може да поднесе барање за издавање на дозвола за привремен престој на членовите на неговото потесно семејство.

На лицето од ставот 1 на овој член дозволата за привремен престој може самостојно да му се продолжува и кога државјанинот на Република Македонија починал или престанала брачната заедница, а која во Република Македонија траела најмалку три години, како и во случај кога тоа го наметнуваат особено тешки околности.

Одредбите од овие два члена се рестриктивни затоа што се бара брачната заедница да траела три години или кога тоа го наметнуваат особено тешки околности, без да се наведе што се смета за особено тешки околности.

Терминот жртва во Законот за странците се споменува само во член 80, но родово неутрално, а привремениот престој се дозволува поради хуманитарни причини и тоа:

Дозвола за привремен престој поради хуманитарни причини може да се издаде по исклучок, на странец кој не ги исполнува условите за издавање на дозвола за привремен престој утврдени со овој закон, и тоа во следниве случаи:

- ако постојат основи за сомневање дека е жртва на кривично дело „трговија со луѓе“ утврдено со Кривичниот законик,
- на странец кој е на возраст до 18 години живот, а кој останал без придружба на родител или старател,
- на лица без државјанство или
- други оправдани причини од хуманитарен карактер.

Дозволата од ставот 1 алинеи 2, 3 и 4 на овој член се издава за период до една година и истата може да се продолжува доколку се утврди дека и понатаму постојат хуманитарните причини.

Од презентираниите законски решенија јасно произлегува дека жртва на насилство против жената и кога е во брачна заедница без оглед на нејзиното временско траење нема можност да поведе

самостојна и автономна постапка за регулирање на својот престој во РМ. Не е предвидена процедура во која жената ќе може да приложи докази дека бракот престанал поради насилство и да побара регулирање на престојот врз таа основа.

Во РМ нема предвидено правна процедура која ќе ја заштити жртвата од губење на правниот статус во РМ во случаи кога нејзиниот насилен партнер ќе го изгуби законскиот престој во земјата.

Обновлива дозвола за престој на може да добијат жртвите само на трговија со луѓе. Во член 81 од Законот за странците се одредува дека: *На странец за кого постојат основи на сомнение дека е жртва на кривично дело „трговија со луѓе“ утврдено со Кривичниот законик му се овозможува период на одлучување во траење до два месеца со цел за укажување заштита и помош во закрепнувањето и избегнување на влијанието на сторителите на кривичното дело „трговија со луѓе“.*

Странецот за време на периодот на одлучување се сместува во посебна просторија во Прифатниот центар за странци на Министерството за внатрешни работи.

Дозволата за престој е условена со одредбите во член 82 во кој се вели: *По истекот на периодот на одлучување утврден во членот 81 на овој закон или претходно доколку надлежните државни органи оценат дека странецот покажува јасна намера за соработка, на странецот кој е жртва на трговија со луѓе може да му се издаде дозвола за привремен престој, ако:*

- неговите престој во Република Македонија е неопходен заради спроведување на судска постапка,
- покажува јасна намера за соработка со надлежните државни органи во откривањето на кривичните дела и сторителите и
- ги има прекинатите односите со лицата за кои постои основано сомнение дека се вклучени во извршување на кривично дело „трговија со луѓе“.

Дозволата од ставот 1 на овој член ќе се издаде за период до шест месеци и истата ќе се продолжува, доколку се исполнети условите утврдени во ставот 1 на овој член.

Наведените законски решенија се родово неутрални, не се родово сензибилирани и прилагодени на потребите на жените-жртви од трговија со луѓе. Законот не препознава жени-жртви од други кривични дела со што воопшто не ги задоволува барањата определени во член 59 од Конвенцијата.

Овој член од Конвенцијата укажува дека е потребно националните закони да овозможуваат независно добивање на правен статус без оглед на времетраењето на бракот или врската. Според ова државите имаат обврска на жртвите од сите форми на насилство врз жени да им обезбедат стекнување на право на престој како нивно лично право. Ваквиот пристап ќе им обезбеди на жртвите неопходна заштита од властите од натамошно вознемирување од насилникот. Исто така, ова е особено важно при случаи на присилни бракови, во кои жртвата е принудена да остане во брак заради правниот статус стекнат преку насилникот.

Лицата кои биле жртви на присилни бракови и однесени во други држави и при тоа го загубиле правниот статус во РМ немаат законска можност да го обноват претходниот правен статус во РМ по таа основа. На странците им се овозможува постапка за привремен престој како за секој друг странец, а на лицата кои претходно имале македонско државјанство во согласност со Законот за државјанство член 8, можат да поднесат барање за повторен прием во државјанство на Република Македонија, доколку не поминале најмалку три години од престанувањето на државјанството на Република Македонија со отпуст. Постоечките решенија за решавање на статусот на жртви од присилни бракови воопшто не се во согласност со барањата од член 59 став 4 од Конвенцијата.

Конвенцијата е само потпишана од РМ, а сè уште не е ратификувана. Во моментот на пишување на овој извештај нема изјавено резерва.

Член 60 – Родово засновани барања за азил

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат родово заснованото насилство врз жените да може да се препознава како форма на прогонување во рамките на значењето на членот 1 А (2) од Конвенцијата за статусот на бегалците од 1951 година и како форма на сериозно загрозување кое бара комплементарна/супсидијарна заштита.

2. Страните обезбедуваат дека родово чувствително толкување се дава за секоја од основите во Конвенцијата и дека кога е утврдено дека стравот од прогонување се однесува на една или повеќе основи, на барателите да им се одобрува статус на бегалци во согласност со применливите релевантни инструменти.

3. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да развијат родово чувствителни постапки на прием и услуги на поддршка за барателите на азил, како и родово чувствителни упатства и родово чувствителни постапки за азил, вклучувајќи и определување бегалски статус и барање за меѓународна заштита.

А. Дали земјата ја ратификувала Конвенцијата од 1951 година за статусот на бегалците и Дополнителниот протокол за статусот на бегалците од 1967 година?

Б. Дали некој од видовите на НВЖ како што е дефинирано во Конвенцијата (за насилство врз жените) се признаени како основа за добивање на статус на бегалец? Ако одговорот е да, објаснете.

В. Според внатрешното право, дали критериумите „добро основан страв од прогон“ или „претрпена штета“ од Конвенцијата за бегалците може родово сензитивно да се толкуваат / да се применат на случаи на родово засновано насилство? Ако одговорот е да, објаснете.

Г. Дали постапките за прием на баратели на азил се родово сензитивни? На пример, дали постојат индикатори за да се идентификуваат во рана фаза случаи на насилство врз жените, дали мажите и жените се одвоени, или собите можат да бидат заклучени, итн.? Дали процедурите за определување на азил се родово сензитивни? Дали има услуги за поддршка, како што се психо-социјални услуги или советувањашта, медицинска нега и сл.? Дали се усвоени родово сензитивни насоки и мерки за постапување со барателите на азил?

Република Македонија на 18 јануари 1994 година по пат на сукцесија (од поранешна СФРЈ која ја имаше ратификувано Конвенцијата) ја презема Конвенцијата за статусот на бегалците од 1951 година и Протоколот за статусот на бегалците од 1967 година. Во Закон за азил и привремена заштита („Службен весник на Република Македонија“ бр. 49/2003; 66/2007; 142/2008; 146/2009 и 166/2012) на соодветен начин се имплементирани одредбите од Конвенцијата за бегалци и е во согласност со членот 15 став 2 од Европската конвенција за заштита на човековите права и на основните слободи.

Македонското законодавство не е родово сензибилизирано на соодветен начин и родово заснованото насилство врз жените не е дефинирано како основа за добивање на статус на бегалец или на лице под супсидијарна заштита.

Во член 4-а став 2 од Закон за азил и привремена заштита како дела на прогонување се наведени дела на физичко или ментално насилство, вклучувајќи и дела на сексуално насилство и дела кои по својата природа се врзани за пол или деца, од што очигледно произлегува дека овој Закон не го препознава родовиот карактер на кривичните дела предвидени со Конвенцијата од член 33 до член 42.

Критериумите „добро основан страв од прогон“ или „претрпена штета“ од Конвенцијата за бегалците според внатрешното право не може родово сензитивно да се толкуваат / да се применат на случаи на родово засновано насилство.

Во Закон за азил и привремена заштита, во Законот за странците и во Правилникот за куќниот ред во Прифатниот центар за странци, има предвидено процедура за третманот на барателите на азил кои задоволуваат одредени специфични потреби на половите, но не се родово сензиблирани според барањата на Конвенцијата.

Во Законот за азил и привремена заштита членот 23-а определува дека ќе бидат земени предвид потребите на ранливите лица со посебни потреби и тоа: процесно неспособни лица, малолетни лица, малолетни лица без придружба, тешко болни лица, лица со пречки во развојот, стари лица, бремени жени, самохрани родители со малолетни деца, жртви на трговија со луѓе и лица кои биле изложени на мачење, силување или други тешки форми на психолошко, физичко или сексуално насилство.

Посебните потреби на ранливите лица се утврдуваат по пат на индивидуална процена на нивната состојба од страна на надлежната јавна установа за социјална заштита, а при сместувањето и задоволувањето на стандардот на живеење на лицата ќе се земе предвид нивната состојба со обезбедување соодветна здравствена, психо-социјална и друга помош.

Во последниот став на овој член е утврдено дека кога се работи за ранливи лица неопходно е при оцена на барањето за признавање право на азил да се имаат предвид облиците на прогонување специфични за половата припадност.

Во член 48 од Законот за азил и привремена заштита, барателите на право на азил до донесување на конечна одлука во постапката за признавање право на азил имаат право на:

- престој;
- бесплатна правна помош;
- сместување и згрижување во Прифатен центар или друго место за сместување определено од Министерството за труд и социјална политика, доколку искаже потреба за истото;
- основни здравствени услуги во согласност со со прописите за здравственото осигурување;
- право на социјална заштита во согласност со прописите за социјалната заштита;
- право на образование во согласност со прописите за основно и средно образование;
- работа само во рамките на Прифатниот центар или друго место за сместување определено од Министерството за труд и социјална политика како и право на слободен пристап на пазарот на труд за барател на право на азил на кој барањето за признавање на право на азил не му е решено во период од една година, по истекот на периодот од една година;
- контакти со Високиот комесаријат за бегалци, како и со невладини хуманитарни организации заради давање на правна помош во постапката за признавање право на азил.

Министерството за труд и социјална политика за правата наведени во ставот 1 на овој член ги известува барателите на право на азил во писмена форма на јазик за кој разумно може да се претпостави дека го разбираат или во усна форма со помош на преведувач.

Министерството за труд и социјална политика се грижи за обезбедување на средства за издржување и здравствена заштита на барателите на право на азил, додека се наоѓаат во Прифатниот центар или друго место за сместување определено од ова министерство.

Овие права на барателите на азил се подетално уредени со други членови како на пример: во член 14 уредено е правото на правна помош и објаснување во врска со условите и постапката за признавање на правото на азил, како и правото на бесплатна правна помош во сите фази на постапката. Барателите на право на азил, во сите фази на постапката можат да контактираат со лица кои даваат правна помош, со претставниците на Високиот комесаријат за бегалци на ОН, како и со невладини хуманитарни организации; во член 21 е уредено правото на толкувач кога барателот на право на азил не го разбира јазикот во постапката. Одделението за азил на тоа лице ќе му обезбеди толкувач на јазикот на земјата на потеклото или на јазик што тој го разбира; во член 22 е одредено дека јавноста е исклучена при сослушувањето на барателот на право на азил; член 28 одредува сослушувањето на барателот на азил да се врши без присуство на членовите на семејството на барателот, освен доколку овластеното службено лице од Одделението за азил процени дека присуството на други членови на семејството е неопходно за одредено испитување на барањето за признавање на право на азил. Исто така барателите на право на азил, на нивно барање, имаат право да бидат сослушани од овластено службено лице на Одделението за азил од ист пол. Од овластеното службено лице кое го води сослушувањето се бара да е стручно за да ги земе предвид личните или општите околности во кои се наоѓа барателот, кои се однесуваат на барањето за признавање на право на азил, вклучувајќи го културното потекло или ранливоста на барателот, на начин и во обем во кој е возможно тоа да се направи.

Во законите што ја регулираат оваа област нема предвидено индикатори за рано утврдување на случаи за насилство врз жените, а нема и правила за родово сензибилизирано постапување на државните службеници со жени-жртви на насилство.

Во Законот за странците воопшто не се користи терминот жена, а терминот жртва само во контекст на жртва од трговија со луѓе. Така во член 80 е предвидено издавање на дозвола за привремен престој поради хуманитарни причини, ако постојат основи за сомневање дека е жртва на кривично дело „трговија со луѓе“ утврдено со Кривичниот законик, на лица без државјанство или други оправдани причини од хуманитарен карактер.

Во согласност со овој член на странец за кого постојат основи на сомневање дека е жртва на кривично дело „трговија со луѓе“ утврдено со Кривичниот законик му се овозможува период на одлучување во траење до два месеца со цел укажување заштита и помош во закрепнувањето и

избегнување на влијанието на сторителите на кривичното дело „трговија со луѓе“, а за време на периодот на одлучување се сместува во посебна просторија во Прифатниот центар за странци на Министерството за внатрешни работи.

Во Правилникот за куќниот ред во Прифатниот центар за странци е одредено дека во него се сместуваат и лица кои поднеле барање за признавање на азил или супсидијарна заштита. При сместувањето на странците се води сметка за полот на лицето, за неговата возраст и за државјанството, а лица од исти пол се сместуваат во исти простории кои 24 часа се обезбедувани од Министерството за внатрешни работи. За време на престојот во Прифатниот центар странецот има право на здравствена заштита, на преведувач за да ги разбере одредбите на куќниот ред, на храна, на средства за лична хигиена, на облека и му се доделува и кревет.

Член 61 – Забрана за протерување односно враќање (non-refoulement)

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за почитување на принципот на забрана за протерување односно враќање (non-refoulement) во согласност со постоечките обврски според меѓународното право.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите на насилство врз жените на кои им е потребна заштита, без оглед на нивниот статус односно престој, нема под ниту еден услов да бидат вратени во ниту една земја во која нивниот живот би бил во ризик, или каде што би можеле да бидат подложени на мачење или нехуман односно деградирачки третман или казнување.

А. Дали правниот систем во државата го препознава принципот на неввраќање, дека државата нема да протера или да се врати барател на азил или бегалец во која било земја каде нивниот живот или слобода е или ќе биде подложен на закана, вклучувајќи да нема забрана за пристап до територијата на земја кога ќе пристигне на границата. Ве молиме наведете ги критериумите за принципот на непротерување според внатрешното право.

Б. Дали жртвите на НВЖ се опфатени со овој принцип, вклучувајќи ги и случаите кога тие би можеле да бидат подложени на мачење или нечовечко или понижувачко постапување или казнување?

Во правниот систем на РМ препознаен е принципот на неввраќање (non-refoulement) и во Законот за странците и во Законот за азил и привремена заштита. Во член 107 од Законот за странците се утврдува дека странец не смее присилно да се отстрани во држава: во која неговиот живот или слобода би биле во опасност поради неговата раса, вера, националност, припадност на социјална група или политичко уверување или каде што би бил подложен на мачење, нечовечко или понижувачко постапување или казнување.

Принципот на неввраќање во Законот за азил и привремена заштита е уредено во член 7 каде се вели дека: барател на право на азил, признаен бегалец или лице под супсидијарна заштита не може да се протера или на каков било начин со сила да се врати на границите на државата:

- во која неговиот живот или слобода би биле во опасност поради неговата раса, вера, националност, припадност на одредена социјална група или политичко уверување или

- каде би бил подложен на мачење, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.

Оттука произлегува дека РМ доследно ги имплементира одредбите од Конвенцијата за бегалци во однос на принципот на неввраќање.

Жените-жртви на насилство се опфатени со принципот на неввраќање како лица под супсидијарна заштита. Потребно е во националните закони насилството над жените да биде самостојна основа за меѓународна заштита кога се жртви на кривични дела предвидени во Конвенцијата.

Поглавје 3

Генерални препораки

Врз основа на базична процена на усогласеноста на националните легислативни решенија и политики за заштита од родово базирано насилство со Истанбулската конвенција, со цел да се исполнат барањата на Конвенцијата идентификувани се следните генерални препораки во процесот на усогласување:

- Воспоставување на законска обврска за процена на влијанието на секој дел од легислативата од родов аспект како услов за негово усвојување со цел внесување на родовата еднаквост во главните текови на општеството;
- Во релевантните закони на Република Македонија потребно е да се воведат дефиниции на насилство врз жени, домашно насилство, жртви на насилство врз жени и домашно насилство, род и родово засновано насилство во согласност со дефинициите предвидени со Конвенцијата. Во националните закони родот се споменува само како основа за дискриминација и насилство во Законот за спречување и заштита од дискриминација без да дефинира што се подразбира под род. Родот како основа за дискриминација по основа на полот е предвиден и во Законот за еднакви можности на жените и мажите. Дефинирањето на „род“: како општествено конструирана улога, однесување, активности и атрибути што дадено општество ги смета за соодветни за жените и за мажите, е од особено значење затоа што на тој начин спечифичното насилство што ги погодува жените само заради тоа што се жени ќе може прецизно да биде инкриминирано. Законска основа за системско справување и заштитата на жртвите од насилство врз жени како специфична форма на дискриминација и повреда на човековите слободи права, а особено заштита на жртвите независно од нивната сексуална ориентација;
- Во поглед на обврските на државата за спречување, истражување, казнување и обезбедување обештетување на жртвите по принципот на должно внимание, потребно е да се нормираат постапки коишто ќе гарантираат почитување на стандардите за должно внимание и особено во релевантните закони да се уреди одговорноста на институциите за преземање на потребните мерки;
- Воспоставување на координирана, доволна и соодветна законска рамка со јасно дефинирани улоги и одговорност на секој од одговорните чинители и нивната меѓусебна соработка која ќе овозможи ефикасна заштита на жртвите од насилство;
- Воспоставување на законска основа за државно обештетување во разумно време преку обезбедување на државни програми за обештетување;
- Генералните и специфичните обврски на секоја институција за спречување и заштита од насилство врз жените потребно е да се ревидираат на тој начин што ќе обезбедат постапување ориентирано приоритетно кон потребите и правата на жртвата;
- При развивањето на политики за интегриран пристап во спречувањето и заштитата од насилство врз жени, вклучително и домашно насилство, да се предвиди обврска за распоредување на соодветни човечки ресурси во релевантните институции, како и за неопходно потребните финансиски средства;
- Националното координативно тело за спречување и борба против насилство врз жени, вклучително и домашно насилство да се формира со закон како постојано тело со јасно дефиниран мандат за следење и оценка на политиките и мерките за спречување и борба против насилството врз жените како и координативна улога во собирањето и анализата на податоци и дисеминација на резултатите;
- Воспоставување на законска обврска за собирање на расчленети статистички податоци и водење на евиденции од страна на сите релевантни чинители. Особено внимание мора

да се посвети на моделот на евидентирање, односно на видот на податоци и начинот на кои се евидентираат во секоја од релевантните институции што ќе овозможи анализа и следење на податоците за различните облици на насилство врз жени низ постапувањето на различните институции. На тој начин ќе се овозможи следење и унапредување на пристапот до правда за жртвите, ефикасноста и координираноста на различните системи (социјален, здравствен, правосуден, образовен) во давање заштита на жртвите и казнување на сторителите. Следното прашање поврзано со нов модел на евидентирање е поврзано со видливоста на насилството врз жени во официјалната статистика на криминалитетот што ќе овозможи негово систематско и редовно следење. Исто така, водење на официјалната статистика на криминалитетот треба да биде не само според релевантни белези за сторителот туку и според белези за жртвата.

- Воведување на законска обврска за развивање, акредитација и евалуација на програми за ненасилно однесување на сторителите и програми за третман како и нивна соодветна територијална дистрибуција и одржливост преку однапред дефинирано финансирање;
- Воведување на законска обврска за систематско спроведување на акредитирани структурирани обуки за сите професионалци од надлежните институции, вклучително и невладините организации;
- Воспоставување и доволна територијална распространетост, достапност и функционалност на шелтер-центри за жени-жртви на сите видови насилство врз жени и нивните деца и на бесплатна и 24-часовна национална СОС линија за жртви на родово засновано насилство според стандардите на Истанбулската конвенција, чија одржливост се гарантира со однапред дефинирано финансирање;
- Воспоставување на кризни центри за спроведување на стручен третман за жртви на силување или центри за упатување и поддршка при сексуално насилство врз жртвите чија одржливост се гарантира со однапред дефинирано финансирање;
- Вистинско препознавање на невладиниот сектор како одговорен чинител и партнер во спроведување на активностите, а особено преку обезбедувањето и распределбата на финансиските средства за имплементација;
- Во казненото материјално право потребно е воведување на нови кривични дела и измени и дополнувања на постоечките кривични дела од опсегот на Конвенцијата. Имено, во националното законодавство родовата заснованост на насилството не е предвидено како основа за квалификуван облик на кривичните дела. Исто така, постоечката дефиницијата во КЗ за семејно насилство, треба да се измени и прецизира во насока на определување на семејното и домашното насилство како специфичен вид на родово засновано насилство, и оттука специфична форма на дискриминација на жената. Во поглед на психичкото насилство, потребно е воведување на кривично дело на психичко насилство или дополнување на постоечкото кривично дело Загрозување на сигурноста, каде сериозното нарушување на психичкиот интегритет на едно лице со примена на присилба или закани ќе се санкционира, како и ново кривично дело демнење. Во поглед на сексуалното насилство потребно е да се рedefинира кривичното дело од член 186 -силување според стандардот на Конвенцијата и воведување на нови кривични дела: принуден брак, женско генитално осакатување и присилен абортус и присилна стерилизација. Иако е содржано во Законот за работни односи, воведување на одредба во КЗ што ќе ги опфати сите случаи на сексуално вознемирување и дополнување на одредби во КЗ за мерките и санкциите, како и надлежноста и отежнувачките околности;
- Воспоставување на зајакната казнено-правна заштита на децата сведоци односно жртви на родово засновано насилство вклучително и домашно насилство и воспоставување процедури со кои ќе се гарантира остварувањето на најдобриот интерес на детето;
- Во областа на казненото процесно право потребно е воспоставување на законска обврска за проценка и управување со ризик за секоја од надлежните институции;
- Непосредна заштита на жените жртви на насилство и домашно насилство од повторување на насилството се од голема важност, па затоа во Законот за кривична постапка треба да се предвидат итни мерки на заштита, со кои на надлежните органи ќе им се даде овластување

да му наредат, во ситуации на непосредна опасност, на сторителот на домашно насилство да го напушти живеалиштето на жртвата за доволен временски период и да му забранат на сторителот да влегува во живеалиштето и да контактира со жртвата, со што жената жртва ќе може повторно да ја стекне личната безбедност и во мир да донесе одлука како ќе се справи со насилникот;

- Законско уредување на правата на жртвите на насилство врз жени и препознавање на нивните специфични потреби и интереси;
- Уредување на заштитата, а особено на привремените мерки на заштита од сите видови насилство врз жени и предвидување ефективна и пропорционална и одвраќачка санкција за нивно прекршување во посебен закон;
- Измени и дополнувања на Закон за меѓународна соработка во кривична материја преку проширување на опфатот на меѓународната правна помош што ќе овозможи извршување во РМ на изречени привремени мерки за заштита изречени од друга држава страна на Конвенцијата, како и заради извршување на кривичните и граѓанските пресуди во кои се содржани и мерките на заштита;
- Во областа на законите кои ги уредуваат прашањата на миграција и азил потребно е нивно дополнување во смисла на препознавање на жртви на кривични дела од опсегот на Конвенцијата со што ќе се задоволат барањата содржани во чл.59: независно добивање на правен статус без оглед на времетраењето на бракот или врската односно на жртвите од сите форми на насилство врз жени да им се обезбеди стекнување на право на престој како нивно лично право. Исто така, ова е особено важно при случаи на присилни бракови, во кои жртвата е принудена да остане во брак заради правниот статус стекнат преку насилникот. Имено, лицата кои биле жртви на присилни бракови и однесени во други држави и при тоа го загубиле правниот статус во РМ немаат законска можност да го обноват претходниот правен статус во РМ по таа основа. На странците им се овозможува постапка за привремен престој како за секој друг странец, а на лицата кои претходно имале македонско државјанство во согласност со Законот за државјанство член 8, можат да поднесат барање за повторен прием во државјанство на Република Македонија, доколку не поминале најмалку три години од престанувањето на државјанството на Република Македонија со отпуст. Постоечките решенија за решавање на статусот на жртви од присилни бракови воопшто не се во согласност со барањата од член 59 став 4 од Конвенцијата.
- Во националните закони потребно е родово заснованото насилство врз жените да се дефинира како основа за добивање на статус на бегалец или на лице под супсидијарна заштита;
- Во законите што ја регулираат оваа област потребно е да се предвидеат индикатори за рано утврдување на случаи за насилство врз жените, и да се воспостават правила за родово сензибилизирано постапување на државните службеници со жени жртви на насилство.

Референци

- Бачановиќ, О., Стојановски, Т., Крстевска, К. и Мирчева, С. (2009). Постапување со ранливи групи во полициската станица и проширување на процесните права на жртвата во кривичната постапка. *Македонска ревија за казнено право и криминологија*, 235-267.
- Гогов, Б. (2013). Човековите права на жртвите на насилство врз жените и домашно насилство во областа на миграција и азил. *Македонска ревија за казнено право и криминологија*, год.20, бр.1, 233-248.
- Кениг, Н. (2011). *Насилство: родова перспектива*. Скопје: Филозофски факултет.
- Матовски, Н., Бужаровска, Г. и Калаџијев, Г. (2009). *Казнено процесно право*. Скопје: Правен факултет "Јустинијан I".
- Мирчева, С., Чачева, В., Кениг, Н. (2014). *Глас за правда: Истражувачки извештај: процена на судските постапки за случаи на семејно насилство, со посебен фокус на менаџирање на предметите од родова перспектива*. Скопје: Институт за социолошки и политичко-правни истражувања.
- Мирчева, С., Чачева, В. (2013). Итни мерки за заштита на жртвите на домашно насилство: Истанбулска конвенција. *Македонска ревија за казнено право и криминологија*, год.20, бр.1, 31-50.
- Мирчева, С. (2011). *Анализа на националната легислатива и идентификување на основните области кои треба да се усогласат со одредбите на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство - CAHVIO*. Скопје: Фонд за развој на ООН.
- Чачева, В., Мирчева, С. (2013). Собирање податоци и истражување-член 11 од Истанбулската конвенција, аспекти на семејно насилство. *Македонска ревија за казнено право и криминологија*, год.20, бр.1, 51-58.
- Council of Europe. Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence (CAHVIO), Explanatory Report, CETS No.: 210.
- Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CAHVIO), CETS No.: 210.

Националниот совет за родова рамноправност (СОЖМ) е национална, мултиетничка и мултигенерациска мрежа, креативно ориентирана кон иднината. Организацијата се стреми кон постигнување на родова еднаквост, развој, заштита на женските, човекови права и мир.

Националниот совет за родова рамноправност (СОЖМ) е формиран во октомври 1994 и израсна во една од најголемите женски мрежи во Република Македонија. Оваа година Националниот совет за родова рамноправност слави 20-годишнина од своето постоење.

Со своите активности НСРР промовира култура на мир и ненасилство, учествува во политичкото и економското јакнење на жените, се залага за социјално вклучување на жените од руралните средини и маргинализираните групи, учествува во унапредувањето на политиките во областа на родово базираното насилство, и се залага за сè она што се подразбира со зборот рамноправност.

Во рамките на Националниот совет за родова рамноправност функционира бесплатна СОС линија за жртви на семејно насилство.

